

post Dialogum, ut videas quid contra Pelagianæ sectæ debellatorem (cur enim hoc ornare Hieronymum alogio dubitem?) homo qui sibi solus scire videbatur obstreperet. Totum vero opus exegimus ad veterum librorum fidem, maxime vero manuscriptorum Vaticani 4985 et antiquissimi Reginæ Suecorum 286, quorum ope vitiosæ antea lectiones passim emendantur.

S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

DIALOGUS ADVERSUS PELAGIANOS

SUB PERSONA ATTICI CATHOLICI ET CRITOBULI HÆRETICI.

PROLOGUS¹.

693 1. *Scribit motus fratrum expostulationibus.* — Scripta jam ad Ctesiphontem epistola (epist. 233), in qua ad interrogata respondi, crebra fratrum expostulatio fuit, cur promissum opus ultra differrem, in quo pollicitus sum me ad cunctas eorum qui ἀπάθειαν prædicant, quæstiunculas responsurum. Nullienim est dubium, quin Stoicorum et Peripateticorum, hoc est, veteris Academiæ ista contentio sit, quod alii eorum asserant πάθη, quas nos *perturbationes* possumus dicere: ægritudinem, gaudium, spem, timorem eradicari et extirpari posse de mentibus hominum: alii frangi eas, regi

atque moderari, et quasi infrenes equos quibusdam lupatis coerceri. Quorum sententias et Tullius in Tusculanis disputationibus explicat, et Origenes ecclesiasticæ veritati in *Stromatibus* suis miscere conatur, ut præteream Manichæum, Priscillianum, Evagrium Iberitam [Al. Hiboritam et Hyperboritam], Jovianianum, et totius pene Syriæ hæreticos quos sermone 694 gentili διεστραμμένως *Massalianos*² Græce Εὐχίτας vocant; quorum omnium ista sententia est, posse ad perfectionem, et non dicam ad similitudinem, sed æqualitatem Dei humanam virtutem et scientiam pervenire: ita ut

¹ In Vaticano cod. olim Reginæ 286 ita inscribitur. *Prologus Dialogi S. Hieronymi rectæ fidei presbyteri cum Pelagio monacho hæretici dogmatis repertore, quem sub Attici et Critobuli nominibus voluit annotare.*

² *Sermone gentili Massalianos.* Multa verba obtrudunt in contextum Hieronymi veteres editiones Joan. Andræ, Erasmi, et Mariani, qui omnes legere voluerunt, *Quos sermone gentili Abin, et Paanin, id est perversos et Massilianos, Græce Εὐχίτας vocant.* Sane nomen omnium pene hæreticorum in Syria erat, *Messaliani*; sive sermone gentili Syriæ hæreticos vocabant *Messalianos*, Græce autem Εὐχίτας. Præter hæc, omnia alia verba superflua sunt, atque genuino sensu carent. Ms. codex Corb. num. 146 nihil posuit præter contextum a nobis editum; conformiter Epiphonio lib. iii *adversus Hæreses*, hæres. 80, dicenti: *Messiliani vocantur, id est, εὐχόμενοι. orantes.* Idem habet Theodoritus lib. iv. *Ecclesiasticæ Histor.* cap. 11: *Μεσσηλιανῶν, Messalianorum eo tempore hæresis exorta est. Εὐχίτας eos vocant, qui nomen illorum in Græcam linguam transtulerunt.* Addit etiam: *Habent etiam appellationem, ἐνθουσιασταὶ enthou-*

sia sibi vellet, non assecuti, in Latinis litteris deformarunt, *Abin et Paanin, id est perversos*, etc. Quæ Martianæus falso obtrudi et conficta esse ratus, exulare penitus e contextu jussit, contra quam ipsi, quibus utebantur, mss. codices admonebant. Est autem plerumque in illis, ut et in Regio, ΔΕΙΗCTPAMHNI, *id est perverse*: quæ voci expositio, quo pacto ad rectam scripturam illa reduci possit, Græce scientibus statim innuit. Nam si levissime mutatis, imo tantum emendatis litteris scribas ΔΙΕCTPAMMENOΣ, rem acu tetigeris, cum διεστοραμμένως Græce idem significet ac Latine *perverse*, a διατρέπω verbo, quod est *perverto depravo*, etc.; unde et διεστραμμένα, *obliqua et perversa* appellantur, quæ contra quam decet fiunt. Hoc igitur sensu scribit Hieronymus, Syriæ hæreticos gentili sermone, διεστραμμένως, *id est perverse Massalianos* dici, sive *orantes*, Græce Εὐχίτας. Nam cum a radice ἄνυ oravit, Massalianorum nomen deducatur, et ipsi hæretici continuo orarent, *perverse orantes* S. Doctor vocari ait. Apposite post Epiphonium notat Augustinus lib. *de Hæresibus*, quod *cum Dominus dixerit. Oportet semper orare, et non deficere; et Apostolus. Sine intermissione orate; quod sanissime sic accipitur, ut nullo die intermittantur certa tempora orandi: isti (Massaliani) ita nimis hoc faciunt (perverse nimirum Domini atque Apostoli sententia intellecta), ut hinc judicarentur inter hæreticos nominandi.*

licet ex re ita vocari potuissent, quod Psalms

a sserant se ne cogitatione quidem et ignorantia, cum ad consummationis culmen ascenderint, posse peccare. Et quanquam superiori epistola, quam ad Ctesiphontem scripsi contra errores eorum, pro augustia temporis pauca perstrinxerim, hic liber quem nunc cudere nitimur, Socraticorum consuetudinem servabit, ut ex utraque parte quid dici possit exponat, et magis perspicua veritas fiat, cum posuerit [Al. proposuerit] unusquisque quod senserit. Illud autem Origenis proprium est, et impossibile esse humanam a principio usque ad mortem non peccare naturam: et rursus esse possibile, cum se aliquis ad meliora converterit, ad tantam fortitudinem pervenire 695 ut ultra non peccet¹.

2, *Non invidia motus.* — Adversum eos autem, qui me dicunt hoc opus inflammatum invidiæ facibus scribere, breviter respondebo, numquam me hæreticis pepercisse, et omni egisse studio, ut hostes Ecclesiæ mei quoque hostes fierent. Helvidius scripsit contra sanctæ Mariæ virginitatem perpetuam. Nunquid ut ei responderem ductus invidia sum, quem omnino in carne non vidi? Jovinianus, cujus² nunc hæresis suscitatur, Romanam fidem me absente turbavit, tam elinguis et sic sermonis putidi, ut magis misericordia dignus fuerit quam invidia. Illi quoque respondi ut potui. Rufinus non uni urbi, sed orbi blasphemias Origenis et περὶ Ἀρχῶν libros, quantum in se fuit, intulit: ita ut Eusebii quoque primum librum Defensionis Origenis sub nomine Pamphili martyris ederet et quasi ille parum dixisset, novum proeovolumen evomeret. Num invidemus ei, quia respondimus, et tanta in eo eloquentiæ fuere flumina³ ut mea scribendi atque dictandi studio deterrent? Palladius, servilis nequitiae, eandem hæresim instaurare conatus est⁴, et novam translationis Hebraicæ mihi calumniam struere. Num et illius ingenio nobilitatque invidemus [Al. invidi-

¹ Martianeus aliique editi, ut ultra peccare non possit, contra mss. fidem, Vaticani 4945 et Regii 286. Ad hoc dogma, quod Origenis proprium fuisse scribit Hier., Pelagiani aliquando delapsi sunt, cum argumentis Catholicorum premerentur. Ita Pelagius in Synod. Diospolit., Jansenius, imo et Huetius male hic reprehendunt Hieronymum.

² Jovinianus, cujus, etc. Falso ac imperite nobis obtrudunt Pelagii nomen veteres editiones Erasmi et Martiani; cum nullum sit exemplar mss. quod nomen illud retineat: et Hieronymus nomina hic facta posuerit, ne quemquam nominando læderet. MART.

mus]? Nunc quoque mysterium iniquitatis operatur et garrit unusquisque quod sentit: ego solus sum qui cunctorum gloria mordear, et tam miser, ut his quoque invideam qui non merentur invidiam. Unde ut omnibus probarem me non odisse homines, sed errores, nec aliquorum infamiam quærere, magisque dolere vicem 696 eorum, qui falsi nominis scientia supplantantur, Attici et Critobuli nomina posui, per quos et nostra pars et adversariorum quid sentiret, exprimerem (Al. exprimerem). Quin potius omnes qui catholicam sectamur fidem, optamus et cupimus damnari hæresim, homines emendari. Aut certe si in errore voluerint permanere, non nostram culpam esse qui scripsimus, sed eorum qui mendacium prætulere veritati. Breviterque calumniatoribus respondemus, qui sua in eos maledicta conferunt, Manichæorum esse sententiæ hominum damnare naturam, et liberum auferre arbitrium, et adiutorium Dei tollere. Rursumque apertissimæ insanie, hoc hominem dicere, quod Deus est. Et sic ingrediendum via regia, ut nec ad sinistram nec ad dexteram declinemus; appetitamque propriæ voluntatis Dei semper credamus auxilio gubernari. Si quis autem falso se infamari clamita et gloriatur nostra sentire; tunc veræ fidei probabit assensum, cum aperte et absque dolo adversa damnaverit; ne audiat illud propheticum: «Et in omnibus his non est conversa ad me prævaricatrix soror ejus Juda ex toto corde suo, sed in mendacio (Jerem III, 10).» Minorisque peccati est sequi malum quod bonum putaveris, quam non audere defendere quod bonum pro certo noveris. Qui minas, injuriam, paupertatem ferre non possumus, quomodo flammam Babylonis (Al. Babylonis) vincemus! Quod bellum servavit, pax ficta non auferat. Nolo timore perfidiam discere, cum veram fidem meæ Christus reliquerit voluntati.

— Regimæ ms. Cujus a te hæresis suscitatur. Falso autem veteres editiones, o Pelagi, intrudunt, quem constat nunquam in hisce libris de nomine appellatum ab Hieronymo fuisse.

³ Sic mss. et vetus edit. ; aliter est fulmina.

⁴ Scilicet ἀπαθείαν aperte profitetur, et in Ammonis ejusque uxoris Vita in Histor. Lausiac. pervenisse utrumque ad impassibilitatem dicit, quæ de aliis quoque mendacia blaterat.

⁵ Vocem sententiæ, quæ prius deerat, suffecimus ex mss. et veteri editione. Paulo post unus Vatic. Hoc hominem dicere esse, quod Deus, etc.

LIBER PRIMUS.

697 1. Num possit homo sine peccato, si velit, esse. — ATTICUS¹. Dic mihi, Critobule, verumne est

¹ Quæ prior inducitur Attici personam et nomen Martianeus omiserat.

quod a te scriptum audio: Posse hominem² sine peccato esse, si velit: et facilia Dei esse præcepta?

² Confer S. Augustinum de Gestis Pelagii, c. 6, n. 16.

CARROBULUS¹. Verum, Attice sed non eodem sensu ab æmulis accipitur, quo a me dictum est. A Quid enim ambiguitatis in dicto est, ut diversæ intelligentiæ tribuatur occasio? Nec quæro ut de utroque pariter respondeas. Duo enim a te proposita sunt: unum, posse hominem sine peccato esse, si velit; alterum, facilia Dei esse præcepta. Licet ergo simul dicta sint, tamen per partes singulas disserantur, ut quorum una videtur fides, nulla sit in sententiarum diversitate contentio. C. Ego, Attice, dixi hominem absque peccato posse esse, si velit, non ut quidam maledici calumniantur, absque Dei gratia (quod etiam cogitare sacrilegium est), sed simpliciter posse, si velit, ut subaudiatur cum Dei gratia. A. Ergo et malorum in te operum auctor est Deus? C. Nequaquam ita ut autumas. Sed si quid in me boni habeo, illo suggerente et adjuvante completur. A. Non de natura quæro, sed de actu. Quis enim dubitat Deum omnium Creatorem? Hoc mihi respondeas velim: quod agis bonum, tuum est, an Dei? C. Meum est, et Dei; ut ego operer et ille adjuvet. A. Et quomodo hæc omnium opinio est, quod Dei auferas gratiam, et quidquid homines agimus, propriæ tantum asseras voluntatis? C. Miror, Attice, cur erroris alieni a me causam rationemque flagites, et id quæras quod scriptum non est, cum perspicuum sit quod scripserim. Dixi hominem sine peccato esse posse, si velit. Nunquid addidi, absque Dei gratia? A. Sed ex eo quod non addidisti, videris negare. C. Imo ex eo quod non negavi, dixisse existimandus sum. ¶ Neque enim quidquid non dicimus, negare arbitrari sumus. C. A. Confiteris ergo, posse hominem sine peccato esse, si velit, cum Dei gratia? C. Non solum fateor, sed et libere proclamo. A. Errat ergo qui Dei gratiam tollit! C. Errat. Quin potius arbitrari debet impius, cum Dei nutu omnia gubernentur, et hoc quod sumus et habemus appetitum propriæ voluntatis, Dei conditoris sit beneficium. Ut enim liberum possideamus arbitrium², et vel ad bonam, vel ad malam partem declinemus propria voluntate; ejus est gratiæ, qui nos ad imaginem, et ad similitudinem sui tales condidit.

2 Num gratiæ Dei tribuendum? A. — Nulli, o Critobule, dubium est, ex ejus cuncta pendere iudicio qui creator est omnium, et quidquid habemus, illius beneficio deputandum. Sed quæro, hoc ipsum quod Dei asseris gratiæ, utrum, ad conditionis referas beneficium, an in singulis rebus putes esse quas gerimus, ut scilicet illius in omnibus utamur auxilio; an semel ab eo liberi arbitrii conditi, nostra voluntate vel viribus agamus quod volumus? Novi enim, plerosque vestrum ita ad Dei cuncta referre gratiam, ut non in partibus, sed in genere, hoc est, nequaquam in singulis rebus, sed in conditione arbi-

trii intelligant potestatem. G. Non est ita ut autumas, sed a me utrumque dicitur, ut et Dei gratiæ sit, quod tales conditi sumus, et per singula opera illius adminiculo fulciamur. A. Constat ergo inter nos, in bonis operibus post propriam voluntatem, Dei nos niti auxilio, in malis diaboli. C. Constat, et super hoc nulla contentio est. A. Male ergo sentiunt, qui per singulas res quas agimus, Dei auferunt adiutorium, et illud quod Psalmista canit: « Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant eam. ¶ Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam (Psal. cxxvi, 1); » et cætera hujuscemodi, perversis interpretationibus, imo risu dignis, ad alios sensus detorquere nituntur.

3. In singulis rebus Dei opus esse adiutorio. — C. Quid mihi necesse est contra alios dicere, cum meum responsum habeas? A. Tuum responsum cujusmodi? Eos bene sentire, an male? C. Et quæ me cogit necessitas, ut contra alios promam sententiam? A. Disputationis ordo et ratio veritatis. An ignoras omne quod dicitur, aut esse, aut non esse; et aut inter bona aut mala debere numerari? Hoc ergo de quo interrogo, aut bene dici, aut male, ingratis tibi fatendum est. C. Si in singulis rebus quas gerimus, Dei utendum est adiutorio ergo et calamum temperare ad scribendum, et temperatum pumice terere, manumque aptare litteris, tacere, loqui, sedere, stare, ambulare, currere, comedere, jejunare, flere, ridere, et cætera hujuscemodi, nisi Deus juverit, non poterimus? A. Juxta meum sensum non posse perspicuum est. C. In quo igitur liberum habemus arbitrium, et Dei in nos gratia custoditur, si ne hoc quidem absque Deo possumus facere?

4. Quomodo datum liberum arbitrium. Libertati non officit Dei gratia. — A. Non sic donata est liberi arbitrii gratia, ut Dei per singula tollatur adminiculum. C. Non tollitur Dei adiutorium, cum creaturæ ex semel dati liberi arbitrii gratia conserventur³. Si enim absque Deo, et nisi per singula ille me juverit, nihil possum agere: nec pro bonis me juste operibus coronabit, nec affliget pro malis; sed in utroque suum vel recipiet, vel damnabit auxilium. A. Dic ergo simpliciter, cur Dei auferas⁴ gratiam. Quidquid enim tollis in partibus, necesse est ut et in genere neges. C. Non nego gratiam, cum ita me a Dei asseram conditum, ut per Dei gratiam meæ datum sit voluntati, vel facere quid, vel non facere. A. Dormitat ergo Deus in operibus nostris, semel data liberi arbitrii potestate: nec orandus est ut in singulis operibus nos juvet, cum voluntatis nostræ sit et proprii arbitrii, vel facere si volumus, vel non facere si nolumus.

5. C. Quomodo in cæteris creaturis condi-

¹ Benedictini monachi S. Augustini editores constanter *Cretobulum* scribunt.

² Vid. rursus Augustini librum *de Gestis Pelagii*, c. 10, n. 22, et 14, n. 30.

³ Al., *Cum creaturæ hoc semel dati liberi arbitrii gratia conservetur.*

⁴ Victorius e vetustis exemplaribus emendandum contendit, *quod Dei auferas, etc., pro cur, etc.*

tionis ordo servatur: sic concessa semel liberi arbitrii potestate, nostræ voluntati omnia derelicta sunt. A. Ergo, ut dixi, non debeo a Deo per singula auxilium deprecari, quod semel meo datum est iudicio? C. Si in omnibus ille cooperatur, non est meum, sed ejus qui adjuvat, imo qui in me cooperatur: præsertim cum absque eo facere nihil possim. A. Oro te, non legisti¹: « Non enim volentis neque currentis, sed miserentis est Dei (Rom. ix, 16) ? » Ex quibus intelligimus nostrum quidem esse velle et currere; sed ut voluntas nostra compleatur et cursus, ad Dei misericordiam pertinere, atque ita fieri, ut et in voluntate nostra, et in cursu, liberum servetur arbitrium, et in consummatione voluntatis et cursus, Dei cuncta potentiæ relinquuntur. Scilicet nunc mihi Scripturarum testimonia replicando sunt, quomodo per singula Dei a sanctis flagitetur auxilium et in singulis operibus suis, illo adjuvatore et protectore uti desiderent. Lege totum Psalterium, omnes sanctorum voces, nihil erit, nisi ad Deum in cunctis operibus deprecatio. Ex quo perspicue ostenditur, te aut Dei negare gratiam, quam tollis in partibus; aut si in partibus dederis quod nequaquam te velle manifestum est, in nostram sententiam transire, qui sic liberum homini servamus arbitrium, ut Dei per singula adiutorium non negemus.

6. *Strangulat Pelagianorum dogma.* — C. Captiosa ista est conclusio, et de dialecticorum arte descendens. Mihi autem nullus auferre poterit liberi arbitrii potestatem, ne, si in operibus meis Deus adiutor extiterit, non mihi debeatur merces, sed ei qui in me operatus est. A. Fruere liberi arbitrii potestate, ut contra Deum armes linguam tuam, et in eo liberum probes, si tibi liceat blasphemare. Verum super hoc quid sentias, nulli dubium est, et præstigia confessionis tuæ apertissima luce claruerunt. Nunc revertamur ad id, unde disserere cœpimus. Dic mihi, si tibi videtur, hoc quod cum Dei adiutorio paulo ante dicebas, posse hominem non peccare si velit, in perpetuum dicas an ad tempus et breve? 701 C. Superflua interrogatio est. Si enim ad tempus et breve dixero, nihilominus referetur ad perpetuum. Quidquid enim ad breve dederis, hoc concedes et in perpetuum. A. Quid dicas, non satis intelligo. C. Itane dures es, ut manifesta non sentias?

7. *Num ad tempus an in perpetuum abstinere homo a peccato possit.* — A. Non me pudet nescire quod nescio. Et de quo futura est disputatio, debet inter utrumque convenire quem sensum habeat. C. Ego hoc assero, qui potest uno die se

¹ Vatic. *Nonne legisti*, quo loco satis antiqua manu, hæc additur ad marginem nota: « Augustinus de Spiritu et littera: Ecce Deus agit ut velimus et credamus; sed consentire vel dissentire vocationi, propriæ voluntatis est. »

² In aliis libris *voluerit observare*.

³ Græce dicitur τῆ δυνάμει. Depravate verba Græca semper edita invenies apud Erasmum et

A abstinere a peccato, posse et altero: qui duobus, posse et tribus; qui tribus posse et triginta; atque hoc ordine posse et trecentis, et tribus millibus, et quandiucunque voluerit abstinere². A. Dic ergo simpliciter posse hominem in perpetuum esse sine peccato si velit. Possumusne omne quod volumus? C. Nequaquam. Neque enim possum quidquid voluero; sed hoc solum dico, hominem sine peccato posse esse, si velit. A. Quæso ut mihi respondeas. Hominem me putas, an belluam? C. Si de te ambigo, utrum homo, an bellua sis, ipse me belluam confitebor. A. Si ergo, ut dicis, homo sum, quomodo cum velim, et satis cupiam non peccare, delinquo? C. Quia voluntas imperfecta est. Si enim vere velles, vere utique non peccares. A. Ergo tu qui me aiguis non vere cupere, sine peccato es, quia vere cupis? A. Quasi ego de medicam, quem peccatorem esse confiteor, et non de paucis et raris, si qui voluerint non peccare.

8. *Ejus rei nullum exemplum.* — A. Interim ex meo tuoque iudicio, et ego qui interrogo, et tu qui respondes, peccatores sumus. C. Sed possumus non esse si velimus. A. Dixi me velle non peccare, te quoque hoc sentire non dubium est. Quomodo ergo quod uterque volumus, uterque non possumus? C. Quia plene non volumus. A. Da ergo qui majorum nostrorum plene voluerint et potuerint. C. Hoc quidem non facile est ostendere. Neque enim quando dico hominem posse esse sine peccato si velit, aliquos fuisse, contendo; sed simpliciter posse esse si velint. Aliud namque est *esse posse*, quod Græce dicitur τῆ δυνάμει³ (*possibilitate*); aliud est *esse*, quod ipsi appellant τῆ ἐνεργείᾳ (*actu ipso*). Possum esse medicus; sed interim non sum. Possum esse faber; sed necdum didici. Quidquid igitur possum, licet 702 necdum sim, tamen ero si voluero.

9. *Quod futurum nunquam est, an possibile sit.* — A. Aliud sunt artes, aliud id quod per artes est⁴. Medicina et fabrica, et artes cæteræ inveniuntur in plurimis: sine peccato autem esse perpetuo, divinæ solius est potestatis. Itaque aut da exemplum qui absque peccato fuerint in perpetuum: aut si dare non potes, confitere imbecillitatem tuam, et nolli ponere in cælum os tuum, ut per esse, et esse posse, stultorum illudas auribus. Quis enim tibi concedet, posse hominem facere quod nullus unquam hominum potuerit? Ne tu dialectis imbutus quidem es⁵? Si enim potest homo, non posse tollitur. Si autem non potest, posse subvertitur. Aut concede mihi aliquem potuisse, quod fieri posse contendis: aut si nullus hoc potuit, invitus teneberis, nullum posse, quod

Marianum, qui legunt hoc loco δύναιμις pro τῆ δυνάμει et ἐνεργείᾳ pro τῆ ἐνεργείᾳ; et infra contrario sensu περὶ ἀδυνάτου pro περὶ δυνατοῦ MARTIAN.

⁴ Victor cum antiqua edit., *quod super artes est*.

⁵ Confer S. Augustinum, lib. III *de Peccatorum meritis* Mox Victorius, *An tu dialecticis ne imbutus quidem es?*

possibile jactitas. Inter Diodorum et Chrysippum valentissimos dialecticos περί δυνατοῦ ista contentio est. Diodorus id solum posse fieri dicit, quod aut sit verum, aut verum futurum sit. Et quidquid futurum sit, id fieri necesse esse. Quidquid autem non sit futurum, id fieri non posse. Chrysippus vero et quæ non sunt futura, posse fieri dicit: ut frangi hoc margaritum, etiam si id nunquam futurum sit. Qui ergo aiunt hominem posse esse absque peccato si velit, non poterunt hoc verum probare, nisi futurum docuerint. Cum autem futura incerta sint omnia, et maxime ea quæ nunquam facta sunt, perspicuum est eos id futurum dicere, quod non sit futurum; Ecclesiaste hanc confirmante sententiam: « Omne quod futurum est, jam factum est in priori sæculo. »

10. *Possibilia Dei mandata.* — C. Oro te, ut hoc mihi respondeas: *possibilia Deus mandata dedit, an impossibilia?* A. Cerno quo tua tendat assertio. Sed de hoc in posterioribus disserendum est, ne dum miscemus quæstionibus quæstiones, obscuram audientibus intelligentiam relinquamus. Reservato igitur hoc quod fatemur *possibilia Deum dedisse mandata*, ne ipse auctor injustitiæ sit, si id exigat fieri, quod fieri non potest: nunc illud imple quod proposueras, posse hominem sine peccato esse si velit. Aut enim dabis eos qui potuerunt; aut si nullus potuit, liquido confiteberis hominem in perpetuum vitare peccata non posse. C. Quoniam 703 urges me, ut dem quod dare non debeo, illud, quæso, considera, quod Dominus dixerit *facilius camelum per foramen acus intrare posse, quam divitem in regnum cælorum* (Matth. xix, 24; et Marc. x, 25). Et tamen dixit fieri posse, quod nunquam factum est. Neque enim camelus unquam per foramen acus ingressus est. A. Miror hominem prudentem proposuisse testimonium, quod contra se faciat: In hoc enim non quod fieri possit, dictum est, sed impossibile impossibili comparatum. Quomodo enim camelus non potest intrare per foramen acus, ita et dives non ingredietur in regna cælorum. Aut si potueris ostendere, quod dives ingrediatur regna cælorum, sequitur ut et camelus intret per foramen acus. Nec mihi Abraham et cæteros, quos in veteri Testamento divites legimus, exemplo proponas, qui divites ingressi sunt regna cælorum, cum ipsi [Al. ipsius] divitiis ad bona utiles opera, divites esse desierint; imo cum non sibi, sed aliis divites fuerint, et dispensatores magis Dei, quam divites appellandi sint. Sed nobis evangelica perfectio requirenda est, in qua precipitur: « Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me (Matth. xix, 21). »

11. *Respondet objectioni ex Domini sententia. Diluit exempla de Job, Zacharia et Elisabeth.* — C.

¹ In regione Ausitide. Ita legunt omnes mss. codices juxta LXX. Editi libri falso Hus posuerunt pro Ausitide. MARTIAN.

² Regine ms. cum veteri edit. et Victorio, *justum*

A Dum nescis, proprio captus es laqueo. A. Quonam modo? C. Ex sententia Domini asseris posse hominem esse perfectum. Quando enim dicit: « Si vis perfectum esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me, » ostendit hominem, si voluerit, et fecerit quæ præcepta sunt, posse esse perfectum. A. Validissimo quidem pugno me percussisti, ita ut caligo mihi ante oculos obversari cœperit: sed tamen hoc ipsum quod dicit: « Si vis perfectus esse, » ei dicitur, qui non potuit, imo noluit: et idcirco non potuit. Tu autem ostende mihi, qui et voluerit et potuerit, quod nunc pollicitus es. C. Quæ enim me cogit necessitas ostendere, qui perfecti fuerint, cum perspicuum sit posse esse perfectos, ex eo quod uni a Salvatore sit dictum, et per unum omnibus, « si vis esse perfectus. » A. Tergiversaris: in eodem luto hæsitās. Aut enim quod potest fieri, aliquando factum est: aut si nunquam factum est, fieri non posse concede.

12. C. Quid ultra differo? 704 Scripturarum auctoritate vincendus es. Ut cætera intermittam, nonne his duobus testimoniis tibi imponetur silentium, in quibus Job, et Zacharias, Elisabethque laudantur? Nisi enim fallor in Job ita scriptum est: « Homo quidam erat in regione Ausitide ¹ [Al. Hus], nomine Job, et erat homo ille verax et sine crimine, verus Dei cultor, abstinens se ab omni re mala (Job i, 1, sec. LXX. » Et iterum: « Quis est qui arguit justum sine peccato², et loquitur verbis suis per ignorantiam (Job vi, 25)? » In Evangelio quoque secundum Lucam: « Fuit in diebus Herodis regis Judæ sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia, et uxor illi de filiabus Aaron, et nomen illius Elisabeth. Erant aurem ambo justis ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini, sine querela (Luc. i, 5 seqq.). » Si verus Dei cultor est, et immaculatus, ac sine crimine, et qui ambulabant in cunctis justificationibus Domini, justis sunt in conspectu ejus, puto quod peccato careant, et nulla re indigeant, quæ ad justitiam pertinet. A. Proposuisti testimonia quæ non de alterius Scripturæ loco, sed de propriis libris absoluta sunt. Nam et Job postquam percussus est plaga multa adversus Dei sententiam, provocans eum ad iudicium, dixisse convincitur: « Atque utinam sic judicaretur vir cum Deo, quomodo judicatur filius hominis cum collega suo (Job xvi, 22)! » Et iterum: « Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum omnipotens audiat, et librum scribat ipse qui judicat (Job xxxi, 35)? » Et rursum: « Si enim fuero justus, os meum impia loquetur, et si absque crimine, pravus inveniar: et si purificatus nive et lotus manibus, satis me sorde tinxisti. Exsecratum est me ³ vestimen-

meum sine peccato.

³ Vetus editio et Erasmus, quem Victorius castigat, *in me.*

tum meum (*Job* ix, 20, 21). Et de Zacharia A scriptum est quod, angelo nativatem filii pollicente, dixerit: « Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis (*Luc.* i, 18), » ob quæ statim silentio condemnatur: « Eris tacens et loqui non poteris usque ad diem quo fient hæc, quia non credidisti verbis meis quæ implebuntur in tempore suo (*Ibid.* 20). » Ex quo perspicuum est, justos quidem et immaculatos dici; sed si negligentia subrepserit, posse concidere, et semper hominem in meditullio positum, ut et de virtutum culmine ad vitia delabatur, et de vitiis ascendat ad sublimia; et nunquam eum esse securum, sed semper 705 metuere in tranquillitate naufragium: ac per hoc hominem sine peccato esse non posse, dicente Salomone: « Non est homo justus super terram, qui faciat bonum, et non peccet (*Eccle.* vii, 21); » et eodem in Regum libro: « Neque enim est homo qui non peccet (*III Reg.* viii, 46). » Ac beato David, « Delicta quis intelligit? ab oculis meis munda me ¹ et ab alienis parce servo tuo (*Psal.* xviii, 13). » Et iterum: « Ne intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (*Psal.* cxlii, 2). » Et multa alia quibus Scripturæ sanctæ plenæ sunt.

13. *Explodit argumentum ex Evangelio Joannis.* — C. Quid ergo respondebis ad illud exemplum quod ponit evangelista Joannes; « Scimus quod omnis qui natus est ex Deo, non peccat; sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum? Scimus quoniam ex Deo sumus, et mundus totus in maligno positus est (*I Joan.* v, 18, 19). » C A. Par pari referam, et parvam evangelistæ Epistolam, secundum sensum tuum docebo sibi esse contrariam. Si enim omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ejus manet in eo, et non potest peccare, quia ex Deo natus est, qua consequentia idem in eodem loco loquitur: ¹ Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est (*I Joan.* i, 8)? » Ignoras rationem, hæsitans atque turbaris. Audi eundem evangelistam: « Si confitemur peccata nostra, fidelis et justus est ut dimitta nobis peccata nostra, et mundet nos ab omni iniquitate (*Ibid.* 9). » Tunc ergo justus sumus, quando nos peccatores fatemur, et justitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia, dicente sancta Scriptura: « Justus accusator sui est in principio sermonis (*Prov.* xviii, 17); » et in alio loco: « Dic tu peccata tua, ut justificeris (*Isa.* xliii, 26, *sec.* LXX). » « Concluit enim Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur (*Rom.* xi, 32). » Et hæc hominis summa est justitia, quidquid potuerit habere virtutis, non suum putare esse, sed Domini qui largitus est. Qui ergo natus est ex Deo, non peccat, quandiu

semen Dei manet in eo, et non potest peccare, quia ex Deo natus est. Sed quia in agro Dominico (*Matth.* xiii, 25), dormiente patrefamilias, inimicus homo zizania superseminat, et frumento bono, dum nescimus, lolium avenasque steriles sator nocturnus interserit: ideo parabola ista evangelici patris familias formidanda est; qui purgat aream, et frumento 706 horreis condito, paleas ventorum flatibus dispergendas et urendas ignibus derelinquit. Unde et in Jeremia scriptum legimus: « Quid paleis ad frumentum, dicit Dominus (*Jerem.* xxiii, 28)? » Paleæ autem a frumento in consummatione sæculi separantur. Ex quo approbatur, dum sumus in corpore isto mortali, mistos ² esse cum tritico. Quod si opposueris quare dixerit: « Et non potest peccare, quia ex Deo natus est; » B audies, et ubi erit præmium voluntatis? Si enim ideo non peccat, quia peccare non potest, liberum, tolletur arbitrium, et nequaquam nostrum fiet, sed naturæ bonum, quæ peccata non capiet.

14. *Duo alia ex Veteri ac Novo Testamento.* — C. Dudum faciliora proposui, ut te ad majora exercerem. Quid ad illud dicere potes, quod quamvis sis ingeniosus, nulla valebis arte subvertere? Primum ponam de veteri Testamento, deinde de novo. Veteris Testamenti princeps Moyses est; novi, Dominus atque Salvator. Moyses loquitur ad populum: « Perfecti estote in conspectu Domini Dei vestri (*Deut.* xviii, 13). » Et Salvator ad apostolos: « Estote perfecti sicut Pater vester cœlestis perfectus est (*Matth.* v, 48). » C audientibus facere quod Moyses et Dominus præceperunt: aut si impossibile est, non est culpa eorum qui obedire non possunt, sed ejus qui impossibilia præcepit. A. Hic locus apud imperitos, et Scripturarum sanctorum meditationem, usumque et scientiam non habentes, videtur opinioni tuæ prima fronte blandiri. Cæterum discussus facile solvitur. Et cum testimonia Scripturarum aliis comparaveris testimoniis, ne sibi Spiritus sanctus pro qualitate locorum et temporum videatur esse contrarius, secundum illud quod scriptum est: « Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum (*Psal.* xli, 8, » tunc veritas apparebit, hoc est, Christum possibilia præcepisse dicentem; « Estote perfecti sicut Pater vester cœlestis perfectus est; » et tamen apostolos non fuisse perfectos. C. Non dico quid apostoli fecerint, sed quid Christus præceperit. Neque enim culpa imperantis est, sed eorum qui audierunt imperium, quod utique potuisse fieri ex justitia ejus qui imperabat, agnoscitur. A. Pulchre. Nolo ergo mihi dicas posse hominem sine peccato esse si velit; sed posse hominem id esse quod apostoli 707 non fuerunt. C. Tam stultum me putas, ut audeam hoc loqui? A. Licet non loquaris, tamen ex propositione tua,

¹ In plerisque libris additur *Domine*, Hebræo et Græco textu renuente.

² Victorius *mistas* vcluit, scilicet *paleas*.

ipsa consequentia et rerum ordine invitus hoc loqueris. Si enim potest esse homo sine peccato, quod apostolos non fuisse perspicuum est, posset esse super apostolos homo : ut taceam de patriarchis et prophetis, quorum in lege non fuit perfecta justitia, secundum illud Apostoli : « Omnes enim peccaverunt, et indigent gloria Dei ; justificati gratis per Dei gratiam¹, per [Al. add. ipsius] redemptionem quæ est in Christo Jesu ; quem proposuit Deus propitiatorem (Rom. III, 23, 24). »

14. *Opponit testimonium Pauli ad Philipp.* — C. Hæc argumentatio tortuosa est, ecclesiasticam simplicitatem inter philosophorum spineta concludens. Quid Aristoteli et Paulo ? Quid Platoni et Petro ? Ut ille enim princeps philosophorum, ita hic apostolorum fuit, super quem Ecclesia Domini stabili mole fundata est, quæ nec impetu fluminis, nec ulla tempestate concutitur. A. Rhetoricaris, et dum mihi objicis philosophiam, ad oratorum castra transcendis. Verum audi quid idem dicat orator tuus : « Desine communibus locis ; domi nobis ista nascuntur (Cic. lib. IV Acad. Quæst.). » C. Nulla hic eloquentia est nullus oratorum tumor, quorum definitio est, dicere ad persuadendum accommodata, sed puram puro sermone quærimus veritatem : aut Dominum impossibilia non præcepisse, ut sint in culpa qui possibilia non fecerint ; aut si non possunt fieri, non eos qui impossibilia non faciunt, sed eum qui impossibilia præcepit, quod nefas dictu ait, convinci injustitiæ. A. Video te contra mores tuos vehementer esse commotum, et propterea argumentari desinam. Sed parumper te interrogabo, quid de illo Apostoli loco sentias, quem scribit ad Philippenses : « Non quia jam accepi, aut jam perfectus sim. Persequor autem si comprehendam, in quo apprehensus sum² a Christo. Fratres, ego me necdum arbitror comprehendisse. Unum autem, posteriorum obliviscens, ad ea quæ priora sunt me extendens, juxta propositum sequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus : et si quid aliter sapitis, hoc ergo quoque Deus vobis revelabit (Philipp. III, 12 seqq.), » 708 et cætera, quæ te scire non dubito et nos brevitatis studio præterimus. Dicit se necdum comprehendisse, et nequaquam esse perfectum, sed instar sagittarii ad propositum et ad signum jacula dirigere, quem [Al. quod] significantius Græci σκοπόν nominant, ne sagitta ad partem declinans alteram, imperitum ostendat sagittarium. Et asserit præteritorum se semper oblivisci, et ad priora semper extendi : per quæ docet præterita negligenda, et futura cupienda ; ut quod hodie perfectum putavit, dum ad meliora et priora extenditur, cras imperfectum fuisse convincat. Atque ita per singulos gradus,

A dum nunquam in statione, sed semper in cursu est, imperfectum doceat, quod homines putabamus esse perfectum : solamque perfectionem et veram justitiam, Dei tantum virtutibus coaptandam. « Secundum propositum, inquit, prosequor ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. » O apostole Paule, ignosce mihi quasi homunculo mea vitia confitenti, si audacter interrogem. Dicis te necdum accepisse, et necdum comprehendisse, et necdum esse perfectum, et præteritorum semper oblivisci, et ad priora te extendi ; si quo modo possis occurrere in resurrectione mortuorum, et consequi bravium supernæ vocationis. Et quomodo statim inferis : « Quotquot ergo perfecti (Al. add. sumus), hoc sapiamus, sive sapiamus ? » diversa enim sunt exemplaria : et quid sapiamus, sive sapiamus, nos esse perfectos ? comprehendisse quod non comprehendimus, accepisse quod non accepimus, esse perfectos qui nondum perfecti sumus ? Quid ergo sapiamus, imo quid sapere debemus qui perfecti non sumus ? Imperfectos nos esse confiteri, et necdum comprehendisse, necdum accepisse. Hæc est hominis vera sapientia, imperfectum esse se nosce : atque, ut ita loquar, cunctorum in carne justorum imperfecta perfectio est. Unde et in Proverbiis legimus : « Ad intelligendam justitiam veram (Prov. I, 3, sec. LXX). » Nisi enim esset et falsa justitia, nunquam Dei vera justitia diceretur. Et in eodem Apostoli loco sequitur : « Et si quid aliter sentitis, et hoc vobis Deus revelabit³ (Philipp. III, 15). » Rem novam audio. Qui paulo ante dixerat. « Non quia jam accepi, aut jam perfectus sum, » 708 et vas electionis, qui pro confidentia habitantis in se Christi audebat loqui ; « An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus (II Cor. XIII, 3) ? » et tamen simpliciter fatebatur se non esse perfectum ; nunc quod sibi proprie denegabat, mittit in turbam, jungitque se cum cæteris, et ait : « Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. » Sed qua ratione hoc dixerit, exponit in sequentibus. Hoc, inquit, sapiamus qui volumus secundum humanæ fragilitatis modulum esse perfecti, necdum nos accepisse, necdum comprehendisse, necdum esse perfectos. Ei quia necdum perfecti sumus, et forsitan aliter sapiamus, quam poscit vera et perfecta perfectio : si quid aliter sapiamus, et aliter intelligimus, quam Dei habet scientia ; et hoc nobis Deus revelabit, ut precemur cum David, atque dicamus : « Revela oculos meos et considerabo mirabilia de lege tua (Psal. CXVIII, 18). »

15. *Duplex perfectio et justitia.* — Ex quo perspicuum est, duas in Scripturis sanctis esse perfectiones ; duasque justitias, et duos timores. Primam perfectionem, et comparabilem veritatem,

¹ Idem legit *Justificati gratis per gratiam ipsius ; cui et Græc. consentit, δίκαιοί μὲνοι δωρεάν τῆ αὐτοῦ χάριτι.*

² Iterum Victor., *In quo et apprehensus sum, cum*

Græco ἐφ' ἧ καὶ κατελήφθην.

³ Reginæ ms. secunda manu hic atque infra cum veteri editione *revelavit.*

perfectamque justitiam et timorem, qui est initium sapientiæ¹, Dei virtutibus coaptandam; secundam autem, quæ non solum hominibus, sed et omni creaturæ competit, et fragilitati nostræ juxta illud quod in Psalmis dicitur: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (Psal. CXLII, 2): eam justitiam², quæ non comparatione, sed Dei scientia, dicitur esse perfecta. Job quoque et Zacharias et Elisabeth justi dicti sunt, secundum eam justitiam³, quæ possit in injustitiam aliquando mutari, et non secundum illam, quæ nunquam mutari potest, de qua dicitur⁴: « Ego Deus, et non mutor (Malach. III, 6). » Et hoc est quod Apostolus alio loco scribit: « Etenim non est glorificatum, quod glorificatum est propter excellentem gloriam (II Cor. III, 10), » quod videlicet legis justitia ad comparationem evangelicæ gratiæ non videatur esse justitia. « Si enim, ait, quod destruitur gloriosum est, multo magis quod 710 permanet, erit in gloria Ibid. 11. » Et iterum: *Ex parte scimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, destruentur illa quæ ex parte sunt* (I Cor. XIII, 9, 10). Et, « Videmus nunc per speculum et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut et cognitus sum (Ibid. 11). » Et in Psalmis: « Mirabilis facta est scientia tua ex me; confortata est, et non potero ad eam (Psal. CXXXVIII, 6). » Et iterum: « Existimabam cognoscere hoc; labor est in conspectu meo, donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum (Psal. LXXXII, 16, 17). » Et in eodem loco: « Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum (Ibid. 23). » Et Jeremias: « Stultus factus est omnis homo a scientia (Jerem. X, 14). » Et idem Paulus apostolus: « Fatuum, inquit, Dei sapientius est hominibus (I Cor. I, 25). » Et multa alia, quæ studio brevitatatis omitto.

16. *Justus hominum comparatione, non Dei dicitur.* — C. Argute quidem, mi Attice, memoriterque dixisti. Sed labor tuus et multiplex testimoniorum

¹ In Regiæ ms. isthæc, *Et timorem qui est initium sapientiæ*, et consequenter *non solum hominibus, sed omni creaturæ*, punctis subnotantur, quasi expungenda ac repudianda; in Victorii autem editione, quemadmodum et in veteri illa ante Erasmus, qua sæpius utimur, penitus desiderantur. Martianæus r posuit, et vitiose præterea legit, *Initium sapientiæ Dei, virtutibus coaptandam*, cum perspicuum sit, *Dei* nomen ad vocem *virtutibus* referendum esse, non ad *sapientiæ*. Nam et paulo superius quoque dictum est, *solam perfectionem et veram justitiam, Dei tantum virtutibus coaptandum, non justitiam Dei tantum virtutibus*, etc. Ad hæc voci *hominibus* addidit *sanctis*, quod in nullis mss. invenimus. Hæc nos paulisper emendamus e Vaticano, e cujus duntaxat fide in textu retinimus; cæterum lacinosum sermonem esse, turbatumque sensum, omnibus patet, ex his maxime quæ subsequuntur. Facile verba aliquot exciderunt, quæ mss. indicant.

² Idem Regiæ ms., *ad eam justitiam*, quemadmodum et Victorius legit. Legendum porro videatur

contrario sensu, *eam justitiam, quæ comparatione, sed non Dei scientia dicitur esse perfecta.*

³ *Eam justitiam*, etc. Locus multum depravatus, quia multum tenebrosus et varius in mss. codicibus. Duo ita legunt post Scripturæ versiculum: *Ad eam justitiam quæ possit in injustitiam aliquando mutari*, etc., et omittunt, *quæ non comparatione, sed Dei scientia dicitur esse perfecta. Job quoque et Zacharias et Elisabeth justi dicti sunt secundum eam.* Sensus liquidus esse potest ex consequentibus, ubi justitia aliqua dicitur perfecta comparatione facta inter homines; quæ nulla esse potest juxta Dei majestatem et scientiam. Prima igitur justitia, de qua hic Hieronymus, est ea, quæ Virtutibus et Angelis beatis coaptanda est; sive incomparabilis perfectio, et justitia Dei: secunda autem, quæ competit nostræ fragilitati, ea est quæ potest mutari in injustitiam. MARTIAN.

⁴ Iterum Regiæ ms., *et qua dicitur.*

⁵ Fortasse legend., *posse justos nominari aliorum comparatione, qui justus non sunt.*

A replicatio, meæ parti proficit. Neque enim ego hominem Deo comparo, sed aliis hominibus, quorum collatione, qui studium dederit, potest esse perfectus. Ac per hoc quando dicitur, homo potest esse sine peccato si voluerit, juxta mensuram hominis, non juxta Dei dicitur majestatem. cujus comparatione nulla creatura potest esse perfecta. A. O Critobule, hæc memorans mecum facis. Et ego enim hoc sentio, nullam creaturam secundum veram consummatamque justitiam, posse esse perfectam. Cæterum alium differre ab alio, et diversas esse in hominibus justitias, nulli dubium est: et vel majorem esse alium vel minorem, et tamen secundum statum et mensuram suam posse justos nominari, qui aliorum comparatione justus non sunt⁵. Verbi gratia, Paulus apostolus, vas electionis, qui plus omnibus apostolis laboravit, utique justus erat scribens ad Timotheum: « Certamen bonum certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus 711 in illa die justus judex: non solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt adventum ejus (II Tim. IV, 7, 8). » Justus erat et Timotheus discipulus ejus et imitator, quem docet quid agere debeat, et quem modum tenere virtutum: putamusne unam et eandem in utroque fuisse justitiam, et non plus habere meritorum eum, qui plus omnibus laboravit? « Multæ mansiones sunt apud Patrem (Joan. XIV, 2), » puia et merita diversa: « Stella a stella differt in claritate (I Cor. XV, 41). » et in uno Ecclesiæ corpore membra diversa sunt. Habet sol fulgorem suum, luna quoque noctis tenebras temperat: et quinque sidera alia, quæ vocantur errantia, diversis et cursibus et luminibus cælum peragrant. Innumerabiles sunt aliæ stellæ, quas mirare in firmamento cernimus. In singulis diversa sunt lumina, eæ tamen in suo unaquæque perfecta est, ita duntaxat ut comparatione majoris perfectione careat. In corpore quoque, cujus membra diversa sunt, aliud oculus, aliud manus, aliud

pes, agunt. Unde et Apostolus dicit: « Non potest oculus dicere manui, non es mihi necessaria; aut iterum caput pedibus, non desidero operam vestram. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetae? nunquid omnes magistri? nunquid omnes cunctas habent virtutes? nunquid omnes donationes habent sanitatum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? ¹ *Emulamini dona majora. Omnia autem hæc operatur unus utaque idem Spiritus, dividens singulis unicuique prout vult* ² (*I Cor. xii, 21 seqq.*). » In quo diligenter attende, quod non dixerit, secundum quod unumquodque membrum cupit, sed secundum quod ipse vult Spiritus. Neque enim dicere potest vas figulo suo: Quare ita vel ita me fecisti? An non habet figulus potestatem de eodem luto, aliud vas facere in honorem, aliud in contumeliam (*Rom. ix, 21*)? » Unde consequenter adjecit, « *Emulamini dona majora; ut in fide et industria plus cæteris chrismatibus habere mereamur, melioresque simus his, qui comparatione nostri in secundo vel tertio gradu positi sunt. In magna domo vasa diversa sunt, alia aurea, alia argentea, aenea, ferrea, ligneaque. Et tamen secundum modulum suum, cum æneum vas perfectum sit, comparatione argentei ³ vasis imperfectum dicitur, rursumque argenteum aurei collatione deterius est. Atque hoc modo, dum sibi invicem comparantur, imperfecta et perfecta sunt omnia. In agro terræ bonæ, et ex una semente triceniarius et sexagenarius et centenarius fructus exoritur: ipsis numeris indicatur impar esse quod nascitur, et tamen in suo genere perfecta sunt singula. Elisabeth et Zacharias, quo testimonio quasi impenetrabili uteris clypeo, nos docere possunt, quanto inferiores sunt beatæ Mariæ matris Domini sanctitate, quæ conscientia in se habitantis Dei libere proclamat: « *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus. Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. Fecit potentiam in brachio suo* (*Luc. 1. 48 et seqq.*). » In quo animadvertite, quod beatam se esse dicat non proprio merito atque virtute, sed Dei in se habitantis clementia. Ipse quoque Joannes, quo major non fuit inter natos mulierum, parentibus suis melior est. Non enim solum hominibus, sed et angelis testimonio Domini comparatur. Et tamen qui cunctis hominibus erat major in terra, minimo in regno cælorum minor fuisse perhibetur.*

¹ Duo mss. Vatic. et Regi., *nunquid omnes virtutes? nunquid, etc.*

² Regiæ ms. *dividens propria unicuique prout vult. Vatic. dividens singulis prout vult.*

³ Lacunam implere videtur Vaticanus liber, qui hæc addit. *Qua impietate nihil, majus est; hæc autem superbivit propter abundantiam, etc.*

⁴ Voculam nos ex Vaticano reposuimus. Mox in hactenus editis erat *unusquisque nostrorum quantum etc.* Non displicisset *nostrum, vel justorum sed cum neque in Vaticano, neque in Regiæ*

A 47. *Id etiam in collatione peccatorum intelligi* — Quid mirum in collatione sanctorum, alios esse meliores, et alios inferiores, cum e contrario in collatione peccatorum hoc intelligi possit? Ad Jerusalem dicitur, quæ multis peccatorum erat confossa vulneribus: « *Justificata est Sodoma ex te* (*Thren. iv, 6*); » non quod Sodoma per se justa sit, quæ in æternos collapsa cineres (*Gen. xix, 24*), audit per Ezechielem: « *Sodoma restituetur in antiquum* (*Ezech. xvi, 55*) »: sed quod comparatione sceleratoris Jerusalem hæc justa videatur. Illa enim Dei Filium trucidavit, hæc propter abundantiam⁵ panis, et per luxuriæ magnitudinem excessit modum libidinis. Publicanus in Evangelio (*Luc. xviii, 13*), qui percutiebat pectus, quasi thesaurum cogitationum pessimarum, et conscientia delictorum, oculos non audebat attollere, superbientis Pharisei collatione fit justior. Et Thamar sub specie meretricis fallit Judam, et ipsius sententia qui deceptus est, meretur audire: « *Justificata est Thamar magis quam ego* (*Gen xxxviii, 26*). » ⁶ Ex quibus omnibus approbatur, solum non ad comparationem divinæ majestatis homines nequaquam esse perfectos, sed ne angelorum quidem et cæterorum hominum, qui virtutum, culmina conscenderunt; cum et tu qui melior es alterius collatione, quem imperfectum esse monstraveris, rursum ab alio te præeunte vincaris: ac per hoc non habeas veram perfectionem, quæ si perfecta sit, nulla re indiget.

C 18. *Quomodo perfecti jubeamur esse.* — C. Et quomodo, Attice, ad perfectionem divinus sermo nos⁴ provocat? A. Hac ratione qua dixi, ut secundum vires nostras unusquisque, quantum valuerit, extendatur, si quo modo possit pervenire, et comprehendere bravium supernæ vocationis. Denique omnipotens Deus, cui docet Apostolus juxta dispensationem carnis assumptæ subjiciendum Filium, « *ut sit Deus omnia in omnibus* (*I Cor. xv, 28*), » perspicue demonstrat, nequaquam⁵ sibi cuncta esse subjecta. Unde et Propheta subjectionem sui in finem præsumit dicens: « *Nonne Deo soli subjecta erit anima mea*⁶? ab ipso enim est salutare meum (*Psal. lxi, 1*). » Et quia in corpore Ecclesiæ caput Christus est, quibusdam adhuc repugnantibus membris, videtur corpus quoque capiti non esse subjectum. Namque si patitur unum membrum, compatiuntur omnia, et totum corpus dolore unius membri cruciatur. Quod dico ita manifestius fiet. Quandiu

ms. vox illa habeatur, satius duximus expungendam.

⁵ Negandi particulam *nequaquam*, utpote sensui necessariam, suffecimus ex mss. Victorius quoque interseruit (quem aliquando consulere Martianus debuisset et sædum Erasmi errorem emendare professus est.

⁶ Vatic., *Nonne Deo subjecta erit?* etc. absque sibi, quam vocem textus nullus, quod sciam aut versio ulla recipit.

habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, et fragili carne circumdamur, imo mortali et corruptibili, beatos esse nos credimus, si in singulis virtutibus partibusque virtutum Deo subjecti simus [*Al. sumus*]. Cum autem mortale hoc indutum fuerit immortalitate, et corruptivum hoc incorruptione vestitum, et absorpta mors fuerit in Christi victoria, tunc Deus erit omnia in omnibus: ut non sit tantum in Salomone sapientia, in David animi mansuetudo, in Elia et Phinees zelus, in Abraham fides, in Petro, cui dictum est: « Simon Joannis, amas me (*Joan. xxi, 13*)? » perfecta dilectio; in electionis vase studium prædicandi, et 714 cæteris vel bina, vel trina: sed totus in cunctis sit, et in omni virtutum choro sanctorum, numerus gloriatur, et sit Deus omnia in omnibus.

19. *Quandiu vivimus cunctas virtutes habere non possumus.* — C. Nullus ergo sanctorum¹, quandiu in isto corpusculo est, cunctas potest habere virtutes? A. Nullus, quia nunc ex parte propheta-mus, et ex parte cognoscimus. Nec enim possunt omnia esse in omnibus hominibus: quia non est immortalis filius hominis. C. Et quomodo legimus: Qui unam habuerit, omnes videtur² habere virtutes? A. Participatione, non proprietate. Necesse est enim, ut singuli excellant in quibusdam: et tamen hoc quod legisse te dicis, ubi scriptum sit nescio. C. Ignoras hanc philosophorum esse sententiam? A. Sed non apostolorum. Neque enim mihi curæ est quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. C. Obsecro te, nonne Jacobus apostolus scribit (*Jac. ii. 10*), qui in uno offenderit, eum esse omnium reum? A. Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit unde cæperat disputatio, qui divitem pauperi in honore prætulit, reus est adulterii vel homicidii. In hoc enim delirant Stoici, paria contendentes esse peccata. Sed ita: « Qui dixit, non mœchaberis, dixit et, non occides; quod etsi non occidis, macharis autem, factus es transgressor legis (*Ibid. 11*). » Levia cum levibus, et gravia cum gravibus comparantur. Nec ferula dignum vitium, gladio vindicandum est; nec gladio dignum scelus, ferula coercendum. C. Esto, ut nullus sanctorum omnes virtutes habeat; hoc certe dabis, in eo quod potest facere, si fecerit, esse perfectum. A. Non tenes quid supra dixerim? C. Quidnam illud est? A. Perfectum esse in eo quod fecit, et imperfectum in eo, quod facere non potuit. C. Sed sicut perfectus est in eo quod

¹ Vid. librum *de Gestis Pelagii* cap. 14, num. 32.

² Verbum *videtur* in *Reginæ* ms. desideratur. Cæterum confer Augustini epistolam ad Hieronymum inter Hieronymianas in recensione nostra 132 de loco Jacobi: *Qui offenderit, in uno factus est omnium reus.*

³ Id est *antiquus*. Hoc nomine Platonem innuere volebat Erasmus. Victorius et Martinus Origenem intelligunt. Vide Garnerium dissertat. in *Marium Mercatorem*. Veri etiam simile sit ἀρχαῖον Origenem convicio quodam appellari, quod auctor

A fecit, quia facere voluit, ita et in eo, per quod imperfectus est, quia non fecit, perfectum esse potuisse, si facere voluisset. A. Quis enim non vult facere quod perfectum est? Aut quis non cunctis cupiat florere virtutibus? Si totum requiris ab omnibus, 715 tollis rerum diversitatem, et gratiarum distantiam, et Creatoris artificis varietatem, cujus sacro Propheta sonat carmine: Omnia in sapientia fecisti (*Psal. ciii, 24*). » Indignetur lucifer, quare fulgorem lunæ non habeat. Luna super suis defectibus et labore causetur, cur annum solis circulum singulis mensibus expleat. Sol queratur, quid offenderit ut lunæ cursu tardior sit. Glanemus et nos homunculi, quid causæ extiterit, ut homines et non angeli facti simus: quanquam magister vester, ὁ ἀρχαῖος³, de cujus hæc fonte procedunt, omnes rationales creaturas æquo assarat jure conditas, ut instar quadrigarum et carrum de carceribus exeuntes, in medio spatio vel corruant, vel prætervolent. Et ad optata perveniant. Elephanti tantæ molis, et gryphes in sua gravitate causentur⁴, cur quaternis pedibus incedant, cum muscæ, culicesque, et cætera hujusmodi animalia sub pennulis senos pedes habeant, et aliqui vermiculi sint, qui tantis pedibus scateant, ut innumerabiles simul motus nulla acies comprehendat. Dicat hæc Marcion et omnes hæretici, qui Creatoris operibus illudunt. Vestrum decretum hucusque perveniet, ut dum singula calumniantur, manum injiciant Deo, cur solus Deus sit, cur inviderit creaturis, ut non omnes eadem polleant majestate. Quod licet non dicatis (neque enim tam insani estis, ut aperte repugnetis⁵ Deo, tamen aliis verbis loquimini, rem Dei homini copulantes, ut sit absque peccato, quod et Deus est. Unde Apostolus super diversis intonans gratis loquitur: « Divisiones donationum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministeriorum sunt, sed idem Dominus: et divisiones operationum sunt, unus autem Deus, qui operatur omnia in omnibus (*I Cor. xii. 4. 5.*) »

20. *Quantum homo a Deo differat.* — C. Nimis es in una atque eadem quæstione, ut persuadere coneris hominem universa simul habere 716 non posse, quasi aut inviderit aut non potuerit Deus præstare imagini et simultidini suæ, ut in omnibus respondeat suo Creatori. A. Egone nimis, an tu? qui soluta proponis; et non intelligis aliud esse similitudinem, aliud æqualitatem: illud picturam, hoc esse veritatem⁶. Verus equus camporum extiterit operis περὶ Ἀρχῶν; eumque festivitate quadam sermonis irrideri.

⁴ Hæc videlicet celebris quæstio erat quam et S. Barnabæ in Recognitionibus Pseudo-Clementi ad scriptis philosophi proposuerant ad illudendum. Jam antea lib. iii *contra Rufinum* hanc sibi proponens Hieronymus, tanquam inutilem difficultatem exploserat.

⁵ Editi *pugnetis* renitentibus mss.

⁶ Mss., *Hoc esse corporis veritatem.*

spatia transvolat, pictus parieti hæret in curru. Ariani Dei Filio non concedunt, quod tu omni homini tribuis. Alii non audent perfectum in Christo hominem confiteri, ne suscipere in eo hominis peccata cogantur: quasi potentior sit creatio Creatore; et id ipsum filius tantum hominis, quod Dei Filius. Aut igitur propone alia, quibus respondeam; aut desine superbire, et da gloriam Deo. C. Immemor es responsionis tuæ¹; et dum argumenta argumentis connectis, ac per Scripturarum latissimos campos, infrenis equi libertate baccharis, super fortissima questione, cui pollicitus es te in consequentibus responsurum, omnino tacuisti, oblivionem simulans, ut necessitatem responsionis evaderes. Sed ego stultus ad horam tribui, quod petebas, existimans oblaturum sponte quod acceperas, et non admonitum reddere quod debebas. A. Nisi fallor, de possibilibus mandatis dilata est responsio. Pone igitur ut volueris.

21. *Quomodoabilia mandata Dei sint.* — C. Autabilia Deus mandata dedit, autimpossibilia. Siabilia, in nostra potestate est ea facere, si velimus. Siimpossibilia, nec in hoc rei sumus, si non facimus, quod implere non possumus. Ac per hoc siveabilia dedit Deus mandata, siveimpossibilia, potest homo sine peccato esse, si velit. A. Quæso ut patienter audias; non enim de adversario victoriam, sed contra mendacium quærimus veritatem. Deus possibles dedit humano generi omnes artes², quippe quas plurimi didicerunt (PLATO in *Symposio*): ut taceam de his, quas Græci βαναύσους³ vocant, nos ad opera τῶν χειρῶν⁴ manuum pertinere possumus dicere: verbi gratia, grammaticam, rhetoricam, philosophiæ tria genera, physicam, ethicam, logicam, geometriam quoque, et astronomiam, astrologiam, arithmeticam, musicam⁵, quæ et ipse partes philosophiæ sunt: medicinam etiam, quæ intriam dividitur, δόγμα, μέθοδος, ἐμπειρίαν: juris quoque et legum scientiam. Quis nostrum, quamvis sit ingeniosus, poterit omnia comprehendere, cum eloquentissimus orator (Cicero) de rhetorica et juris scientia disputans, dixerit: « Pauci unum possunt, utrumquenemo. » Vides ergo, quod Deus possibile jusserit, et tamen id, quod possibile est, per naturam nullum posse [Al. potuisse] complere. Dedit itaque præcepta

¹ Rescribit Victorius sponsionis ex mss. atque ex eo, quod subdit Hieronymus, *Super fortissima questione, cui pollicitus es, te in consequentibus responsurum, omnino tacuisti, oblivionem simulans.*

² Idem Victorius ex tribus Florentinis, aliisque Brixianis mss. ingenio scripsit, pro generi; ex eoque probat, quod subdit S. Doctor: *Quis nostrum quamvis sit ingeniosus, poterit omnia comprehendere?*

³ Vetus editit μηχανικός, falso. Græce autem βαναύσος, proprie de iis artibus dicitur, quæ facinæ opera aut camini agitantur; inde vero ad quaslibet mechanicas significantas translatum est nomen, quod videlicet illiberales sint, atque

diversa virtutesque varias, quas omnes simul habere non possumus. Atque ita fit, ut quod in alio aut primum aut totum est in alio ex parte versetur: et tamen non sit in crimine, qui non habet omnia, nec condemnetur ex eo, quod non habet; sed justificetur ex eo quod possidet. Definit Apostolus, qualis episcopus esse debeat, scribens ad Timotheum: Oportet episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris virum, sobrium, pudicum, ornatum, hospitem docilem⁶ non vinolentum, non percussorem; sed mansuetum, non litigiosum, sine avaritia, domum suam bene regentem, filios habentem subditos cum omni pudicitia (1 Tim. III, 2 et seqq.). « Et iterum: « Non neophytum, ne inflatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autem eum etiam testimonium deforis habere bonum, ne in opprobrium incidat, et laqueum diaboli (Ibid. 6, 7) » Tito quoque scribens discipulo, quales episcopos debeat ordinare, brevi sermone demonstrat: « Ideo reliqui te Cretæ, ut quæ reliqua sunt, corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut ego præcepi tibi. Si quis est sine crimine, unius uxoris vir, filios habens fideles, nec in accusatione luxuriæ, aut non subjectos. Oportet autem episcopum esse sine crimine, sive sine accusatione (hoc enim magis ἀνεγκλήτος sonat), sicut dispensatorem Dei, non potervum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri appetitorem; sed τῶν χειρῶν⁷ hospitem, benignum, pudicum, justum, sanctum, continentem, obtinentem doctrinæ fidelem sermonem, ut possit exhortari in doctrina sana, et contradicentes coarguere (Tit. I. 5 seqq.). » Ut diversarum personarum varia præcepta nunc sileam, circa mandata episcopi me tenebo.

22. *Ab exemplo virtutum, quas habere jubentur episcopi.* — Vult. certe Deus tales esse episcopos sive presbyteros, quales vas electionis docet. Primum quod dixit, *irreprehensibilis*, aut nullus, aut rarus est. Quis es enim, qui non quasi in pulchro corpore aut nævum aut verrucam habeat? Si enim ipse Apostolus dicit de Petro, quod non recto pede incesserit in Evangelii veritate, et in tantum reprehensibilis fuerit, ut et Barnabas adductus sit in eandem simulationem (Galat. II, 13): quis indignabitur id sibi denegari, quod princeps apostolorum

earum artifices ab honoribus secluderentur. S. Clemens, epist. I ad Corinthios, ἀβαναύσους μεμαρτυρημένους appellat, qui liberaliter ministrarunt.

⁶ Vocem musicam ante nos Victorius ex aliis mss. suffecit. Pro Græcis verbis, quæ subsequuntur, vetus editio ad recentium medicorum sensum, e Glossatoris manu legit, δ.αι.τι.τι.κ.ον, id est victus rationem; φαρμακευτικόν, id est medicamenti rationem; χειρουργικόν, id est operis manuarii rationem; juris quoque, etc.

⁷ Mss. nostri hic atque infra docibilem præferunt. Paulo post vocem bonum, quæ ad testimonium refertur, non habent.

non habuit? Deinde, « unius uxoris virum, sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem, » ut reperias : illud certe quod sequitur δ:δακ:κόν, « qui possit docere ; » non ut interpretatur Latina simplicitas, *docilem*, cum cæteris virtutibus difficulter invenies. « Vinolentum quoque et percussorem, et turpis lucricupidum, » repudiat Apostolus : et pro his cupit « mansuetum, » absque jurgio, sine avaritia et ut domum suam optime regat, quodque difficillimum est ; « ut filios habeat subjectos, cum omni pudicitia, » vel filios carnis, vel filios fidei. « Cum omni, inquit, pudicitia : » Non ei sufficit propriam habere pudicitiam¹ nisi ea filiorum et comitum ac ministrorum pudore decoretur, dicente David : Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit² (*Psal.* c, 6). » Consideremus quoque ἐπίτασιν [*Al. σύντασιν*] pudicitiae, filios habentem subditos in omni pudicitia ; » ut non solum opere, sed sermone quoque et nutibus se abstineant ab impudicitia : ne forte illud incidat Heli, qui certe increpavit filios suos dicens : « Nolite, filii mei, nolite : non bonam famam audio ego de vobis (*I reg.* ii. 24). » Corripuit, et punitus est, quia non corripere debuit, sed abjicere. Quid faciet, qui gaudet ad vitia, qui emendare non audet? qui conscientiam suam metit³ ; et quod cunctus populus clamitat, nescire se simulat? Quodque 719 sequitur, ἀνέγκλητον⁴ : ut etiam a nullo accusetur : ut bonam opinionem ab his qui foris sunt habeat : ut etiam maledictis adversariorum careat ; et quibus doctrina displicet, placeat conversatio : puto quod non facile sit reperire, maximeque illud, « ut potens sit adversariis resistere, » et perversas opprimere et superare doctrinas. Vult⁵ ut *non neophytus* episcopus ordinetur, quod videmus nostris temporibus pro summa eligi justitia. Si baptismum statim justum faceret, et omni plenum justitia, nequaquam ulique Apostolus neophytum refutaret : sed baptismus vetera peccata conscindit, novas virtutes non tribuit, dimittit e carcere, et dimisso, si laboraverit, præmia pollicetur. Aut nullus, inquam, aut rarus est, qui omnia habeat, quæ habere debet episcopus. Et tamen si unum vel duo de catalogo virtutum episcopo cuiquam defuerint, non tamen [*Al. statim*] justus carebit vocabulo : nec ex eo damnabitur,

¹ Vatic. mss. cum Victorio et Brixianis codd. *Non enim sufficit episcopum propriam habere, etc.*

² Victor ex Brixianis codd. *ministrabat*. Sicque est apud LXX, ἐλειτουργεῖ. Hebræus tamen in futuro. Paulo post pro *impudicitia* mss. nostri *impudicis* habent.

³ *Qui conscientiam suam*. Marianus hic addit particulam negativam. *Qui conscientiam suam non metuit*, vocatque sædum errorem Erasmi, quod sine negatione legerit, *Qui conscientiam suam metuit*. Sed erat ipse Marianus, non intelligens mentem Hieronymi, dicentis episcopum criminis non audere vitia aliena redarguere, quia timet propriam conscientiam ; ideoque simulare se nescire, quod cunctus populus clamitat. Præterea omnes mss. codices nostri legunt sine negante particula. MARTIAN. — Vatican. *Conscientiam sui metuit*. Victo-

quod non habet, sed ex eo coronabitur, quod possidet. Omnia enim habere, et nullo indigere, virtutis ejus est⁶ ; « Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus ; qui cum malediceretur, non remaledixit⁷ (*I Petr.* ii, 22) ; « qui confidenter virtutum conscientia loquebatur : Ecce venit princeps mundi hujus, et in me invenit nihil (*Joan.* xiv, 30). » — « Qui cum esset in forma Dei, nequaquam rapinam arbitratus est æqualem se esse Deo, sed se exinanivit, formam servi accipiens, et factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propterea donavit ei Deus nomen, quod est supra omne nomen, ut in nomine Jesu flectant genu cælestia, terrestria et inferna (*Philipp.* ii, 6 seq.). » Si ergo in una episcopi persona pauca præcepta aut nequaquam, aut difficulter invenies, quid facies de omni homine, qui cuucta debet implere mandata?

23. *Etiam in corporalibus non omnia omnes habere.* — Ex corporalibus consideremus spiritualia. Alius velox est pedibus, sed non fortis manu. Ille tardus incessu, sed stabilis in prælio est. Hic pulchram habet faciem, sed raucae vocis est. Alius tetram, sed dulci modulatione cantat. Illum ingeniosum, sed obliviosum : hunc memorem, sed tardi videmus ingenii. In ipsis controversiis, in quibus quondam pueri lusimus, non omnes similiter vel in proœmiis, 720 vel in narrationibus, vel in excessibus, vel in argumentis, aut exemplorum copia, et epilogorum dulcedine se agunt : sed eloquentiæ suæ alia stque alia in parte dissimiles sunt. De viris magis ecclesiasticis loquar. Multi super Evangelia bene disserunt, sed in explanatione Apostoli impares sui sunt. Alii cum in instrumento novo optime senserint, in Psalmis et veteri Testamento muti sunt. Hoc totum dico, quod *non omnia possumus omnes* (*Virg. Eclog.* vii) : rarusque aut nullus est divitum, qui in omni substantia sua paria universa possideat possibilia præcepit Deus, et ego fateor. Sed hæc Possibilia cuncta singuli habere non possumus : non imbecillitate naturæ, ne calumniam facias Deo, sed animi lassitudine, qui cunctas simul et semper non potest habere virtutes. Quod et si in eo arguis Creatorem, quare te talem condiderit,

rius auctoris mentem non assecutus de suo addidit negandi particulam, *non metuit, etc.*

⁴ Sequitur ἀνέγκλητον. Apud Apostolum, *I Tim.* iii, sequitur μή νεόφυτον, *non neophytum* : at pro eo in cunctis exemplaribus mss. lego ἀνέγκλητον, *sine crimine*, sive, ut supra ait Hieronymus, *sine accusatione* ; quod convenit huic loco, ut a nullo accusetur. Hoc me compulit mutare veterem lectionem editorum librorum. MARTIAN. — Olim μή νεόφυτον, quod paulo inferius expenditur.

⁵ Verbum *vult* mss. nostri non agnoscunt.

⁶ Vatic., *et nulla indigere virtute, ejus est, etc.*, cui ex parte Regine liber consentit.

⁷ Sic mss. ; editi vero *maledixit*. Paulo infra Victor., *Sed semetipsum exinanivit*, ex Græco ἐαυτόν.

qui deficiat atque lassescas; dicam iterum, major erit reprehensio, si eum volueris accusare, quare te Deum non fecerit. Sed dices, Si non possum, ergo peccatum non habeo. Habes peccatum quare non feceris, quod alius potuit facere. Rursumque ille, cujus tu comparatione deterior es, vel tui in alia virtute, vel alterius erit collatione peccator; atque ita fit, ut quemcunque primum putaveris, minor sit eo, qui se in alia parte major est.

24. *Deus potest servare hominem sine peccato.* — C. Si non potest homo esse sine peccato, quomodo Judas scribit apostolus: « Ei autem qui potens est vos conservare sine peccato, et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos (Judæ 24) ? » Quo testimonio comprobatur posse hominem servare sine peccato, et maculam non habere? A. Non intelligis quæ proposueris. Neque enim homo potest esse sine peccato, quod tua habet sententia; sed potest, si voluerit Deus, hominem servare sine peccato, et immaculatum sua misericordia custodire. Hoc et ego dico, quod Deo cunctaabilia sunt; homini autem non quidquid voluerit possibile est; et maxime id esse, quod nullam legeris habere creaturam. C. Non dico hominem esse sine peccato, quod tibi forsitan possibile videtur: sed posse esse si velit. Aliud est enim esse, aliud posse. Esse, quærit exemplum: posse, ostendit imperii ⁷²¹ veritatem. A. Nugaris, nec meministi illius proverbii: « Actum ne agas; » et in eodem cæno voluntaris, imo laterem lavas. Pro quo nihil aliud audies, nisi hoc quod omnibus patet: rem te velle firmare, quæ nec est, nec fuit, et forsitan nec futura est. Atque ut ipso verbo utar, et stultitiam ἀουστέρου [mss. asyetatæ] (non consistentis) argumentationis ostendam, esse posse te aio dicere quod esse non possit. Hoc enim, quod proposuisti, posse hominem sine peccato esse si velit, aut verum est, aut falsum est. Si verum est, ostende quis fuerit: si falsum, quidquid falsum est, nunquam fieri potest. Verum hæc quasi explosa taceantur, et in scriniolis vestris tantum mussitent, publicam faciem formidantia.

25. *Librum Pelagii confutat.* — Transeamus ad alia, in quibus perpetua oratione utendum est, ita duntaxat, ut habeas potestatem refellendi et quærendi si quid volueris. C. Audiam patienter, non enim dicam libenter; et magis mirabor ingenium, ^D cujus stupeo falsitatem¹. A. Utrum falsa sint an

A vera quæ dicturus sum, cum audieris tunc probabis. C. Loquere ut vis, mihi decretum est, si respondere non potuero, magis silere, quam mendacio acquiescere. A. Quid interest utrum te tacentem, an loquentem superem, et juxta Protei fabulam vigilantem capiam, an dormientem²? C. Cum dixeris quæ volueris, audies quæ nequaquam velis. Veritas enim laborare potest, vinci non potest. A. Libet sententias³ tuas parumper discutere, ut intelligant sectatores tui, quam divinum in te mirentur ingenium. Dicis, « Sine peccato esse non posse, nisi qui scientiam legis habuerit, » per quod magnam partem Christianorum excludis a justitia, et qui prædicator es impeccantiæ, omnes prope peccatores esse pronuntias. Quotus enim quisque Christianorum habet legis scientiam, quam in multis doctoribus Ecclesiæ; aut raro, aut difficulter invenias? Verum tu tantæ es liberalitatis, ⁷²² ut favorem tibi apud Amazonas tuas concilies, ut in alio loco scripseris, « Scientiam legis etiam feminas habere debere; » cum Apostolus doceat esse tacendum mulieribus in ecclesia; et si quid ignorant, domi viros suos debere consulere (I Cor. xiv). Nec sufficit tibi dedisse agmini tuo scientiam Scripturarum, nisi earum voce et canticis delecteris, Jungis enim et ponis in titulo, « Quod et feminæ Deo psallere debeant. » Quis enim ignorat psallendum esse feminis in cubiculis suis, et absque virorum frequentia et congregatione turbarum? Verum tu donas quod non licet; ut quod verecunde facere debeant, et absque ullo arbitro, magistri auctoritate proclamant.

26. *Item librum Pelagii confutat.* — Addis præterea⁴ (tit. XIII, al. XIV). « Servum Dei nihil amarum de ore suo, sed semper quod dulce est et suave debere, proferre » et quasi alius sit servus Dei, alius doctor et sacerdos Ecclesiæ, prioris oblitus sententiæ, ponis in alio titulo (Tit. xxvii, al. xxii), « sacerdotem sive doctorem omnium actus speculari debere, et fiducialiter corripere peccantes, ne pro iisdem rationem reddat [Al. reddas], et eorum sanguis de suis manibus requiratur. » Nec semel dixisse contentus id ipsum replicas, et inculcas (tit. xxxi) « sacerdotem sive doctorem nemini adulari debere, sed audenter omnes corripere, ne et se et eos qui eum audiunt perdat. » Tantane est in uno opere dissonantia, ut quid prius dixeris nescias? Si enim servus Dei nihil amarum

¹ Duo mss. nostri, *Et mirabor ingenium, cujus magis stupeo falsitatem.*

² Vitiose Martianæus non pro an, quod mss. omnes præferunt. Victorius quoque eodem sensu num reposuerat. Notum porro, quod Proteum dormientem cepit.

Pastor Aristæus fugiens Peneia Tempe, quod Virgil. iv Georg canit.

³ Notat sententias Pelagii ex ejus libro *Eulogiarum ex divinis Scripturis capitulorum indicibus in modum (libri Testimoniorum) S. Cypriani martyris præsignato*, ut Gennadius lequitur cap 42.

⁴ Numerum uniuscujusque tituli addit vetustissimus Reginæ ms, quemadmodum autem Erasmus editi. Atque esset quidem operæ pretium singula Pelagiani libri capitula, e quibus sententiæ istæ proferuntur, in textu representare, quod simile est factum ab Hieronymo. Sed cum numeri notationem nullam habant, alia quædam exemplaria antiquissima, tum quæ habeant, in numericis notis interdum dissideant, ipse vero hæresiarchæ liber jamdiu perierit, neque adeo in promptu sit lectionem ex illo asserere, salius duximus notas illas ex Regio cod. in margine apponere, variantibus tantummodo subnotatis.

de suo debet ore proferre, sed semper quod dulce et suave est: aut sacerdos et doctor servi Dei non erunt, qui fiducialiter debent corripere peccantes, et nulli adulari, sed audacter omnes increpare; aut si sacerdos et doctor, non solum servi Dei, sed inter servos ejus principalem tenent locum; frustra servis Dei blanditias et dulcedines reservasti, cum hoc proprie hæreticorum sit, et eorum qui decipere cupiunt audientes, dicente Apostolo: « Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri. Et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium (Rom. xvi, 18). » Semper insidiosa, callida, blanda est adulatio. Pulchreque adulator apud philosophos definitur *blandus inimicus*. Veritas amara est, rugosæ frontis ac tristis, offenditque correptos¹. Unde et Apostolus loquitur: « Inimicus vobis factus sum, veritatem dicens vobis (Galat. iv, 16). » Et comicus:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Quapropter et Pascha cum amaritudinibus comedimus, et vas electionis docet Pascha celebrandum in veritate et sinceritate (I Cor, v); veritas in nobis sit sinceritas, et amaritudo illico consequetur.

27. *Omnia Dei voluntate regi.* — Illud vero quod in alio ponis loco (tit. xxxi), « Omnes voluntate propria regi, » quis Christianorum potest audire? Si enim non unus, nec pauci, nec multi, sed omnes reguntur propria voluntate, ubi erit auxilium Dei? Et quomodo illud exponis? « A Domino gressus hominis diriguntur (Prov. xx, 24); » et, « Non est in homine via ejus (Jerem. x, 22); » et, « Nemo potest quidquam accipere, nisi datum fuerit ei desuper (Joan. xix, 11): » et in alio loco, « Quid enim habes quod non accepisti? Et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis (I Cor. iv, 7)? » dicente Domino Salvatore: « Non descendi de cælo ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit Patris (Joan. vi, 38); » et in alio loco: « Pater, si fieri potest², transcat a me cadix iste. Verumtamen non quod ego volo, sed sicut tu (Luc. xxii, 42). » Et in Oratione Dominica: « Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra (Matth. vi, 10). » Qua sententiæ temeritate aufers Dei omne præsidium? Et quod in alio loco frustra conaris adjungere, « Non absque Deo gratia³, » quomodo sentiri velis, ex hoc loco

intelligitur, dum gratiam ejus non ad singula refers opera, sed ad conditionis ac legis et liberi arbitrii potestatem.

28. *Impiorum et iniquorum diversitas.* — Illud vero quod in sequenti ponis capitulo (tit. lxxii, al. lxxiii): « In die judicii iniquis et peccatoribus non parcendum, sed æternis eos ignibus exurendos. » ferre quis potest, et interdiceret misericordiam Dei, et ante diem judicii de sententia judicis⁴ judicare, ut si voluerit iniquis et peccatoribus parcere, te præscribente, non possit? Dicis enim: Scriptum est in centesimo tertio psalmo: « Deficiant peccatores a terra et iniqui, ita ut non sint (Psal. ciii, 35). » Et in Isaia: « Comburentur iniqui et peccatores simul, et qui relinquunt Deum, consummabuntur (Isa. xxxiii, 14). » Et non intelligis comminationem Dei interdum sonare clementiam? Non enim dicit eos æternis ignibus exurendos, sed a terra deficere, et iniquos esse cessare. Aliud enim est ipsos a peccato et iniquitate desistere, et aliud ipsos perire in perpetuum, et æternis ignibus concremari. Denique Isaia de quo ponis testimonium, « Comburentur, inquit, peccatores et iniqui simul; » non addit, in æternum: « Et qui relinquunt Deum, consummabuntur. » Proprie hoc de hæreticis loquitur, qui rectum fidei tramitem relinquentes consummabuntur, si noluerint ad Domum reverti, quem dereliquerunt. Quæ sententia et tibi parata est, si neglexeris ad meliora converti. Deinde cujus est temeritatis, iniquos et peccatores impiis jungere, qui a nobis sic definiuntur? Omnis impius iniquus est et peccator, nec recipitur, ut possimus dicere, omnis peccator et iniquus etiam impius est⁵. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non habent, vel cognitam transgressione mutarunt. Peccatum autem et iniquitas pro qualitate vitiorum, post peccati et iniquitatis vulnera, recipit sanitatem. Unde scriptum est: « Multa flagella peccatoris (Psal. xxxi, 40); » et non interitus sempiternus. Et per omnia flagella atque cruciatus emendatur Israel. « Quem enim diligit Dominus corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit (Hebr. xii, 6). Aliud est cedere magistri et parentis affectu: aliud contra adversarios crudeli animo desævire. Quam ob causam⁶ et in primo psalmo canitur: « Quoniam

Vatican. *Rugosa frons ac iristis offendit utique correptos, etc.*

¹ Quidam mss. *Si possibile est; mox Vatic. cum Regio, Non quod ego volo, sed tu. Denique, Sicut in cælo, ita et in terra.*

² Vid. librum de *Gestis Pelagii*, cap. 3, n. 5, et seq. Pro *sentiri*, quod præferunt mss., erat *sentire*. Palet vero maxime ex sequentibus Pelagianos ea sententia gratiæ necessitatem tollere voluisse.

³ Voculam *et* rectius mss. ignorant. Porro falsa hæc erat Pelagii propositio, quia nimium generalis et absoluta, neque distinguebat inter graviorum et leviorum criminum reos. Præterea Pelagiani, ut

infra ostendemus ex Epist. Hilarii Syracusani ad Augustinum, iniquos et peccatores appellabant eos qui in divitiis permanerent, etiam si de ipsis divitiis eleemosynas et alia opera bona facerent, sicque ad majora et perfectiora hortabantur, ut minoribus deterrerent. Vid. infra lib. ii, sub finem; librum quoque de *Gestis Pelagii*, cap. 3, num. 9.

⁴ Quod deerat eos sufficitur e mss. et Victorio.

⁵ Iisdem pene verbis S. Hilarius, in psal. i: « Non omnis, qui peccator est, et impius est, impius autem non potest non esse peccator. » etc.

⁶ Quod caute legendum monet Mariannus, lo-

non resurgunt impii in iudicio; » jam enim in perditionem sunt præjudicati, « neque peccatores **725** in consilio justorum (*Psal.* 1, 5). » Aliud enim est gloriam perdere resurgendi, aliud perire perpetuo: « Veniet, inquit, hora, in qua omnes qui in sepulcris sunt, audient vocem ejus, et egredientur, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui autem mala egerunt, in resurrectionem iudicii (*Joan.* v, 28, 29). » Unde et Apostolus eodem sensu, quia eodem et spiritu, loquitur ad Romanos: « Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Et quicumque in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur (*Rom.* II, 12). » Sine lege impius est, qui in æternum peribit. In lege peccator credens in Deum, qui per legem iudicabitur, et non peribit. Si peccatores et iniqui æternis ignibus exuruntur, non times sententiam tuam, qui iniquum et peccatorem te esse dicis? Et argu-

cum adducit Servatus Lupus in *Collectaneo de tribus quæstionibus*, ut suam de prædestinatione sententiam probet, in quem sensum alia ex Hieronymo testimonia ex tertio hujus operis libro in fine, atque ex Commentariis in Isaiam recitat. Hinc certe hausit Pseudo-Hieronymus in Breviario in Psalterium: « Non dixit, quia non resurgant, sed quia in iudicio non resurgunt; jam enim de his præjudicatum est. »

¹ Inquit proceris staturem hominem fuisse Pelagium, quem et in præfat. lib. III in Joremiam vocat « Alpinum (leg. Albinum) canem, grandem et corpulentum, et qui calcibus magis possit sævire quam dentibus. »

² Hunc locum plerique omnes suggillant, et calumniantur, ac non modo heterodoxi, qualis est Stanislaus Pannonius Anabaptista, lib. *de divina Philanthropia*, ad nefariam hæresim perstruendam usurpant; verum etiam doctissimi viri ac summe catholici, qualis est certe Abrincensis episcopus Daniel Huetius, in Origenianis, lib. II, alienum pronuntianta recta fide. Nec dubium si quemadmodum interpretantur, Hieronymus dixerit, diabolo tantum atque impiis « hominibus, qui notitiam Dei non habent, » sempiternas destinari pœnas; iniquis vero Christianis, tametsi graviorum scelerum reis, solummodo temporarias. Sed non eam fuisse ejus mentem contendo, si commode possit catholico sensu accipi, ne invidiosissimæ calumniæ pateat sanctissimi Patris doctrina. Equidem si hujus tantummodo loci suspicio purganda sit, facile præstiterim, ita exponendo, quemadmodum nativus orationis sensus præ se fert: *Christianos non tamen prævaricatores, quos modo impiis annumeravi, si in peccato præventi fuerint, utique leviores, quod a lege prævaricatio non sit, salvandos esse posse pœnas, scilicet purgatorias, quibus deleri peccatum queat.* Verum scimus de hujus loci sensu ex duorum aliorum collatione velle adversarios sumi iudicium. Alterum opponunt ex Commentariis in Isaiam cap. ultimo: « Sicut diaboli, et omnium negatorum atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, *non est Deus*, credimus æterna tormenta; sic peccatorum atque impiorum, et tamen christianorum, quorum opera igne purganda atque purganda sunt, moderatam arbitramur, et mistam clementiæ sententiam iudicis. » Alterum ex eo, quod eadem in Commentariis quoque suis in epist. ad Ephesios S. doctor asperserit, et Rufini reprehensiones declinans, lib. II Apologiæ, num. 7. scripserit: « Quod autem imprecaris fratribus, hoc est criminatibus tuis æternos ignes cum

A mentaris hominem non esse sine peccato, sed esse posse. Ergo solus ille salvetur, qui nunquam fuit, nec est, sed futurus est, **726** aut forsitan nec futurus: et pereant omnes, quos retro fuisse legimus. Tu ipse qui Catoniana (*Al.* Catoniaca) nobis inflaris superbia, et Milonis humeris intumesces¹, qua temeritate, peccator, magistri nomen assumis? Aut si justus es, et humilitate simulas peccatorem, mirabimur atque gaudebimus habere te solum et possidere cum sociis, quod nec patriarcharum, nec prophetarum, nec apostolorum quispiam habuit. Si (*Al.* sin) autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, et diabolo tribuit pœnitentiam, quid ad nos, qui et diabolum et satellites ejus omnesque impios et prævaricatores dicimus perire perpetuo, et Christianos si in peccato præventi fuerint², salvandos esse post pœnas?

diabolo non tam fratres mihi videris premere, quam diabolum sublevare, cum iisdem quibus Christiani ignibus puniendus sit. » His si opponamus sexcenta ipsius Hieronymi testimonia quibus æternas malorum Christianorum, qui absque pœnitentia decesserint, futuras pœnas expresse tradidit, nil amplius evinci volunt, quam mutasse illum aliquando sententiam, nec unice semper opinioni adhæsisse. Quasi vero in his, quos tantopere calumniantur locis, abnormis ejus doctrinæ error sit. Dixit: « Peccatorum, sed tamen Christianorum, quorum opera igne probanda atque purganda sunt, moderatam arbitrari se, et mistam clementiæ sententiam iudicis. » Pauli enim vero testimonium est *I Cor.* III, 13, 14, Christianorum opera igne probanda et purganda, ut mercedem accipiant, scilicet ut leviora crimina, et quæ graviora, jam sunt per pœnitentiam dimissa, purgatorio igne mudentur. Et noster quidem non omnibus passim Christianis, sed iis dixit: « Quorum opera igne probanda atque purganda sunt. » Quibus certe verbis non nisi purgatoriis, ut ecclesiastico sensu ac vocabulo dicimus, pœnas ad tempus duraturas, et fidelibus levium culparum reis, aut graviorum quoque post, pœnitentiam, infligendas significat. Porro alterum testimonium ex *Apologetico* adductum non moror, supra enim ad eum locum (*col.* 449, *not.* 1) satis, ut opinor, manifesto ostendi, non de ignis æternitate S. Doctorem loqui, sed tantum videri sibi diabolum sublevari, quod eum iisdem ac Christianos cruciatibus Rufinus addiceret: quippe qui sentiebat, acerbiores dæmonibus pro sceleris gravitate, quam fidelibus damnatis deberi. Quamobrem neque si propositam hic loci difficultatem seorsim extendimus, neque si cum aliis hinc inde contulimus, Hieronymus temere videatur, atque imprudenter locutus. Sed ut nihil calumniæ sit reliquum, illud est animo repetendum, S. Doctorem contra Pelagianos scribere, sibi hunc esse propositum scopum, contra illorum insanias de peccatorum meritis et remissione, quod et S. Augustinus fecit, disputare, Pelagianorum enim hæc erat hypocrisis, e Stoicorum nata cœnosis fontibus, ut quæ leviora erant peccata, ipsi longe gravissima dicerent, imo ut paulo superius adnotatum est, non distinguerent inter leviorum et graviorum criminum reos, quo severioris justitiæ asseclæ ipsi viderentur. Proferamus exempli gratia ex Hilarii Syracusani ep. ad Augustinum, quod jactatum a Pelagianis dicitur: « Divitem manentem in divitiis suis regnum Dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit; nec prodesse eidem posse,

29. *Duo Pelagii capitula inter se discrepantia.* — Jungis præterea duo capitula inter se discrepantia, quæ si vera sint, os aperire non poteris: « Sapientiam et $\tau\tau\tau$ intellectum Scripturarum, nisi qui didicerit, scire non posse. » Et iterum: « Scientiam legis non usurpare debere indoctum (*tit. xx*). » Aut enim magistrum, a quo didiceris, proferre cogaris, ut tibi scientiam legis liceat usurpare: aut si magister talis est qui ab alio non didicerit, et docuerit te quod ipse ignorabat, restat ut non recte facias, qui indoctus usurpas scientiam Scripturarum et magister prius quam discipulus esse cœpisti. Nisi forte humilitate solita, magistrum tuum jactitas Dominum, qui docet omnem scientiam, et cum Moyse (*Exod. xxxiv, 5 seqq.*) in nube et caligine facie ad faciem audis verba Dei, et inde nobis cornuta fronte procedis. Nec hoc sufficit, sed repente mutaris in Stoicum, et de Zenonis nobis tonas supercilio, « Christianum illius debere esse patientiæ, ut si quis sua auferre voluerit, gratanter amittat (*tit. lxxiii, al. lxxiv*). » Nonne nobis satis est patienter perdere quod habemus, nisi violento atque raptori agamus gratias, et cum cunctis benedictionibus prosequamur? Docet Evangelium (*Matth v, 40*) ei, qui nobiscum velit iudicio contendere, et per lites ac jurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum: non præcipit¹, ut agamus gratias, et læti nostra perdamus. Hoc dico, non quod aliquid sceleris in hac sententia sit, sed quod ubique $\delta\pi\epsilon\rho\beta\omicron\lambda\iota\kappa\omega\varsigma$ mediocria trans eas, et magna secteris. Unde adjungis, *Gloriam vestium et ornamentorum Deo esse contrariam.* Quæ C sunt, rogo, inimicitiae contra Deum, si tunicam habuero mundiorum, si episcopus, presbyter, et diaconus, et reliquus ordo ecclesiasticus in administratione sacrificiorum candida veste² processerint? Cavete, clerici, cavete, monachi; viduæ et virgines, periclitamini, nisi sordidas vos atque pannosas vulgus aspexerit. Taceo de hominibus sæculi, quibus aperte bellum indicitur, et inimicitiae con-

si forte ex iisdem divitiis fecerit mandata. » Iniquis et peccatoribus deputandi erant ex eorum sensu æternisque ignibus exurendi, tametsi de suis divitiis eleemosynas erogarent, et præcepta omnia sancte custodirent. Hujusmodi pœnias Hieronymus toto hoc capitulo impugnat, ostenditque ex hæreticorum sequi sententia, ut nemo unquam æternam salutem aut antea obtinuerit, aut possit obtinere in posterum. Clarum adeo est de levioribus culpis eum loqui, in quibus præventos Christianos hæretici perpetuo damnandos blaterabant, ipse salvandos post purgationis pœnam catholice sensit. In fine haud dissimulo a S. Augustino lib. *de Fide et operibus*; et in *Enchiridio de Fide, Spe et Charitate*, dedita opera sententiam, quam Hieronymo adversarii tribuunt, impugnari; sed quando auctoris nomen, in quem velitetur, episcopus Hippo-nensis tacet, non nisi injuriose opinor hanc invidiam in S. Doctorem nostrum, quem orthodoxe sensisse ostendimus, posse converti.

¹ Duo Vaticanam mss. sub interrogandi nota $\epsilon\mu\phi\alpha\tau\iota\kappa\omega\tau\epsilon\rho\varsigma$, num præcipit, etc.

² Hinc arguunt eruditi, olim primis Eccles

tra Deum, si pretiosis atque nitentibus utantur exuviis.

30. *Capitula Pelagii sibi contraria.* — Audiamus et cætera: « Inimicos ut $\tau\tau\tau$ proximos diligendos (*tit. clxiv al. clxvi*). statimque oppressus gravissimo lethargo, ponis et dicis: « Inimico nunquam esse credendum (*tit. clxi, al. clxvi*), » quod sibi esse contrarium, etiam me silente, perspicuum est. Sed diceſ (*Al. dicis*) utrumque vocabus Scripturæ contineri, non animadvertens quo sensu in suis locis dicta sint. Præceptum est mihi, ut diligam inimicos, et orem pro persecutoribus. Nunquid jussum est, ut ita diligam, quasi proximos, et consanguineos et amicos, ut inter æmulum et necessarium nulla distantia sit? Si inimicos diligo quasi proximos, amicis quid amplius exhibebo? Aut si hoc dixeras³, illud facere debueras, ne contraria sibi in eodem loco dicere videreris, « Inimico nunquam esse credendum. » Sed quomodo diligatur inimicus, et lex docet (*Exod. xxiii, 1 seq.*): jumentum adversarii si ceciderit, sublevandum (*Deut. xxii, 4*): et Apostolus: « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, da illi potum. Hoc enim faciens, carbones ignis congregabis super caput ejus (*Rom. xii, 20*); » non in maledictum et condemnationem, ut plerique existimant, sed in correctionem et pœnitentiam, ut superatus beneficiis, excoctus fervore charitatis, inimicus esse desistat⁴.

31. *An regnum cælorum in veteri Test. reprobmissum.* — Addis præterea, « Regnum cælorum etiam in Testamento veteri reprobmitti (*tit. cxxiii*); » ponisque testimonia de apocryphis, cum perspicuum sit, regnum cælorum primum in Evangelio prædicari per Joannem Baptistam, et Dominum Salvatorem, et apostolos. Lege Evangelia. Joannes Baptista clamat in deserto: « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum (*Matth. iii, 2*). » Et de Salvatore scriptum est; « Ex eo tempore cœpit prædicare et dicere: Pœnitentiam agite,

culis non aliis ac sæcularibus indumentis clericos usos esse, quæ in sacrificiorum administratione mundiora tantum essent ac nitidiora; sic enim *candidam vestem* interpretantur. Confer quæ idem Hieron, habet in Commentariis in Ezechiel. c. xliv. 17, et quæ ibi adnotamus. Hinc certo factum videtur, ut vestes illæ nitidiores atque optimæ, dum rarius usurpantur, et custodiuntur studiosius, paulatim evaserint singulares, cum subinde communis vestium forma mutantur; sicque illæ sacrificiorum administrationi assignatæ sint. Cæterum notissima est Cælestini papæ sententia: « Discernendi a plebe, vel cæteris sumus doctrina, non veste; conversatione, non habitu; mentis puritate, non cultu. » Epist. ad episc. Vien.

³ Antea erat *dixeris*, et mox *videaris* pro *videreris* renuentibus mss.

⁴ Unus Vatic. *Excocto frigore odii, charitatis inimicus esse desistat.* Alius haud satis bene. *Odi igne excocto, frigore charitatis, inimicus, etc.* De subsequenti Pelagii propositione recole S. August. lib. *de Gestis* c. 5.

appropinquavit enim regnum cœlorum (*Matth.* iv, 47). » Et iterum : « Circuibat Jesus civitates et vicos, docens in synagogis (*Al.* synagoga) eorum, et prædicans regnum Dei (*Matth.* ix, 35). » Et apostolis præcipit : « Ite et prædicate, dicentes, quoniam appropinquavit regnum cœlorum (*Matth.* x, 7). » Tu autem illos Manichæos vocas, quia Legi¹ Evangelium præferentes, in illa umbram, in hoc veritatem esse dicamus, et non intelligis 729 stultitiam tuam impudentiæ copulatam. Aliud esse (*Al.* est) damnare legem, quod Manichæus facit : aliud legi præferre Evangelium, quæ apostolica doctrina est. In illa enim servi, in hoc præsens Dominus loquitur ; ibi promittitur, hic impletur ; ibi initia, hic perfectio est : in illa operum fundamenta jaciuntur, hic fidei et gratiæ culmen inponitur. Hoc posuimus, ut egregii præceptoris doctrina monstraretur.

32. *Præcipuam Pelagiorum sententiam impugnat.* — Centesimus titulus est, « Posse hominem sine peccato esse, et Dei mandata facile custodire, sit velit, » de quo abunde dictum est. Cumque se imitatore, imo expletore operis beati martyris Cypriani, scribentis ad Quirinum (*mss.* Cirinum), esse fateatur, non intelligit se in eodem opere dixisse contraria. Ille in quinquagesimo quarto titulo tertii libri, ponit neminem sine sorde et sine peccato esse², statimque jungit testimonia, in quibus scriptum est apud Job : « Quis enim mundus a sordibus ? nec si unius etiam diei sit vita ejus in terra (*Job.* xiv, 4). » Et in psalmo quinquagesimo : « Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit³ me mater mea (*Psal.* i, 6). » Et in Epistola Joannis : « Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos decipimus, et veritas in nobis non est (*I Joan.* i, 8). » Tu e diverso asseris, « Posse hominem sine peccato esse ; » et ut hoc verum dixisse videaris, statim adjungis, « Et Dei mandata facile custodire, si velit, » quæ aut rarus, aut nullus implevit. Si enim facilia sunt, debent a pluribus custodiri. Sin autem, ut concedamus tibi, rarus quisquam ea implere potest, manifestum est esse difficile quod rarus est. Atque ut hoc augeas, et magnitudinem tuæ virtutis ostendas, quod scilicet de bono conscientie thesauro eructare credaris⁴, ponis in titulo : « Ne leviter quidem esse peccandum (*tit.* cxxiii). » Et quid sit hoc leviter, D

ne forte in opere te aliquis dixisse existimaret, annectis : Malum nec cogitandum⁵ (*tit.* cxxx, al cxxxi), « neque illius sententiæ recordaris : « Delicta quis intelligit ? ab occultis meis 730 munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo (*Psal.* xviii 13) ; » cum Ecclesia etiam ea quæ per ignorantiam delinquimus, et sola cogitatione peccamus, delicta esse fateatur ; in tantum, ut hostias pro errore jubeat offerri, et pontifex qui pro cuncto populo deprecatur, ante pro se offerat victimas (*Hebr.* vii, 26), qui certe numquam pro aliis jubetur offerre, nisi justus ipse esset, nec rursus pro se offerret, si peccato careret ignorantie. Scilicet nunc mihi latissima Scripturarum spatia peragrandam⁶ runt. ut doceam errorem et ignorantiam esse peccatum.

33. *Esse peccata ignorantie.* — C. Obsecro te, nonne legisti. « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth.* v, 28) ? » Non ergo solus aspectus et incentiva vitiorum reputantur in peccatum ; sed ea quibus attribuimus assensum. Aut enim vitare possumus malam cogitationem, et consequenter possumus carere peccato ; aut si vitare non possumus non reputatur in peccatum⁷, quod cavere non potest. A, Callide quidem argumentaris, sed non intelligis argumentationem tuam contra sacras Scripturas facere. Volunt enim eloquia Scripturarum etiam ignorantiam habere peccatum : unde et Job (*cap.* i) offert hostias pro filiis suis, ne forte per ignorantiam in cogitatione peccaverint. Et qui iigna cœdit, si securi ac ferro fugiente de ligno, homo fuerit occisus, pergere jubetur ad urbem fugitivorum et tandiu ibi esse, quandiu sacerdos maximus moriatur (*Deut.* xix, 4, 5), id est, redimatur sanguine Salvatoris, aut in domo baptismatis, aut in pœnitentia, quæ imitatur baptismatis gratiam per ineffabilem clementiam Salvatoris, qui non vult perire quemquam⁸, nec delectatur mortibus peccatorum, sed ut convertantur et vivant (*Ezech.* xviii, 23). C. Rogo quæ est ista justitia ut in peccato tenear erroris, cujus reatum non habet conscientia ? Nescio me peccasse et ejus rei quam nescio, pœnas luo ? Et quid plus faciam, si sponte peccavero ? A. A me sententiæ et dispositionis Dei 731 causas requiris ? Respondet stultæ interrogationi tuæ liber Sapientiæ : « Altiora te ne quæsie-

¹ Mendose penes Martianæum, aliosque *cur Legi* etc.

² Corrupte hactenus obtinuerat *sine peccato posse esse*, contra quam aut Cyprianus scripsit, aut Hieronymus intendit, aut denique præferunt *mss.* tum quibus nos utimur, tum Corbeiensis unus penes Benedictinos S. Augustini editores, in quibus omnibus verbum *posse* non invenitur.

³ In duobus Vaticanis, *In peccatis peperit* etc.

⁴ Vetus edit. et Regin. *ms.*, *Eructare conaris*.

⁵ Sic *ms.* atque editi passim. PP. Benedictini S. Augustini editores, *Malum nec cogitari* : non displiceret si addidissent *debere*, Vid. S. August. *de Gestis Pelagii*, cap. 4, num. 12.

⁶ Perperam Martianæus *peragenda* dissentientibus *mss.* atque editis castigatioribus.

⁷ Scilicet *formale* ut aliquid e scholarum pulvere adducamus in medium, non *materiale* ; hæc enim duo Pelagiani confundere amabant. Similis est pervulgata illa sententia S. Augustini : « Quis peccat in eo quod cavere non potest ? » quam ita adversus Pelagianorum calumnias defendit, ut non propterea neget vel originale peccatum, quod utique cavere non potest, vel necessitatem peccati materialis. Vide opus utrumque contra Julianum.

⁸ Unus Vatic., *Qui non vult perdere quemquam*, etc.

ris, et fortiora te ne scrutatus fueris (*Eccli.* III, 22).» Et alibi : « Noli esse sapiens multum, et noli argumentari plus quam oporteat (*Eccl.* VII, 17). » Et in eodem loco ¹ : « In sapientia et in simplicitate cordis querito Deum (*Sap.* I, 4). » Ac ne forte huic volumini contradicas, audi Apostolum, evangelica clangentem tuba : « O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, et investigabiles ² viae ejus ! Quis enim cognovit sensum Domini ? aut quis consiliarius ejus fuit (*Rom.* XI, 33, 34) ? » Istae sunt quaestiones, de quibus et in alio loco scribit : « Stultas autem et ineruditas quaestiones evita, sciens quoniam lites gerant (*II Tim.* II, 23). » Et Ecclesiastes (de quo certe libro nulla est ambiguitas), « Dixi, inquit, sapiens efficiar, et ipsa longe facta est a me. Profunda profunditas, quis eam inveniet (*Eccl.* VII, 24, 25) ? » Ame quæris, quare figulus aliud vas fecerit in honorem, aliud in contumeliam, et non vis acquiescere Paulo, pro suo Domino respondenti : « O homo ! tu quis es, qui respondeas Deo (*Rom.* IX, 20) ? »

84. *Opponit Scripturarum testimonia.* — Audi ergo breviter testimonia Scripturarum, ut stulta, imo impia sciscitatio tua in perpetuum, conticescat. Loquitur Deus in Genesi, « Non adjiciam ultra maledicere terrae propter opera hominum, quia apposita est mens hominis diligenter ad mala a pueritia (*Gen.* VII, 21). » Abraham et Sara, audita repromissione filii Isaac, rident in corde suo et tacita cogitatio non latet scientiam Dei. Arguuntur in risu, et ipsa cogitatio, quasi pars infidelitatis reprehenditur. At tamen non ex eo quod risere, diffidentiae condemnantur, sed ex eo quod postea crediderunt, justitiae palmam acceperunt. Lot nescit in concubitu filiarum quid fecerit, et inebriatus ab eis non habet crimen conscientiae, et tamen error in vitio est. Argue sanctum virum Jacob, quare Rachel formosam dilexerit, pro qua et servivit multo tempore, et in Liae primo concubitu fuerit contristatus ; et acquiesce tandem humanae fragilitati, quae etiam pulchra corpora diligit, et deformia delectatur. Luget Jacob mortem filii sui Joseph, et multo tempore consolationem non recipit ³ filiorum, respondetque : « Lugens et gemens, vadam ad infernum (*Gen.* XXXVII, 35) : » et probat se hominem, dum justus ignorat quid actum sit de justo filio Joseph. In Exodo scriptum est : « Si percusserit aliquis quempiam, et mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autem non volens, sed Deus tradidit eum in manibus ejus, dabo tibi locum, ad quem confugiat qui occiderit (*Exod.* XXI, 12, 13). » In quo notandum est, quod Deus tradidit hominem in manus ejus, et ille qui occidit per

A ignorantiam, exilio condemnatur. In Levitico lex ponitur ⁴ : « Anima si peccaverit in conspectu Domini non sponte, ex omnibus praecipis Domini, quae non oportet fieri, feceritque unum ex eis, sive pontifex fuerit, sive omnis synagoga, et reliquus populus, et postea didicerit peccatum suum, quod peccavit per ignorantiam, offeret munus, hircum de capris, masculum immaculatum : et ponet manus suas super caput ejus, interficietque illum in loco ubi mactantur holocausta coram Domino, quia pro peccato est (*Levit.* IV, 2 *seqq.*). » Statimque in sequentibus : « Si tetigerit aliquid immundum, quod non liceat tangere, et fecerit per ignorantiam, et postea didicerit, sive promiserit aliquid, et fuerit oblitus, pronuntiabit peccatum suum, in quo peccasse se perspexit, et offeret Domino pro his quae peccavit, agnam sive capram pro peccato suo quod peccavit, et precabitur pro eo sacerdos super peccato, et dimittetur ei peccatum, Sin autem non praevaluerit manus ejus, ut offerat ovem pro peccatis suis quibus peccavit ⁵, duos turtures, aut duos pullos columbarum offeret Domino unum pro peccato, et unum in holocaustum et portabit ea ad sacerdotem, et offeret sacerdos id quod pro peccato est primum, et in ipso reconciliabitur pro peccato quod peccavit, et dimittetur ei (*Levit.* V, 3 *seqq.*). » Caeteraque his similia, quae studio brevitatis omitto, ne fastidium stomacho tuo faciam. In consequentibus quoque narrat Moyses (*Ibid.* VIII), quod in consecratione Aaron et filiorum ejus obtulerit vitulum pro peccato, et posuerit Aaron et filii ejus manus super eum, super caput videlicet vituli, qui erat pro peccato, et mactaverit eum, et tulerit de ejus sanguine, et posuerit super cornua altaris in circuitu digito suo atque altare mundaverit. Similiter in **733** ariete fecerit, et de sanguine ejus tetigerit auriculam ejus dexteram, et manum dexteram, et summitatem pedis dextri. Et post multa alia, quae narrare longissimum est, enumeratis diebus septem ita legimus : « Factum est quoque die octavo, et vocavit Moyses Aaron, et filios ejus, et omnes seniores Israel, et dixit ad Aaron : Tolle vitulum de bobus pro peccatis (*Al.* peccato), et arietem in holocaustum immaculatum, et offeres eos in conspectu Domini : et senioribus Israel loquere, dicens : Tolle hircum de capris unum pro peccato, et vitulum immaculatum anniculum in holocaustum. Dixitque Moyses ad Aaron : Accede ad altare et fac pro peccato tuo (*Levit.* IX, 1 *seqq.*), » et reliqua. « Rursumque elevavit Aaron manus suas super populum, et benedixit eis. Descenditque cum fecisset pro peccato et holocausto et salutari (*Ibid.* 21, 22). » Mulier generat liberos lege naturali et im-

¹ Victorius *Et in alio loco* reponit, nam Ecclesiastici unum, alterum Sapientiae testimonium est. At modo *liber Sapientiae* dicitur Hieronymo liber Ecclesiastici.

² Alibi adnotamus, ubi versiculus iste occurrit,

vix credi posse *investigabiles* pro *ininvestigabiles* lectum a Hieronymo.

³ In veteri edit, *Lex exponitur.*

⁴ Mss., *Pro peccato suo quo peccavit*, assentiente Gæoco textu, Ἐπὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ, ἡσχημαρτε.

munda est, si masculinum pepererit, diebus quadraginta; si feminam, diebus octoginta. Accusa Creatorem, cur immundum quidquam nominet quod ipse condidit. Et non solum ipsa immunda est, sed et omne quod tetigerit: « Cumque dies, inquit, purgationis ejus completi fuerint super filio aut filia, offeret agnum anniculum immaculatum, et pullum columbarum, et turturem pro peccato, ad ostium tabernaculi testimonii sacerdoti¹, qui offeret ea in conspectu Domini, et expiabit pro ea sacerdos (Levit. xii, 6 seqq.). » De leproso quoque dicitur, quod in die purgationis ejus offeratur pro eo victima pro peccato, duoque turtures et duo pulli columbarum: unus pro peccato, alius in holocaustum (Levit. xiv, 11 seqq.). Et qui fluxum seminis patitur, eodem sacrificii ordine pro peccato et holocausto liberatur (Levit. xii, 7 seqq.). Et ad extremum infertur: « Timoratos facite filios Israel ab immunditiis suis, et non morientur pro peccato suo, si contaminaverint tabernaculum testamenti (Levit. xv, 31). » Ipsi quoque Aaron præcipitur, ut non omni tempore ingrediatur in Sancta sanctorum, ne forte moriatur. « Cumque, ait, voluerit intrare, offerat vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum, duosque hircos accipiat ab universo populo; unum ex eis offerat pro peccato suo, et unum pro peccato populi, et arietem in holocaustum (Levit. xvi, 2 seqq.). » 734 Alter hircorum cuncta peccata suscipit populi in typum Domini Salvatoris, et effert in solitudinem; et sic placatur Deus omni multitudini. Ad extremum dicitur: « Si comederit homo de sanctificatis per ignorantiam, imputatur ei iniquitas atque delictum, et voti reus erit (Levit. xii, 14). » Unde et Apostolus monet Eucharistiam Domini cum cautione sumendam, ne in condemnationem nobis sumamus atque iudicium (1 Cor xi, 27, 28), Si damnatur in lege ignorantia, quanto magis in evangelio conscientia!

35. *Ex Numerorum libro.* — Transeamus ad Numeros, et ob contentiosorum impudentiam refutandam, summa quæque carpamus. Nazareus sancto crine venerabilis, alterius subita morte maculatur, et omnes dies consecrationis ejus præteriti irriti fiant: posteaque pro eo offeruntur duo turtures, et duo pulli columbarum, unus pro peccato, et alter in holocaustum. In die quoque consummationis ejus offertur agnus in holocausto et agna pro peccato. Et post multa scriptum est (Num xiv, 47, 48): « Et nunc magnificetur fortitudo Domini, sicut locutus est², dicens, Dominus longanimis et multæ misericordiæ, auferens iniquitatem et scelera, et mundans non faciet innocentem; » pro quo septuaginta interpretati sunt, « Et emundans

¹ Vatic. testamenti, renuente Græco τοῦ μαρτυρίου.

² Mendose antea erat etiam in mss. locutus est. Textus es habet in linguis omnibus. Pro subnexa sententia et mundans non faciet innocentem, quam cum Septuagintavirali interpretatione confer, in versione ex Hebræo, quemadmodum et in Vulgata

non mundabit reum, » quod scilicet etiam post indulgentiam, reus sit propriæ conscientiæ. Cumque, ait, ignoraverit populus, et fecerit unum ex his quæ facere non debuit, post cæremoniarum longum ordinem infertur et dicitur: « Offerete hircum caprarum pro peccato, et placabit sacerdos pro omni synagoga filiorum Israel, et propitiabitur ei Dominus, quia ignorantia est: et ipsi offerent oblationem suam in sacrificium Domino pro peccato suo in conspectu ejus, quoniam nescierunt (Num. vii, 28, 29). » Ibi quoque additur: « Si anima una peccaverit per ignorantiam, offeret capram anniculum pro peccato ignorantiae coram Domino, et deprecabitur pro ea sacerdos eo quod ignoraverit, pro peccato ignorantiae coram Domino, et rogabit pro ea, et propitiabitur ei (Levit. iv, 27 seqq.). » In Kalendis singulorum mensium offertur hircus caprarum pro peccato Domino. In Pascha quoque per dies octo, a die decimo quarto mensis primi usque ad 735 vicesimum primum diem, sacrificium pro peccato est. In Pentecoste hircus pro peccato offertur, et in Kalendis mensis septimi, quando tubarum clangor concinit, eadem hirci pro peccato religio conservatur. Die quoque decimo ejusdem mensis septimi, quando jejunium est usque ad vesperam, offertur hircus caprarum pro peccato, præter eum hircum, qui ante holocaustum pro peccato ex lege mactatur. In diebus quoque Scenopagiæ, quando figebantur tabernacula, a die decimo quinto ejusdem mensis septimi usque ad diem vicesimum secundum, inter alias victimas semper pro peccato hircus offerebatur, ut illud impleatur beati David: « Tibi soli peccavit, et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris (Psal. l, 5). » Sex civitas eliguntur exsilio eorum, qui non sponte, sed per ignorantiam, vel jactu lapidis, vel impulsionem manus, vel joco, vel lascivia absque inimicitia, infelicitate magis quam voluntate peccaverunt, et tamen non absque crimine sunt, dum relegantur in perpetuum, et ante constitutum diem, nec supplicatione, nec pretio eorum reversio impetrari et redimi potest.

36. *Ex Deuteronomio.* — In Deuteronomio, qui liber præteritorum enumeratio est, perspicue demonstratur, non in operibus nostris atque justitia, sed Dei misericordia nos conservari, dicente Domino per Moysen: « Ne dicas in corde tuo, cum subverterit eos Dominus Deus tuus a facie tua: In justitia mea introduxit me Dominus, ut possideam terram hanc, quia in impietate gentium istarum Dominus consumet eos a facie tua: non in justitia tua, et directione [Al: defectione] cordis legitur, nullumque innoxium derelinquens. In ipso Hebræo textu, וְנִקְהָ לֹא יִנְהַה, quæ reddas et innoxium faciens, non faciet innoxium. In Græco autem καὶ καθαρῶν πρὸς καθαρῶν τὸν ἔνοχον, Et mundatione non mundabit reum; quæ omnia simul contuli, ut quam versionem Hieronymus hic laudet, uamve intelligat, expressam e LXX iudices.

tui intrabis, ut possideas terram eorum : sed in impietate eorum Dominus Deus tuus consumet eos a facie tua, ut suscitet verbum quod locutus est patribus tuis, Abraham, Isaac et Jacob. Et scies quod non in justitia tua Dominus Deus tuus dabit tibi terram optimam, ut possideas eam, quia populus duræ cervicis es tu (*Deut. ix, 4-6*). » In eo autem quod dixit : « Perfectus eris cum Domino Deo tuo (*Deut. xviii, 13*), » quo sensu dixerit, ex consequentibus approbatur. « Cum ingressus, inquit, fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, non disces facere abominationes gentium illarum, nec invenietur in te qui traducat **736** filium vel filiam suam per ignem. Divinationibus vel omnibus auguriis² et maleficis artibus et incantationibus non servies, ut interrogas magos et ariolos et mortuos. Abominatio enim Domini est omnis qui facit hæc. Et propter has abominationes Dominus Deus tuus consumet eas a facie tua : perfectus eris cum Domino Deo tuo (*Ibid. 9-12*). » Denique infert : « Quia gentes istæ quas tu possidebis, ariolos et divinos audiunt. Tibi autem non sic dedit Dominus Deus tuus (*Ibid. 14*). » Statimque subjungit : « Prophetam unum ex te de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus : ipsum audies (*Ibid. 15*). » Ex quo ostenditur perfectum hic dici non qui cunctas virtutes habeat, sed qui perfectum et unum sequatur Deum. Narratque similiter de conditione exsulum qui per ignorantiam peccaverunt, quo confugere debeant³, atque subjungit : « Quando ædificaveris domum novam, facies lorculam lecto tuo in circuitu, ne sanguinis reus sis, cum aliquis ceciderit ex ea (*Deut. xxii, 8*). » Et iterum : « Si fuerit in te vir, qui non sit mundus a nocturno fluxu egredietur extra castra, et non ingredietur medium castrorum, cumque advenerit vespera, lavabit se aqua, et post occubitum solis ingredietur medium eorum (*Deut. xxiii, 10, 11*). »

37. Ex Josuæ libro. — De Jesu filio Nave duo tantum ponam testimonia. Peccavit Achan, et totus populus offendit Dixitque Dominus ad Josue : « Non poterunt stare filii Israel in conspectu inimicorum suorum ; sed dorsa vertent adversariis suis, quia factum est anathema in eis. Et non addam ut sim vobiscum, nisi contritum fuerit anathema de medio vestrum (*Josue vii, 12*). » Cumque sacrilegium quæreretur, et sors latentem invenisset reum, interficiuntur cum Achan filii ejus, et filiæ, boves, asini, pecora : tabernaculum, et quæcunque habere potuit, igne deleta sunt. Esto, ipse peccaverit : quid commisere filii ? quid

A boves ? quid asini ? quid pecora ? Fac Deo calumniam quare unus peccaverit, et pars populi trucidata sit ? Cur et ipse lapidatur [*Al. lapidetur*], et omnia quæ habere potuerit, ultrix flamma consumpserit ? Dicamus et aliud : « Non erat, inquit, civitas, quam non tradidit Dominus filiis Israel, absque Hevæo qui habitabat in Gabaon : omnes pugnando ceperunt, quia a Domino lactum erat, ut induraret cor eorum, et pugnarent **737** contra Israel, ut interficerentur : et non fieret in eis misericordia, et perirent, sicut præcepit Dominus Moysi (*Josue xi, 19, 20*). » Si Domini factum est voluntate, ut pacem non reciperent nec susciperent Israel : dicamus juxta Apostolum : « Quid ergo queritur⁴ ? Voluntati enim ejus quis potest resistere (*Rom. ix, 19*) ? »

B **38. Ex Regum libris.** — De Samuel et Malachim. Jonathas favum mellis gustavit in sceptro, et illuminatis oculis, periclitatur, quod nesciens fecerit. Hoc enim Scriptura testatur, quod ignoraverit a patre esse preceptum, ne quisquam gustaret, donec victoria Domini compleretur. In tantum autem iratus est Dominus, ut sors inveniret occultum, et ipse fateretur dicens : « Gustavi in summitate sceptri, quod est in manu mea, parum mellis, et ecce ego morior (*I Reg. xiv, 43*). » Et postea intercessione et precibus populi liberatus est, dicentis ad Saul : « Num Jonathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel ? Absit ? Vivit Dominus : si ceciderit de capillis capitis ejus in terram, quia cum Domino fecit diem hanc : et liberavit populus⁵ Jonathan, et non est mortuus (*Ibid. 45*). » Samuel irascitur Sauli, et non vult ire cum rege ; postea precibus vincitur, ut ostendat humani animi in diversum mutationem. Pergit Bethleem, singulos filiorum Jesse putat ipsos esse quos Dominus requirebat. Cumque vidisset Eliab, ait : « Ecce in conspectu Domini Christus ejus. Et ait Dominus ad eum : Ne respicias ad vultum ejus, et ad staturam corporis illius, quoniam abjeci eum. Aliter enim videt homo, aliter Deus. Homo enim videt in facie, Deus in corde (*I Reg. xvi, 6, 7*). » Atque in hunc modum per omnes errat, per omnes corrigitur, ut pateat humanæ mentis infirmitas. Isboseth⁶ Saul filius interficitur dolo a Rechab et Baana filiis Remmon Berotitæ. Cumque nuntiassent David, et caput adversarii demonstrarent, occisi sunt a David, dicente : « Viri impii occiderunt virum justum in domo sua et in lectulo suo (*II Reg. iv, 41*). » Certe Isboseth justus non erat, et tamen in eo justus appellatur, quod absque noxa interfectus est. Oza levites, cum arca

¹ Unus Vatic. *coram Domino Deo. etc.*

² Idem Vatic. *Divinationibus, et omnibus, et auguriis, etc.*

³ Mss. omnes cum veteri editione *Quo, et quando confugere debeant, etc.*

⁴ Hactenus editi, *Quid erga queritur ?* Emendantur a scriptis, et Græco textu τὸ ἔτι μέμνηται :

⁵ Falso hactenus vulgati, *Liberavit Dominus Jonatham* pro *populus*, quod mss. omnes præferunt, textusque ipsæ Scripturæ.

⁶ Mss. hic atque infra constanter *Miphiboseth*, quod legisse voluit Erasmus quoque cum scripsit *Mephinoseth* : Jonathæ filius est a Baana occisus, ut ex *II Reg. libro, cap ix et seqq.*

Domini transferretur Jerusalem, et lascivientes A et non audies? Vociferabor ad te vim patiens, et boves plaustrum in partem alteram declinassent, misit manum ut sustentaret inclinatum arcam. **738** Statimque sequitur: « Iratus est furor Domini in Ozam, et percussit eum Deus ibi pro ignorantia, et mortuus est juxta arcam Dei. Contristatusque David, quod percusserat Dominus Ozam, timuit Dominum in illa die, et ait: Quomodo ingredietur ad me arca Domini (II Reg. vi, 7, 8)? » David justus et propheta et unctus in regem (Psal. LXXVII), quem elegit Dominus secundum cor suum, ut faceret cunctas voluntates ejus, ut videt ignorantiam Domini furore punitam, terretur atque tristatur, nec quærit causam a Domino, quare (Al. qua) percusserit ignorantem, sed similem sententiam pertremiscit. Præcepit David principi exercitus Joab, ut numeret populum; statimque Scriptura commemorat: « Et percussit cor suum David, et dixit ad Dominum: Peccavi vehementer, quia hoc feci (II Reg. xxiv, 10). » Cum juberet ut fieret, utique quid diceret, ignorabat; et tamen se ipse reprehendit, et pro hac culpa septuaginta millia hominum angeli gladio trucidantur. Salomon completis templi cæremoniis, utrasque palmas tetendit ad Dominum, et ait: « Cum peccaverit tibi populus, non est enim homo qui non peccet (III Reg. viii, 46). » Abia propheta Silonites nesciebat ad se venire uxorem Jeroboam; dixitque (Al. add. ei) Dominus: Ecce uxor Jeroboam ingredietur, ut quærat verba a te pro filio suo qui ægrotat, juxta hoc et juxta hoc loqueris [Al. loquaris] ad eam (III Reg. xiv, 5). » Eliseus C sedebat in monte, venit ad eum mulier, cujus filius mortuus erat, et amplexata pedes ejus, vociferatur. Repellente autem eam Giezi, dixit ad eum vir Dei: « Dimitte eam, quoniam anima ejus in amaritudine est, et Dominus celavit a me, ut non annuntiaret mihi (IV Reg. iv, 27). »

39. Ex libro dierum et Prophetis. — In libro dierum legimus: « Fuerunt filii Sobal patris Cariath-jarim, qui prophetabant¹ ex dimidio (I Paral. ii, 52). » Et iterum: « Filii autem Salma patris Bethleem et Netophathi corona domus Joab, et qui prophetabant, ex dimidio Zarai, » et cætera (Ibid. 54). Similiter utique sancti erant qui prophetabant, et tamen perfectam non meruerunt accipere prophetiam: nequaquam de futuro secundum tropologiam: sed impræsentiarum juxta historiam prophetantes. Habacuc propheta Canticum suum hoc inscribit titulo: « Oratio Habacuc prophetæ pro ignorationibus [Al. ignorantibus] (Habac. iii, 4). » Locutus enim fuerat audacter ad Dominum, et dixerat: **739** « Usquequo, Domine, clamabo,

et non audies? Vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem et laborem, videre prædam et injustitiam? Contra me factum est judicium et contradictio potentior: propter hæc lacerata est lex; et non pervenit usque ad finem judicium: quia impius prævalet adversus justum, propterea egreditur judicium perversum (Habac. i, 1-4). » Pro quo se ipse reprehendens quod per ignorantiam sit locutus, scribit Canticum pœnitentiæ. Si peccatum non erat ignorantia, superfluo scribit librum pœnitentiæ, et inaniter voluit id lugere, quod peccatum non habet. In Ezechiel extrema parte, ubi per ædificium templi in monte siti, Ecclesiæ multa post sæcula futuræ sacramenta narrantur, primo et septimo die mensis primi offeruntur victimæ pro peccato [Al. peccatis] omnium, in quo per errorem aut ignorantiam peccaverunt. Septem quoque diebus Paschæ, hircus semper pro peccato mactatur. Septimi mensis quinta decima die, idem pro peccatis sacrificiorum ordo celebratur. Et post alia plurima, quæ non est istius temporis replicare, scriptum est: « Erat autem ibi locus ad Occidentem, dixitque ad me: Iste est locus, ubi coquere debent sacerdotes hostiam pro peccato et pro ignorantia (Ezech. xlvi, 20). » Jeremias loquitur ad Deum: « Scio, domine, **740** quod non est hominis via ejus: nec viri est, ut ambulet et dirigat gressus suos (Jerem. x, 23). Ideoque pravum est cor hominis, et inscrutabile, et quis cognoscet illud (Jerem. xvii, 9)? » In Proverbiis legimus: « Est via quæ videtur recta esse apud homines, et novissima ejus veniunt in profundum inferni (Prov. xiv, 12). » Ecce et hic manifeste ignorantia condemnatur, cum aliud putat homo, et sub specie veritatis ad inferna delabatur. « Multæ, inquit, cogitationes in corde hominis (Prov. xix, 21); » sed non tamen illius voluntas, quæ incerta et fluctuans atque mutabilis est, sed Dei consilium obtinet. « Quis, inquit, gloriabitur castum se habere cor (Prov. xx, 9)? » « Et quis confidet mundum se esse a peccato? Dulcis est enim hominis panis mendacii, et postea implebitur os ejus calculo. A Domino gressus hominis diriguntur, mortalis autem quomodo scire poterit vias suas? Omnis vir videtur sibi justus, sed corrigit corda, omnium Deus. Filius malus justum se facit², et non lavat exitum suum. Filius malus excelsos habet oculos, et palpebris suis elevatur. Est enim justus, qui perit in justitia sua (Prov. xx, 16 seqq.). » Unde dicitur ad eum: « Ne sis justus multum, nec quasi per sapientiam quæras superflua, ne forte obstupescas. Quæcunque enim laboraverit homo

¹ Duo mss. hic et paulo post minori numero *qui prophetabat*.

² Totus hic locus ex LXX versione desumptus hinc inde est, non ut hodierna præferunt exemplaria. Porro versiculus, *Filius malus justum se facit*, etc. aliter ab Augustino legitur epist. 93: « Filius

malus ipse se justum dicit, exitum autem suum non abluit. » Abest autem iste versiculus a Vulgata, et in Græco. inseritur cap. 24, et sub alio capite 30, versu duodecimo, quem in Græco confer. In veteri editione verba *Sed corripit corda omnium Deus*, his, *Laval exitum suum*, postponuntur.

ut requirat, non inveniet. Si dixerit sapiens se intelligere, reperire non poterit. Cor enim filiorum A hominum repletum est malitia (*Eccle. vii, 16 seqq.*)¹. »

¹ Vallars, ed. addit: *Explicit liber primus. Quibus verbis appendit notulam: « Duo Vaticani mss., Finit superioris libri pars prima. Incipit ejusdem pars altera. »* EDIT.

LIBER SECUNDUS.

741 1. *Sacrificium pro ignorantia, errore, etc.*

— CRITOB. Multa quidem de Scripturis sanctis memoriter copioseque dixisti, et quasi quibusdam nubibus¹ clarum nisus es veritatis lumen operire, sed quid ad rem? His enim cunctis testimoniis videris hominum accusare naturam, ac per hoc invidiam referre in Deum, si tales homines condidit, ut oblivione et ignorantiae peccato carere non possint. Ex quo perspicuum est, hominem posse, si voluerit, non peccare. Id enim fecit, quod vitare non potuit. Ubi autem aufertur possibilitas, aufertur et vitium, nemo enim in eo condemnatur, quod facere non potuit. ATTIC. Sæpe dixi te non intelligere conatus meos, nec considerare quid argumenteris; sed quid Deus jusserit. Pro oblivione, errore et ignorantia, quasi pro peccato offeruntur sacrificia: sive hoc male juxta te, sive bene juxta me, Deus præcepit. Meum est observare quod jussit; tuum Dei jussa reprehendere. C. Quoniam vim facis perspicuæ veritati, et me trahis ad blasphemiam, concedam tibi hoc in veteri lege præceptum, de qua scriptum est: « Vetera transierunt: ecce facta sunt omnia nova » (*II Cor. v, 17*). Nunquid et de Evangelio poteris hoc approbare, ut puniatur quispiam pro eo quod nesciat, et ante penas luat, quam reus sit conscientiae [*Al. ignorantiae*]? A. Deum ignoramus, Manichæus nobis surgit repente, qui legem dicit abolitam, et solos Novi Testamenti legendos libros. C. Quid enim a me audivisti, ut hoc autumes? Et lex enim patribus data, pro tempore justa et sancta est, et veniente Evangelii perfectione, viliora cessarunt. A. Ergo nequaquam observandum est, quod lege præcipitur? C. Quædam observanda, quædam præmittenda sunt. A. Quoniam te video esse doctissimum, dic mihi quæ de Veteri Testamento observare debeam, et quæ relinquere. C. Mandata observare debemus, quæ ad vitam et mores pertinent corrigendos, de quibus dictum est: « Mandatum Domini lucidum illuminans oculos (*Psal. xviii, 9*). » Quæ autem ad cæremonias Legis, et ritus sacrificiorum pertinent, relinquenda sunt. A. Ignosce mihi, cum legis 742 et omnium Scripturarum scientiam jactites, non animadvertis quid velim

dicere. C. Hoc intelligo quod loqueris, et non quod taces. A. Tacere tibi videor, qui tantis exemplis docere te volui, peccare hominem per ignorantiam: et pro peccato, ut in lege hostias, ita et in Evangelio offerendam pœnitentiam?

2. *Exemplum e N. T. in Apostoli persona.* — C. Da testimonium Novi Instrumenti, ubi error, et ignorantia, et impossibilitas mandati teneatur in crimine. A. Non necesse est multa proferre. Unum proferam, cui certe contradicere non poteris. Vas electionis perspicue loquitur: « Consentio enim legi Dei juxta interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (*Rom. vii, 22 seqq.*). » C. Protulisti testimonium, quod pro me facit. Liberati ergo de corpore hujus mortis per gratiam Domini nostri Jesu Christi, nequaquam ultra peccare debemus. A. Liberati quidem sumus baptismo Salvatoris. Sed id mihi edissere, quare dixerit: « Videam aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ in membris meis est. » Quæ est ista lex regnans in membris hominis, et repugnans legi mentis ejus? Responde simpliciter. Taces? Audi eundem Apostolum apertissime prædicantem: « Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod volo, operor: sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem nequaquam ego operor illud, sed quod in me habitat, peccatum. Scio enim quod non habitat in me hoc est in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, operari autem bonum non invenio. Non enim, quod volo, bonum, hoc ago: sed quod nolo, malum, hoc facio. Si autem quod nolo, hoc ego facio, nequaquam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum (*Rom. vii, xv seqq.*). » C. Miror te hominem prudentem sic intelligere Apostolum, ut eum ex persona sua², et non ex aliorum hæc 743 dicere sentias. Qui enim con-

¹ Quasi quibusdam nubibus. Sensus omnino li- quidus quem retinent mss. codices: illum minime assecuti Marianus et alii, hoc modo legere voluerunt: *Et quasi quibusdam discussis nubibus, clarum visus es veritatis lumen aperire.* ERASMUS habet *visus pro nisus.*

² Vide S. Augustinum, in *Retractat.* et *Opere contra Julianum* primo, ubi hunc sensum, quem Pelagiani proposito Pauli loco tribuebant, et quem ipse in prioribus suis elucubrationibus fuerat amplexatus, pluribus impugnat.

scientia in se loquentis Christi libere proclamat : A « An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus (II Cor. XIII. 3) ? » et in alio loco : « Cursum consummavi, fidem servavi, de cætero reposita est mihi corona justitiæ (II Tim. IV. 7, 8) ; » iste hoc de se dicere poterat : « Operari bonum non invenio ? » et, « Non quod volo, bonum, hoc facio : sed quod nolo, malum, hoc ago ? » Quid illud erat boni, quod volebat facere, et non poterat ? Et quid illud erat mali, quod nolebat, et tamen vitare non poterat ? Ergo non ex sua persona hoc dicit, sed ex persona generis humani, quæ vitiis subjacet ob carnis fragilitatem.

3. Ex cujus persona Paulus locutus sit aliudque ejus testimonium. — A. Parum mihi tollis, ut totum tribuas. Ego enim unum hominem, licet Apostolum, intelligo [Al. intelligebam] subjacere peccato, tu totum humanum genus asseris. Quod si verum est in genere, tenemus et speciem. Nam et Apostolus homo est ; et si homo est, vel de aliis, vel de se quasi homo loquitur : « Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. VII, 24) ? » Et : « Quoniam non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum (Ibid. 18), » Corruptibile enim corpus aggravat animam, « Deprimit terrena habitatio sensum multa curantem » (Rom. IX, 15). » C. Sic loqueris, quasi ego hoc ex persona generis humani accipiam, et non ex persona peccatoris [Al. peccatorum]. A. Et quis tibi hoc concedet, ut ex persona peccatoris hoc loquatur Apostolus ? Si enim ex persona peccatoris hoc accipis, debebat dicere : Miser ego peccator, et non, C miser ego homo, Homo quippe naturæ est, peccator voluntatis. Nisi forte et illud, quod scriptum est : Vanitas vanitatum et omnia vanitas (Eccle. I, 2), ad peccatores refertur, et non ad omnes homines. Et iterum : « Verumtamen in imagine perambulabat : homo (Psal. XXXVIII, 4) ; » ac deinde : « Homo vanitati assimilatus est, dies ejus velut umbra pertranseunt (Psal. CXLIII, 5). » Si hoc Pauli testimonio non moveris, audi aliud ejusdem cui contradicere non potes : « Nihil mihi conscius sum et cætera » (I Cor. IV, 4). » Mire, nec me ipsum judico : nihil mihi conscius sum, nec tamen 744 in hoc justificatus sum. Qui hoc dicebat, nullius utique peccati sibi conscius erat. Sed quia legerat : « Delicta quis intelligit (Psal. XVIII, 13) ? et : D

« Sunt viæ quæ videntur viro justæ, novissima autem earum respiciunt in profundum inferni (Prov. XIV, 12) ; » et iterum : « Omnis vir videtur sibi justus, Deus autem corda hominum dirigit (Prov. XX, 24) ; » idcirco temperabat sententiam, ne forte per ignorantiam deliquisset, maxime cum Scriptura testetur : « Est justus, qui perit in justitia sua (Eccle. VII, 16). » Et alibi : « Juste quod justum est sectaberis (Deut. XVI, 20), » ne opinione veritatis a justitia declinemus, recordantes Saulis et Agag.

4. Plures justos esse, neminem sine peccato. — C. Ne contendere videar et in diversum absque mensura funem trahere, saltem hoc mihi concede ⁵, justos in Scripturis plurimos appellari. L. Non solum plurimos, sed innumerabiles, C. Si innumerabiles justus sunt, et hoc negari non possit, quid male locutus sum, posse esse hominem sine peccato, si velit ? Hoc est aliis verbis dicere, posse justum sine peccato esse, in eo quod justus est, A. Justos esse concedo, sine omni autem peccato omnino non assentior. Etenim absque vitio, quod Græce dicitur *κακία*, hominem posse esse aio : *ἀναμάρτητον*, id est sine peccato esse, nego, id enim soli Deo competit ⁶, omnisque creatura peccato subjacet, et indiget misericordia Dei, dicente Scriptura : « Misericordia Domini plena est terra (Psal. XXXII, 5 ; CXVIII, 64). » Et ne quasi maculas quasdam in sanctis viris videar perscrutari, in quibus errore sunt (Al. sint) lapsi pauca proferam quæ non ad singulos, sed ad omnes in commune pertineant. In tricesimo primo psalmo (vers. 5) scriptum est : « Dixi, pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino, et tu dimisisti impietatem cordis mei. » Statimque sequitur : « Pro hac, » hoc est impietate sive iniquitate (utrumque enim intelligi potest), « orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno (Ibid. 6). » Si sanctus est, quomodo orat pro iniquitate ? Si iniquitatem habet, qua ratione sanctus appellatur ? Juxta illum videlicet modum, qui et in alio loco scribitur : « Septies cadet (Al. cadit) justus, et resurget (Prov. XXIV, 16). » Et, « Justus 745 accusator sui est in principio sermonis (Prov. XVIII, 17). » Et alias : « Alienati (Al. abalienati) sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa (Psal. LVII, 4). » Vel statim ut nati sunt, subja-

¹ Victorius multa cogitantem ex Brixianis codd. et Græco *νοῦν πολυφρόντιδα*, ut ipse explicat.

² Vatican et Victorius *pertransit* cum Vulgata edit. et Græco *διαπορεύεται*. Erasmus sequitur Martianus.

³ In Reginæ ms. et veteri editione additur *recolenda dicuntur testimonia*. In alio autem Vaticano sic nectitur locus, *Nihil mihi conscius sum, nec me ipsum judico*, etc., omissis quæ interseruntur.

⁴ Fortasse verius Vatican. *puritatis* legit pro *veritatis*. Mox autem pro *Agag* nomine, quod reprosumus e mss., hactenus obtinuerat, *Achan* cujus historia hic minime ad rem est, contra, illa Saulis

et Agag, quam repete ex I Regum cap. xv, satis bene proposito quadral.

⁵ Vatican. *concedes* et mox *Non potest, quid mali locutus sum*, etc.

⁶ Reginæ ms, cum veteri editione, nec non aliis Corbeiensis penrs Benedictinos, *Etenim absque vitio, quod Græce dicitur ἀναμάρτητον, soli Deo competit, omnisque creatura*, etc., omissis intermediis *κακία, hominem posse esse aio et id est sine peccato esse, nego id enim*. Recole pervulgatam sententiam *Ὁ μόνος ἀναμάρτητος Θεός, Solus sine peccato Deus est*.

cuere peccato in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri; vel certe statim ut de utero virginali natus est Christus de quo scriptum est « Omnis qui aperit vulvam sanctus Domino vocabitur (Exod. XIII, 2; XXXIV, 19); » omnes hæretici erraverunt, non intelligentes mysterium nativitatis ejus. Magisque ad specialem nativitatem Salvatoris, quam ad omnium hominum referri potest hoc quod dicitur, « Qui aperit vulvam, sanctus vocabitur Domino. » Solus enim Christus clausas portas vulvæ virginitatis aperuit¹, quæ tamen clausæ jugiter permanserunt. Hæc est porta orientalis clausa, per quam solus Pontifex ingreditur et egreditur, et nihilominus semper clausa est. Illud quoque quod in volumine Job scriptum est: « Nunquid mundus erit homo coram Deo, aut in operibus suis irreprehensibilis vir? Si adversus famulos suos non credit, et contra angelos pravum quid reperit; quanto magis in his, qui habitant domos luteas (Job. IV, 17-19)! » e quibus et nos de eodem luto sumus. Quod si asserueris hoc dici ex persona Eliphaz Themanitæ, intellige non ab eo dici; sed ab illo, qui sub persona angeli in visione et revelatione loquitur ei sententias Dei. Sed esto ut loquatur Eliphaz, quod perspicue angelus loquitur, nunquid non hoc ex persona Job proprie dicitur: « Tentatio est vita hominis super terram (Job. VII, 1)? » Et: « Si ergo peccavi, quid possum facere (Ibid. 20)? » Et: « Quare oblitus es, nec fecisti iniquitatis meæ oblivionem et emundationem peccati mei? Quomodo enim potest esse justus homo super terram apud Deum (Ibid. 21)? » Et iterum: « Si fuero justus, non audiet me; sed iudicio ejus indigebo (Job IX, 15, 16). » 746 Et rursum: « Quia sum impius, cur frustra laboro? Si lotus fuero nive et mundis manibus², satis me sorde tinxisti. Si peccavero custodies me. Ab iniquitate autem me non facies innocentem (Ibid. 29-

¹ Optimè Patrum tum Græcorum tum Latinorum partis, et Ephesini præterea Concilii decretum est, perpetuo catholicæ Ecclesiæ consensu comprobatum, et Ezechielis XLIV, 2, oraculo corroboratum, quod Christi corpus clausis uteri SS. Virginis repagulis eodem modo foras prodierit, quo ad discipulos obseratis foribus penetravit, Hunc propterea Hieronymi locum nonnulli calumniantur, quos inter Genebrardus *Collect.* cap. 6, ut Origenianæ sententiæ de Virginei claustris apertione in partu patrocinetur. Verum, quod doctiss. Huetius monet, ea his verbis exceptio adhibenda est, qua ad solvendum huic similem Ambrosii locum usus est S. Thomas p. III q. 28, a 2, sic nempe locutos Patres cum illud evangelistæ exponerent: *Ome masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur (Luc, II, 23)*: quod quidem ex vulgata loquendi consuetudine usurpatum est non ad significandum virginei claustris apertionem, sed exitum duntaxat prolis de utero. Statim ideo subdit Hier., *Quæ tamen clausæ jugiter permanserunt.* Vide quæ contra Jovinian, hac de re disputat, et libro *contra Helvidium*, II. 48, not.

² Perperam cum antiqua edit. Erasmus *nitro*; tum Vatic., *Et mundus manibus.* Regiæ autem ms.

31). » Et: « Si impie egero, væ mihi (Job. X, 15). » Et: « Si fuero justus, non potero respirare. Plenus enim ego sum ignominie (Ibid.). » Et iterum: « Quis enim erit mundus a sorde? Ne unus quidem, etiam si unius diei fuerit vita ejus super terram, et numerabiles menses illius (Job. XIV, 4, 5; XV, 14). » Quod si dixeris pronomen *quis*, non pro impossibili, sed interdum pro difficili accipi, respondebo tibi: Et ubi est illud, quod temere protulisti, « Facilia Dei esse mandata, » et ea facile posse compleri? dicente Scriptura: « Vir in dolore laborat³ sibi, et vim facit perditioni suæ (Prov. XVI, 36, sec LXX), ut oppressa et subjugata et moriente carne, vivat in eo spiritus. Ridiculamque illam expositionem Demosthenis vestri⁴, non dixisse Job: « Quis erit mundus a peccato: » sed « quis erit mundus a sorde, » prætereo, qua probare conatur, sordes pannorum significari in infantia, non vitia peccatorum. Aut certe si non sic intelligit, dicite vos quid sentiat. Tam enim involutus dictor est⁵, et nimio verborum squalore coopertus, ut suspicionem magis quam intelligentiam lectori præbeat. Ad extremum infert: « Ego autem ad hæc quid respondebo? Manum meam ponam super os meum, semel locutus sum, in secundo non addam (Job. XXXIX, 34). » Ecce Job noster vir⁶ immaculatus et justus, et sine querela, et abstinens se ab omni malo, quali fine justitiæ coronatus, ut misericordia Dei indigeat? Hoc est illud, quod in Proverbiis legimus: « Quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis confidet se mundum esse a peccato (Prov. XX, 9)? » Fac quod et hic, *quis*⁶, non pro impossibili, sed pro difficili dixerit. Tolle ergo sententiam, et rade 747 de libro tuo, « Facilia Dei esse mandata. »

5. *Occurrit objectioni ex Evangelio Joannis.* — Quod si illud Joannis apostoli opposueris. « Mandata ejus non sunt gravia (I Joan, V, 3), » et de

cum eadem editione, *Et mundus mundis manibus.*

³ Duo mss. *Vir in laboribus laborat* etc. Græce quoque est ἀνὴρ ἐν πόνοις πονεῖ.

⁴ Pelagium sub Demosthenis nomine in perversum irrideri sentio, et comprobant quæ subsequuntur. Attamen Origenes, cujus sæpe verbis Pelagiani loquebantur, prior est hujusmodi auctor interpretationis. En ejus verba Latine reddita ex Homil. 12 in Leviticum: « Omnis qui ingreditur hunc mundum in quadam contaminatione effici dicitur. Propter quod et Scriptura dicit: *Nemo mundus a sorde, nec si unius diei fuerit vita ejus.* Hoc ipso ergo, quod in vulva matris est positus, et quod materiam corporis ab origine paterni seminis sumit, in patre et in matre contaminatus dici potest. Aut nescis quia cum quadraginta dierum factus fuerit puer masculus, offertur ad altare, ut ibi purificetur, tanquam qui pollutus fuerit in ipsa conceptione vel paterni seminis, vel uteri materni? »

⁵ Victorius Dictator, qui vocem *dictor* impressorum incuriæ tribuit.

⁶ In uno Vatic., *vere pro vir*, id altero neutrum habetur.

⁷ Vocula *quis* in mss. desideratur.

Evangelio: « Jugum meum suave est, et onus meum leve (*Matth.* xi, 30); » facillime reviuiceris: levia enim certum est dixisse Evangelii mandata ad comparationem superstitionis Judaicæ, in qua varia cæremoniarum genera quærebantur, quæ juxta litteram, et apostoli Petri sententiam, nullus potuit explere. Unde et in Actibus apostolorum scribitur: « Nunc ergo quid tentatis¹ imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus: sed per gratiam Domini Jesu salvari credimus, quemadmodum et illi (*Act.* xv, 10). » Jacobus apostolus scribit: « Si judicas legem, non es factor legis, sed judex (*Jac.* iv, 11). » Ille judicat legem, qui dicit, aliquid non juste præceptum, et ignorantiam non habere (*Al. habet*) peccatum; et frustra offerri victimas pro errore, quod peccati non habet conscientiam. Neque enim in lege ratio quæritur, sed auctoritas. Idem in eadem dicit Epistola: « Ira viri justitiam Dei non operatur (*Jac.* i, 20); » et quis nostrum carere potest ira, de qua scriptum est: « Ira perdit etiam sapientes² (*Prov.* xv, 2)? » Significanterque non iram Dei, sed iram viri posuit. Ira enim Dei justa est: ira autem viri de perturbata mente procedit. Unde et in Psalmo dicitur: « Irascimini et nolite peccare (*Psal.* iv, 5); » qui versiculus quem sensum habeat, Apostolus docet: « Sol non occidat super iracundiam vestram (*Ephes.* iv, 26); » ut peccatum omnino sit vel leviter irasci: justitia autem, iram celeri pœnitudo mitigare. Unde pro otioso verbo redditori sumus rationem in die jûdicii. Et in eodem Evangelio legimus: « Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio (*Matth.* v, 22). » Licet in plerisque codicibus antiquis, « sine causa³, » additum non sit, ut scilicet necum causa quidem debeamus irasci. Quis hominum poterit dicere, quod ira⁴ quæ absque justitia est, in sempiternum vitio careat? Et iterum: Ne gloriaris in crastinum, nescis enim quid adveniens pariat dies (*Prov.* xxvii, 1). » Unde scriptum est: « Ne beatum dixeris quempiam ante mortem (*Eccli.* xi, 30). » Quamdiu enim vivimus, in certamine sumus, et quamdiu in certamine, nulla est certa victoria, quæ etiam apostolo fortissime prælianti in futuro sæculo reservatur. Dominus atque Salvator sub persona assumpti hominis loquitur: **748** « Insipientissimus enim omnium hominum sum, et non est hominis prudentia in me (*Eccli.* xi, 19.) » Et in sexagesimo octavo psalmo: « Deus, tu scis insipientiam meam (*Psal.* lxxviii, 6); » sed « fatuum Dei, sapientius est hominibus (*I Cor.* i, 25). » In *Ecclesiaste* quoque scriptum est: « In multitudine

A sapientiæ, multitudo scientiæ: et qui addit scientiam, addit dolorem (*Eccl.* i, 18); » intelligens quod perfectione careat, et ex eo quod novit, quanta non noverit. Et odio, inquit, habui vitam, quoniam malum est opus quod operor super terram⁵. Omnia enim vanitas, et præsumptio spiritus. Nemo scit quid futurum sit, quia sicuti est, quis annuntiabit ei? Sunt justi ad quos pervenit quasi opus impiorum. Et sunt impii, ad quos pervenit quasi opus justorum (*Eccl.* viii, 6, 7, 14). » Hoc idcirco dicitur, quia certum iudicium solius Dei est, et quos putamus justos sæpe peccatores inveniuntur, et quos e contrario peccatores. apud Dei scientiam justus sunt. « Quantumcunque laboraverit homo, ut inquirat, non reperiet. Et si dixerit sapiens nosse se, invenire non poterit (*Eccl.* viii, 17). Omnium enim unus occursus est, cordaque filiorum hominum repleta sunt malitia, et incerto statu (*Eccl.* iv, 2, 3), » quæ Græce περιπέσεια dicitur. « Muscæ morituræ, sive, ut in Hebraico habetur, mortuæ, demoliuntur atque corrumpunt suavitate olei (*Eccl.* x, 1). » Quis mortalium aliquo errore non capitur? Quem hæreticorum et falsorum dogmatum vanena non maculant? « Tempus, inquit, et ut incipiat iudicium a domo Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non credunt Evangelio? Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt (*I Petr.* vi, 17, 18)? » Certe justus est, qui in die iudicii vix salvatur. Salvaretur autem facile, si nihil in se haberet maculæ. Ergo justus est in eo, quod floret multis virtutibus, et vix salvatur in eo, quod in quibusdam Dei indiget misericordia.

C
D
6. *Perturbationes humani generis.* — Quatuor sunt perturbationes, quibus genus vexatur humanum duæ præsentis, et duæ futuri; duæ bonorum, et duæ malorum. *Ægritudo*, quæ Græce dicitur λύπη, et *gaudium*, quod illi Χαράν vel ἡδονήν vocant: quanquam ἡδονή *voluptas* a plerisque dicatur: alterum mali, alterum boni. Excedimusque mensuram, si gaudeamus super his, quæ non debemus, divitiis, potentia, honoribus; inimicorum infelicitate, vel mortibus: aut e contrario præsentium malorum dolore cruciemur, adversis, exsillis, paupertate, **749** languore, et mortibus propinquorum, quod Apostolus fieri prohibet; et rursus si cupiamus ea quæ arbitramur bona, hæreditates, honores, prosperitates omnium rerum, et corporum sanitatem, et cætera quorum præsentia gaudio fruimur: et metuamus illa, quæ putamus adversa; quibus ad perfectum carere juxta Stoicos, Zenonem videlicet et Chrysippum, possibile est: juxta

¹ Addunt mss. *Deum*, aut *Dominum*. Quorum alterum nomen et Græcus habet, et Vulgatus interpres.

² Unus Vatic., *Etiam prudentes*.

³ Adeo in Commentariis in Matthæum, et lib. iii in Epist. ad Ephesios comma illud *sine causa* e Latinis codicibus eradendum contendit. Vide in-

terim quæ in epist. 13, ad Castorinam, adnotavimus.

⁴ Malim *iræ*, scilicet *vitio*, quo quis in sempiternum carere se possit dicere. Aut juxta alterum Vatic. ms. *vitio* excluderim. Vatic. liber *quod operor super me*. Græce est τὸ ποίημα τὸ παποημένον ὑπὸ τὸν ἄλιον.

Peripateticos autem et difficile et impossibile est: A cui sententiæ omnis Scripturæ sanctæ consentit auctoritas. Unde et Josephus Machabæorum scriptor historiæ, frangi et regi posse dixit perturbationes animi¹, non eradicari, et quinque *Tusculanarum quæstionum* Ciceronis libri his disputationibus refertisunt. Pugnante enim juxta Apostolum, adversum nos fragilitas corporis, et spiritalia nequitiam in cœlestibus (*Ephes. vi, 12*). Manifesta sunt dicente eodem, opera carnis et opera spiritus, et hæc sibi invicem adversantur (*Galat. v, 19*), ut non quæ volumus, illa faciamus. Si non quod volumus, facimus, sed quod nolumus, illud operamur: quomodo dicitis, « Posse hominem sine peccato esse, si velit²? » Ecce Apostolus, omnesque credentes, quod volunt, implere non possunt. B « Charitas operit multitudinem peccatorum (*I Pet. iv, 8*), » non tam præteritorum quam præsentium, ne ultra, Dei in nobis manente charitate, peccemus. Quamobrem de muliere peccatrice dicitur: « Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit plurimum (*Luc. vii, 47*). » Ex quo intelligimus non nostræ solum esse potestatis facere quod velimus, sed et Dei clementiæ, si nostram adjuvet voluntatem.

7. *Deus solus immortalis, sapiens, perfectus, per naturam.* — Deus lux appellatur, et tenebræ in eo non sunt ullæ (*I Joan. 1, 5*). Quando dicit nullas tenebras in Dei lumine reperiri, ostendit omnia aliorum lumina aliqua sorde maculari. Denique et apostoli appellantur lux mundi. Sed non est scriptum, quod in apostolorum luce nullæ sint tenebræ. Et de Joanne scribitur: « Hic venit in testi- C monium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. 1, 7, 8*). » Unde et de eo scriptum est: « Qui solus habet immortalitatem, 750 et lucem habitat inaccessibilem (*I Tim. vi, 16*). » Et certe legimus immortales, Angelos, immortales Thronos et Dominationes, cæterasque Virtutes. Sed solus Deus est immortalis, quia non est per gratiam, ut cætera, sed per naturam. Quam ob causam idem apostolus scribit (*Rom. xvi*). Deum solum esse sapientem, cum et Salomon, et multi alii sancti sapientes vocentur, et dicatur juxta Hebraicum ad principem Tyri: « Sapientior D Daniele es tu (*Ezech. xxviii, 3*). » Quomodo ergo solus lux, solus immortalis et solus sapiens appellatur, cum multi immortales, et luces et sapientes

etc.; sic perfectio hominis non ex natura, sed ex gratia veniens, imperfectos eos qui perfecti videntur esse, demonstrat. Quod autem scriptum est: « Et sanguis Jesu filii ejus mundat nos ab omni peccato (*I Joan. 1, 7*), » tam⁴ in confessione baptismatis, quam in clementia pœnitentiæ accipiendum est. Sed aliud est mundari a Deo aliud per se esse sine vitio. Si enim juxta Job: « Luna non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus, quanto magis homo, putredo, et filius hominis vermis (*Job. xxv, 5, 6*)! » Omne enim es obstruitur, et obnoxius est omnis mundus Deo: « Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram eo (*Galat. ii, 16*). » Nullaque distantia est personarum: « Omnes enim peccaverunt, et indigent gloria Dei: justificati gratis per gratiam ipsius (*Rom. iii, 23, 24*). » Si autem scribit: « Existimamus fide justificari hominem sine operibus legis, siquidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex lege, et præputium ex fide (*Ibid. 28, 30*); » manifeste ostendit, non in hominis merito, sed in Deo gratia esse justitiam qui sine legis operibus credentium suscipit fidem. Unde sequitur: « Peccatum vestri non dominabitur (*Rom. vi, 14*). » Cur? « Quia non estis sub lege, sed sub gratia (*Ibid.*). » « Non enim volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei (*Rom. iv, 16*). » « Unde et gentes quæ non sectabantur justitiam, comprehenderunt justitiam, justitiam autem ex fide⁵. Israel autem sequens legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit, quoniam non ex fide, sed ex operibus. Offenderunt enim in lapidem C offensionis (*Ibid. 30 seqq.*). » « Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti (*Rom. x, 4*). »

8. *Ex Apostoli Epistolis.* — Cunctæ prope Epistolæ Apostoli hoc habent principium: « Gratia vobis et pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino 751 nostro (*I Cor. 1, 3*), » et simili fine clauduntur. Ad Corinthios quoque scribitur: « Ut non indigeatis ulla donatione, exspectantes revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die Domini nostri Jesu Christi (*Ibid. 7, 8*). » Licet ergo nulla in digeamus donatione, tamen expectamus revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui tunc nos in omnibus confirmabit, et ostendet sine crimine, cum dies Domini nostri Jesu Christi et mundi finis adven- D nerit, ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus. Paulus plantavit, Apollo rigavit (*I Cor. iii, 6*), sed Dominus incrementum dedit: ergo neque

etc.; secus enim omne quod cavere homo non potest, peccatum nullo sensu dicitur.

³ Laborabat sensus interpunctionis vitio: sic enim scriptum erat. *Luce et sapientes sint?* sub interrogandi nota, exinde nova periodus, *Sic perfectio hominis*, etc., in vulgatis hactenus libris.

⁴ Addunt Vaticani duo mss., *Mundat quidem nos ab omni peccato tam*, etc., atque adeo mox voces, *accipiendum est*, non agnoscunt.

⁵ Unus Vatio., *Justitiam autem quæ est ex fide*.

¹ Hæc puto in mente habuit ex Josephi libro de *Machabæis*, cap III: Οὐ γὰρ ἐκρίζωται τῶν παθῶν ὁ λογισμὸς ἐστίν, ἀλλ' ἀνταγωνιστὴς; *Nec enim perturbationes ratio evellit radicitus, sed concertando oppugnat.* Quanquam tota aurei ejus libri præfatio ad quartum usque numerum Hieronymiano proposito commentarii vice esse potest.

² Licet ex hoc loco intelligere, Pelagianorum ἀνμαρτυσίαν eo pertinuisse, ut homo careret omni peccato, etiam materiali ignorantiam, oblivionis,

qui plantat, neque qui rigat, est aliquid; sed qui incrementum dat, Deus. Ipsius enim agricultura, ipsius ædificatio sumus. Juxta gratiam Dei, quasi sapiens architectus ponit fundamentum. « Nolite, inquit, vosmetipsos decipere. Si quis sapiens est in vobis, in sæculo isto, fatuus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim mundi, stultitia est apud Deum (I Cor. III, 18, 19). » « Dominus cognoscit cogitationes hominum, quia vanæ sunt (Psal. xciii, 11). » Et iterum: « In nullo enim mihi conscius sum, sed nec in hoc justificatus sum, quia qui me judicat, Dominus est (I Cor. iv, 4). » Dicitur et vobis, qui sine peccato vos esse dicitis, quid habetis quod non accepistis? Si autem accepistis, quid gloriamini, quasi non acceperitis? « Jam saturati estis, jam divites facti estis (Ibid. 8). » Et ut sciamus non ex nobis, sed ex Dei cuncta pendere B
judicio: « Veniam, inquit, citius ad vos, si Dominus voluerit (Ibid. 19). » Qui enim dicit, « veniam ad vos, ostendit se velle, monstrat cupere, promittit adventum. Sed ut cautius hæc loquatur, infert, « si Dominus voluerit. » Si quis enim putat se quid nosse, necdum novit, sicut nosse oportet.

9. *Iterum ex Apostolo.* — Vas electionis humilitate dejectus, imo conscientia fragilitatis suæ loquitur: « Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ipsius in me vacua non fuit; sed omnibus illis amplius laboravi, non ego autem, sed gratia Dei quæ mecum est¹ (I Cor. xv, 9, 10). » Dicit se plus omnibus apostolis laborasse, C
statimque laborem suum ad Dei refert auxilium: « Non ego, inquiens, sed gratia Dei, quæ mecum est, » sicut et in alio loco loquitur: « Fiduciam autem talem habemus per Jesum Christum ad Deum, non quia ex nobis ipsis sufficientes simus reputare aliquid, quasi ex nostro: sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et nos dignos 752 fecit ministros novi Testamenti (II Cor. III, 4-6). » Non enim justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi. Unde infert: « Et hos in Jesum Christum credidimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro (Gal. II, 16). » « Si enim ex lege justitia, ergo Christus sine causa mortuus est (Ibid. 21). » « In lege D
maledictio est; scriptum est enim, Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea. Christus nos redemit de maledictione legis, factus pro nobis maledictio (Galat. III, 10, 13). » « Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut repromissio per fidem Jesu Christi daretur

credentibus. Lex ergo pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur (Ibid. 21-24). » Unde addit, et uno versiculo omnia comprehendit, dicens: « Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis (Galat. v, 4). »

10. *A nullo legem esse completam.* — Hæc cuncta percurro, ut ostendam a nullo legem esse completam, et per legem mandata omnia quæ continentur in lege. Deus est enim qui operatur in nobis, et velle et perficere (Philipp. II, 13). Laborat Apostolus, et juxta justitiam quæ in lege est, sine querimonia conversatus, omnia pro Christo ducit quisquillas, ut inveniatur in Christo, non habens suam justitiam, quæ ex lege, sed quæ ex fide Christi est a Deo. Unde scribit ad Thessalonicenses: « Fidelis autem est Dominus, qui servabit eos, et custodiet a malo (II Thess. III, 3). » Ergo non liberi arbitrii potestate, sed Dei clementia conservamur. Ac ne putes argumentationibus vanis, quæ movent audientibus quæstiones, veritatem posse fidei subverti, idem Apostolus scribit ad Timotheum: « O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates et contradictiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem erraverunt (I Tim. vi, 20, 21). » « Bonitas enim et misericordia Salvatoris nostri, non ex operibus justitiæ quæ fecimus, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, ut justificati illius gratia, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ (Tit. III, 5, 6). » Hæc breviter quasi ex latissimo atque pulcherrimo apostolicæ doctrinæ prato carpsimus, ut dure frontis impudentia conteratur.

11. *Ex Evangelii præceptis.* — Transeamus ad Evangelia, et apostolicos igniculos clarissima Christi lampade compleamus. « Omnis, ait, qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit judicio. 753 Qui autem dixerit, RACA (quod interpretatur vanus² et absque cerebro), reus erit concilio, » haud dubium quin sanctorum et angelici senatus: « Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis (Matth. v, 22). » Quis nostrum potest huic vitio non subjacere, cum etiam pro otioso verbo redditori simus rationem in die judicii? Si ira et sermonis injuria atque interdum jocus judicio concilioque, et gehennæ ignibus delegatur; quid merebitur turpium rerum appetitio, et avaritia, quæ radix est omnium malorum? « Si, inquit, offers donum tuum ad altare, et ibi fueris recordatus, quia frater tuus habet aliquid adversus te, dimitte ibi donum tuum ante altare, et vade primum reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offers munus tuum (Ibid. 23, 24). » Meæ est potestatis, ut non habeam aliquid contra fratrem

¹ Sic juxta Græcum. Vide quæ de hujus loci lectione supra adnotamus, et S. Augustinum lib. de Gratia et libero Arbitrio.

² Notum deduci vocabulum a ראקא, quod est vanum.

meum. Ut autem ille adversus me habeat, aut non habeat, in illius voluntate consistit. Quid ergo faciam, si ille reconciliari noluerit? Obsecrem? flectam genua? Sed audire contemnet. An obtorto collo nolentem in jus amicitiae traham? Et quæ est major inimicitia, quam amicitias necessitate sociare? Neque enim dixit: Roga eum ut tibi concilietur: sed. Reconciliare primum fratri tuo et sic offeres munus tuum ad altare. Non quod impossibilia Deus præceperit; sed in tantum patientiæ¹ culmen ascendit, ut prope impossibilia pro difficultate nimia præcepisse videatur (*Matth.* xix, 26; *Marc.* x, 27) ad: destruendam sententiam tuam qua scribis, *Facilia esse Dei mandata*. Scandalizantem manum, oculum et pedem jubemur abscindere. Esto, per tropologiam dictum sit, pro amicissimis, et pro consanguineis, et fraterno nobis et conjugali amore sociatis; facillene arbitramur ob quasdam offensas 754 tantam subito abscindere charitatem? Quodque dicitur: « Sit sermo vester, est est, non non, quod autem amplius est, a malo est (*Matth.* v, 37), » forsitan de vestra schola reperiatur, qui nunquam mentitus sit, nec audierit illud propheticum et apostolicum: « Ego dixi in excessu mentis meæ. Omnis homo mendax (*Psal.* cxv, 2), » et nesciat scriptum in alio loco: « Os quod mentitur, occidit animam (*Sap.* i, 11). » Verberanti maxillam, alteram jubemur opponere.

¹ Fortasse in recto *patientia* rescribendum est, ut sit sensus, patientiæ virtus tam perfecta nobis præcipitur, ut ad eam pervenire propemodum impossibile videatur.

² Mss. duo cum veteri edit., *Et volenti a te*, etc.

³ *Quorum Epistolæ biblinæ*. Hæc lepide dixit, ut notet avaritiam et voluptatem Pelagii et Juliani, qui epistolas papyraceas procul mittebant, ut inde redirent munera; alluditque ad dona peregrina missa Salomoni, ob admirationem sapientiæ. MARTIAN. — Putat Martianæus notari his verbis avaritiam et voluptatem Pelagii, et, quod sane est mirum, etiam ejus, qui nondum Pelagio nomen dederat (ut ex Mario Mercatore Corn 3 et Gennadio constat) Juliani, qui epistolas papyraceas procul mitterent, ut inde redirent munera. Absurdus adhuc Joannes Clericus libros ait designari Origenis a Rufino Latine redditos, ex eoque *biblinas Epistolas* dici, quod Origenes patria Alexandrinus in Ægyptia papyro scripserit. Porro perspicuum est, alludi Isaiæ locum cap. xviii, 2, juxta LXX: Ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσῃ ὄμβρα καὶ ἐπιστολάς βιβλίνας. *Ultra flumina Æthiopiæ, qui mittit in mare obsides et epistolas biblinas*. Quæ verba ita Eusebius in Commentariis interpretatur, ut calumniatrices epistolas intelligat, exponitque de judæorum legatis, qui tum apostoli dicebantur, qui de Servatore Jesu Christo calumnias struebant. Οἱ τε δὲ ἀποστολοὶ αὐτῶν ἐπιστολάς βιβλίνας κομιζόμενοι, ὑπεράνω τε τῶν ὑδάτων ναυτιλλόμενοι, καὶ τὴν θάλατταν διαπλέοντες, ἀπανταχοῦ γῆς διέτρεγον τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνδιαβάλλοντες λόγον. Hoc sensu accepisse videtur etiam S. Epiphanius epist. inter Hieronymianas 51, num. 1. Neque porro est incongruum notari hic loci asselas Pelagianorum in longinquas provincias missos cum epistolis, dolis et calumniis refertis quibus

A Tollenti tunicam, etiam pallium concedendum est. Angaranti se mille passibus, duobus millibus colla præbenda sunt. « Petenti te da, et volentem a te² accipere mutuum, ne averseris (*Luc.* vi. 30). » Si duos nummulos habuero, et alius poscerit, aut dabo ipsi, et mihi mendicandum erit, aut si non debero, transgressor legis inveniar. Illud autem quod dicitur: « Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos (*Ibid.* 27, 28): » forsitan in vestro cœtu invenitur, apud nos rara avis est. Qui peccata simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Salvatoris: quodque sequitur, « Cavete, ne justitiam, hoc est eleemosynam vestram, faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis (*Matth.* vi, 4); » nescio quis possit implere. Ad largiendum frustum panis et binos nummulos præco conducitur, et extendentes manum, huc illucque circumspicimus, quæ si nullus viderit, contractior fit. Esto, unus de mille inveniat, qui ista non faciat.

12. *Urget ex iisdem præceptis*. — Responde, quæso, ubi sunt facilia mandata? « Nolite, inquit, solliciti esse de crastino. Crastinus enim dies sollicitus erit pro se. Sufficit diei malitia sua (*Ibid.* 34). » Vos de crastino non cogitatis, et instar avium præsentibus contenti? quorum Epistolæ biblinæ³ volitant trans flumina Æthiopiæ, 755 ut inter in longe dissitis regionibus factioni suæ vires adderent, et catholico sensui detraherent. Verum Hieronymus ut hunc intellectum minime excludat, nescio quid amplius innuit de Pelagianorum avaritia, quod item ex alia Isaiæ loci lectione extunditur. Reipsa in Præfatione libri tertii in Jeremiam de ipso Pelagio loquens, « Mittit, inquit, in universum orbem epistolas prius auriferas, nunc maledicas; facile *auriferas* istas indicans esse, quas modo carpit. Isaiæ autem textus habet בברי גבא; quæ reddas cum vulgato interprete *in vasis papyri*. Naviculas credo velocissimas ex papyro contextas propheta significavit: at Septuaginta solemniter ejus litterulæ imitatione, β pro γ, legendes. ββρι *Biblinæ*, quasi proprium nomen esset, ββλινας transtulerunt: ββββ autem, sive *papyrus* unde charta conficiebatur, dixere ἐπιστολάς. Denique propius ad verum est, epistolas biblinas ex allusione ejus apud Isaiam loci, significare epistolas, unius societatis privatas ac sceleris conscias, quas ex condicto ii ferme soli intelligerent ad quos mittebantur. Procopius Gazæus in Commentar. ad eum locum simile quid indicat, ubi relata fabula de Adonide etiam apud inferos a Venere adamato, neque instituta festorum celebritate ad absentis desiderium alternis mensibus luctu testandum, ac vicissim gratulandum revertenti, ait Judæos quoque veræ pietatis immemores hujusmodi ritum orgiorum sibi assumpsisse, et quod Ezechiel tradit cap. viii, sedisse mulieres lugentes Thamuz, id est Adonidem « Talo vero, inquit, quiddam erat, quod urbis illius (id est Alexandriæ) cives efficiebant. In testam litteras ad mulieres, quæ Bibli (urbe) erant, tamquam Adonide reperto, conjiciebant, eamque obsignatam mittebant in mare, sacra quædam prius supeream facientes et ut significabant ii qui mittebant, sponte sua illa deferebatur Biblum, ejusque civitatis mulieribus lugendi finem suomet appulsu nuntiabat. » Sub-

simias et pavos, nova de Ophir Salomoni dona mittantur. Vis audire facilitatem præceptorum Dei? ausculta quod dicitur: « Quam arcta via et angusta est, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam (*Matth.* vii, 14)! » Non dixit, qui gradiuntur per eam: hoc enim difficillimum est, sed qui inveniunt eam. Pauci enim inveniunt, et multo pauciores ingrediuntur per eam. « Filius, inquit, hominis non habet ubi caput suum reclinet (*Luc.* ix, 58), » qui dicit in Isaia, « Suscipite lassum, et hæc est requies mea (*Isa.* xxviii, 12). » Si non habet ubi caput suum reclinet, et quo requiescat, dicens in alio loco: « Super quem requiescam nisi super humilem, et quietum, et tementem verba mea (*Isa.* lxvi, 2); » ubi est mandatorum facilitas¹? Multi hoc quod scriptum est: « Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam (*Matth.* ix, 13), » simpliciter accipiunt, juxta illum sensum: « Non indigent sani medico, sed hi qui male habent (*Marc.* ii, 17). » Alii vero interpretantur coactius: « Non veni vocare justos, » nullus enim ad perfectum justus est, sed ex aliqua parte peccator; « sed peccatores, » quibus mundus refertus est, dicente David: « Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus (*Psal.* vi, 2). » et, « Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in adinventionibus suis. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (*Psal.* xliii, 1). » « Nolite, inquit, possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, non panem, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam (*Matth.* x, 9). » Hæc, inquit, præcepta apostolica sunt. Et certe Petrus apostolus caligas habuisse narratur, dicente ad eum angelo: « Præcingere et calceare [*Al.* calcea te] caligis tuis (*Act.* xii, 8). » Duas autem tunicas, ut de cæteris laceam, puto quod et ego et tu possideamus, si tamen amplius non habemus. Hæc dico, 756 et iterum iterumque ac per singula ingeram, ut erubescas ad sententiam tuam, « Facilia esse Dei mandata. »

13. *Iterum ex Evangelio.* — Fratrem tradet frater in mortem, et pater filium, consurgentque filii contra parentes, et interficient eos. Et eritis, inquit, odio cunctis hominibus propter nomen meum (*Matth.* x, 22). » Et quia facilia jusserat, et sciebat facile ea posse compleri: propterea, ut rei facilitatem ostenderet, copulavit dicens: « Qui perseveravit usque in finem, hic salvus erit (*Ibid.*) »

ditque interpretans, *Væ illis τοῦτ ἔστι, τῆς ὁμοεροσύνης ἐνέχουσα τοῖς τῶν αὐτῶν νοσοῦσιν ἀπέθειαν οὐ πλοῖοις; ἀλλ' ἐπὶ νότων θαλάττης ἀφείσει τὸν κίρκρον.* id est, qui traditis inter se sceleris societatisque pignoribus, eodem impietatis morbo laborant, neque naves sed commissam maris tergo lestim militant.

¹ Victor., mandatorum Dei facilitas.

² False hactenus lectum est *Palea Dominica*, quasi palea quæ in malam partem exponi allego-

A « Non veni, inquit, pacem mittere super terram, sed gladium. Veni dividere hominem contra patrem suum, et filiam contra matrem, et nurum contra socrum (*Ibid.* 34, 35). » Et ne omnia percurrendo, longiorem sententiam faceret, uno cuncta sermone comprehendit, dicens: « Inimici hominis, domestici ejus (*Ibid.* 36). » Cumque possisset: « Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus; et qui amat filium aut filiam supra me, non est me dignus (*Ibid.* 37), » ob facilitatem præceptorum intulit: Et qui non tollit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus (*Ibid.* 38: *Luc.* xiv, 27). » Crux Christi facilis est; nudum post Christum ire, ludus est, jocus est. Et ubi præmia quæ, difficultate superata, quæruntur? Non colliguntur zizania in præsentis sæculo, ne et frumentum pariter eradicetur. Pala Dominica² futuro judicio reservatur, quando justi fulgebunt quasi sol, et egredientur angeli, et separabunt malos de medio justorum. Petrus mergitur, et meretur audire: « Modicæ fidei, quare dubitasti (*Matth.* xiv, 31)? » Si in illo modica fides, in quo magna sit, nescio. « De corde, inquit ingrediuntur cogitationes pessimæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemias. Hæc sunt quæ coinquant homines (*Matth.* xv, 19, 20). » Procedat qui in corde suo hæc non esse testetur, et plenam in corpore isto mortali justitiam confitebor: « Qui vult, 757 inquit, salvare animam suam, perdet eam; et qui perdidit animam suam propter me, salvam faciet: eam (*Matth.* x, 29). » Iterum dico: Hæc sunt facilia mandata³? « Væ mundo a scandalis, necesse est enim ut veniant scandala (*Matth.* xviii, 7). » Et propterea in alio loco scriptum est: « In multis offendimus, sive erramus, omnes (*Jac.* iii, 2). » Non pauca peccata, sed multa, nec quorundam, sed omnium posuit: « Omnes enim quæ sua sunt quærunt, et non ea quæ Dei sunt (*Philipp.* ii, 21). » Unus bonus Deus dicitur, et magistri quasi hominis bonitas refutatur. In lege doctissimus omnia fecisse se dicit, quamobrem et amatur a Domino; et tamen plenam justitiam non habet, quia noluit substantiam suam pauperibus erogare. Unde difficultas difficultati, imo impossibile impossibile tunc comparatur, quia nec camelus ingredi potest per foramen acus, nec divites pervenire in regna cælorum. Quis nostrum non lavat exteriora calicis et paropsidis, et interiora habet nequaquam sordibus inquinata? Quis sepulcrorum extrinsecus

rice solet, Domini diceretur. Pala autem rusticum instrumentum est, quo frumentum in area ventilatur, Matthæus et Lucas *ventilabrum* vocant Tertullian. *de Præscrit* c. 3: « Palam in manu portat ad purgandam aream suam. Avolent quantum volent paleæ levis fidei, eo purior massa frumenti in horrea Domini reponetur. » Emendavimus ope codicum Vaticanorum.

³ Hæc in veteri edit. ita postponuntur: *Hæc sunt facilia mandata. Iterum dico væ mundo, etc.*

dealbatorum potest similitudinem declinare; ne et nobis dicat Jesus: « De foris quidem videmini hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate (*Matth.* xxiii, 28) ? » Quamvis et aliis vitiis carere possimus, hypocriseos maculam non habere¹ aut paucorum est, aut nullorum.

14. A. *Christi Domini et apostolorum exemplo.* — « Pater, inquit, si possibile est, transeat calix iste a me. Vertumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu (*Matth.* xxvi, 39). » Filius Dei « Qui dixit, et facta sunt, mandavit et creata sunt » omnia (*Psal.* cxlviii, 5), secundum hoc quod Filius hominis dicitur, sententiam temperat: « Pater, si possibile est; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu (*Matth.* xxvi, 39); » et Critobulus meus adducto supercilio loquitur, « Potest homo sine peccato esse si velit. » Apostoli audiunt: « Sic non potuistis una hora vigilare mecum (*Marc.* xiv, 37) ? » Non dixit nolulistis, sed, non potuistis. Apostoli una hora vigilare non possunt, somno, mœrore et carnis fragilitate superati, et tu potes longo tempore omnia simul peccata superare? Marcus evangelista scribit de Domino: « Et non poterat ibi ne unam quidem facere virtutem, nisi paucis ægrotantibus manus imponens, sanavit 758 eos, et admirabatur propter incredulitatem² eorum (*Marc.* vi, 5). » Dominus dicitur non potuisse in Nazareth ne unam quidem facere virtutem, et infidelitatis alienæ stupore retinetur: et vos potestis omne quod vultis. Denique in consequentibus scribitur: « Abiit in fines Tyri et Sidonis, et ingressus domum, neminem volebat scire, et latere non potuit (*Marc.* vii, 24). » Vers utique cupiebat latere, et quod cupiebat, quare facere non poterat, ut in adventu suo omnium conscientiam declinaret? Quæris causas, cur latere non potuerit? Cogita assumpti hominis veritatem, et omni carebis scandalo³. Si filius Dei aliquid in carne et propter carnem non potuisse narratur, nos qui toti carnei sumus, et quotidie spiritus operibus repugnamus, contra Apostoli sententiam quæ volumus cuncta faciemus? Petrus apostolus tria vult facere in monte tabernacula, unum Domino, alterum Moysi, tertium Eliæ, nesciens quid loquitur timore per-

A territus: et nos Pythagoricæ⁴ philosophiæ rutamus superbiam? De die et hora consumnationis ultimæ et angelos cœlorum, et Filium ignorare respondit, et nos plenam scientiam pollicemur⁵? Carnis infirmitas Deo habitatore gaudebat et tamen mensuram fragilitatis suæ excedere non potuit, ut non τὸ δοκεῖν (*secundum apparentiam*). juxta veteres hæreticos, sed vere Dei Filius, hominis Filius crederetur. Apostolos parumper relinquens, cecidit in terram pronus, et orabat dicens: « Pater si possibile est (*Matth.* xxvi, 39). » Cur, quæso: sententiam ambigenter exprimebat⁶, qui in alio loco dixerat: « Quæ apud homines impossibilia, apud Deum possible sunt (*Matth.* xix, 26; *Marc.* x, 27; *Luc.* xviii, 27) ? » Sed homo passurus, hominis loquitur verbis. Ille dicit: Si possibile est, una hora prætereat. Tu dicis, possibile est omni tempore peccata vitare.

B
C
D
16. *Ex aliis in Evangelio historiis.* — In quibusdam exemplaribus et maxime in Græcis codicibus, juxta Marcum in fine ejus Evangelii scribitur: « Postea cum accubuissent undecim, apparuit, eis Jesus, et exprobravit incredulitatem et duritiam cordis⁷ eorum, quia his qui viderant eum resurgentem non crediderunt (*Marc.* xvi, 14). » « Et illi satisfaciebant dicentes: 759 Sæculum istud iniquitatis et incredulitatis substantia est⁸, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco jam nunc revela justitiam tuam. » Cui si contradicitis, illud certe renuere non audebitis: « Mundus in maligno positus est (*I Joan.* v, 19); » et quod Dominum suum Satanas, tentare ausus sit, et victus atque confusus recesserit usque ad tempus, utique passionis. Ille tentatur, et successor Joviniani audent loqui: Eos qui plena fide baptismum consecuti sunt, non posse tentari⁹: imo aliis verbis: Posse hominem baptizatum, si noluerit, nequaquam ultra peccare. Zacharias justus audit ab angelo: « Quia non credidisti verbis meis, eris tacens, et non poteris loqui, usque in diem nativitatis ejus (*Luc.* i, 20). » Pater lunatici de apostolis loquitur: « Rogavi discipulos tuos, ut ejicerent eum, id est dæmonem, et non potuerunt (*Matth.* xvii, 15). » Et ipsi discipuli interrogant Salvatorem: « Quare non potuimus ejicere illum

¹ Martianæus post Erasm. *Non habere posse*, tametsi *posse* Victorius antea expunxisset ope codicum Brixianorum, quibus et nostri pari consensu suffragantur.

² Duo Vaticani mss., *Propter infidelitatem*

³ Quantopere hunc locum Pelagiani criminarentur, discas velim ex Augustini *Opere imperfecto*, atque infra num. 47 not.

⁴ Superbiam Pythagoricæ philosophiæ vocat ἀπάθειαν et ἀναμαρτησίαν, seu perfectæ justitiæ dogma, quod Pythagoræ in primis tribuere Hieronymus solet.

⁵ Verius fortasse Regiæ liber cum veteri edit., *Et vos plenam scientiam pollicemini*. Mox Græco verbo interpretationem addunt Vaticani *id est, putative*.

⁶ Ibidem duo Vaticani *Sententiam ambigentis ex-*

primit.

⁷ Plerique mss. *Incredulitati et duritiæ cordis*. etc. Porro sequentes versiculi a verbis: *et illi satisfaciebant*, ad finem usque, minime pro germanis ab Ecclesia habentur, neque in ullis Græcis codicibus, qui ad nos devenerint, aut in versionibus authenticis reperiuntur. Superiores vero consensu librorum omnium genuini sunt.

⁸ Unus Vatican., *Sub Satana est*, quam certe præferrem lectionem, si qui deinde haberet pro *quæ*. Cæterum superius verbum *satisfaciebant*, observatum a doctis viris, idem esse ac *culpam fatebantur*

⁹ Vide contra Jovinianum lib. ii num. 2 et seqq. Hujusmodi erat Pelagianorum quoque ἀναμαρτησία.

(*Matth.* xxii, 18)? » et audiunt, » Propter incredulitatem vestram (*Ibid.* 19). » Cur, quæso? quia omnia posse, Domino servabatur. Intravit cogitatio in apostolos, quis eorum major esset, et emendantur [*Al. emendatur*] doctrina Salvatoris, dum minimus major agnoscitur, et humilitas sublimitate mutatur. Non recipitur ab urbe Samaritanorum, quia facies ejus erat euntis Jerusalem. Jacobus et Joannes vere filii tonitru, et zeli ardore ferventes Phinees et Eliæ ignem de cælo deducere cupiunt, et corripiuntur a Domino: qui utique non corripentur, si absque errore talia voluissent. Ibant cum illo populi, hoc est, cum Domino, qui conversus dixit: « Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem suam, et uxorem, et filios, et fratres et sorores, insuper et animam suam, non potest meus esse discipulus (*Luc.* xiv, 26). » Et, « Qui non portat crucem suam, et sequitur me, non potest meus esse discipulus (*Ibid.* 27). » Et in hoc loco temerarius proclamabo¹: « Potest homo, si velit, omnia peccata vitare; facilia enim sunt mandata ejus? » Qui merentur audire a Domino Salvatore: « Vos estis qui justos vos esse dicitis coram hominibus, Deus autem novit corda vestra, 760 quia quod apud homines excelsum est, abominabile est coram Deo (*Luc.* xvi, 15). » « Impossibile est, inquit, ut scandala non veniant (*Luc.* xvii, 1). » Puto quod peccatum scandalum sit, quod per scandalum venit. Nisi fallor enim, *σκῆλον* et *σκάνδαλον* apud Græcos ex *offensione* et *ruina* nomen accepit. Propterea « In multis offendimus omnes (*Jac.* iii, 2). » Fac ut non corruerim, certe offendi, et non in uno, sed in pluribus. Arbitror quod in aliquo offendisse peccatum sit. « Dixerunt Domino apostoli: Auge nobis fidem. Qui respondit eis: Si habueritis fidem quasi granum sinapis (*Matth.* xvii, 19), » quod utique minimum est omnium seminum; et Critobulus meus fidei nobis montibus intumescit.

16. *Impeccantiam a Deo tribui posse.* — « Dicebat autem, inquit, et parabolam illis, quod semper oportet orare et nunquam deficere (*Luc.* xviii, 1). » Frustra semper oramus, si in nostro arbitrio est facere quod volumus. Dixerunt apostoli: « Et quis potest salvus esse? » Audiunt a Domino: « Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia apud Deum sunt (*Marc.* l, 26, 27). » Ergo aliqua, quæ apud homines impossibilia sunt, certe ea esse possibilia ex eo ostenditur, quod apud Deum possibilia sunt.

¹ Cum veteri edit. Reginæ mss., *Temerariis proclamabo.*

² Legerat Gravius, *postulavit pro expetivit*; priori autem modo legit Tertullianus, *de Fuga in persecutione*: Cyprianus, *de Oratione Dominica*; S. August., in *Psal.* c, aliique.

³ S. Quoque Hilarius, lib. x *de Trinitate*, num 41: « nec sane, inquit, ignorandum a nobis est in Græcis et Latinis codicibus complurimis vel de adveniente angelo, vel de sudore sanguinis nil scriptum reperiri, » etc. Hodie exemplaria quibus desunt hi versus longe rariora sunt, et tria tantum

A Sic ergo et apud Deum possibile, homini, si velit, donare impeccantiam, non ipsius merito, sed sua clementia, et apud homines nequaquam possibile liberi arbitrii potestate, quod nutu donantis accipitur. Non suffecerat apostolis dudum super dignitate quæsisse, quis eorum major esset, sed in ipso necessitatis et passionis articulo scribitur de eis: « Facta est contentio inter illos, quis illorum major esset (*Luc.* xxii, 24). » Optimum revera tempus instante cruce de dignitate contendere: « Simon, inquit, Simon, ecce satanas expetivit² vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua (*Ibid.* 31, 32). » Et certe juxta vos in apostoli erat positum potestate si voluisset, ut non deficeret fides ejus, qua utique deficiente, peccatum subingreditur. In quibusdam exemplaribus tam Græcis quam Latinis invenitur³ scribente Luca: « Apparuit illi angelus de cælo confortans eum (*Luc.* xxii, 43), » haud dubium quin Dominum Salvatorem. « Et factus in agonia 761 prolixius orabat, factusque est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram (*Ibid.* 44). » Salvator in passione ab angelo confortatur: et Critobulus meus non indiget auxilio Dei, habens liberi arbitrii potestatem: et tam vehementer orabat, ut guttæ sanguinis prorumperent ex parte, quem totum erat in passione fusurus: « Quid, inquit, dormitis? surgite et orate, ne intretis in tentationem (*Matth.* xxvi, 45). » Debuit juxta vos dicere: Quid dormitis? surgite et resistite, liberum enim habetis arbitrium, et semel vobis concessa a Domino potestate, nullius alterius indigetis auxillio. Si enim hoc feceritis, non intrabitis in tentationem.

17. *Item ex evangelica historia.* — Non possum, ait, ego facere a memetipso aliquid, sed [*Al. et*] sicut audio, ita judico (*Joan.* v. 30). » Ariani objiciunt calumniam, sed respondet Ecclesia, ex persona hominis hæc dici qui assumptus est. Tu e contrario loqueris: « Possum sine peccato esse, si voluero. » Ille nihil potest ex se facere ut hominis indicet veritatem. Tu potes omnia peccata vitare, ut adhuc in corpore constitutus ἀντιθεον⁴ esse te doceas. Negat fratribus et propinquis ire se ad Scenopegiam; et postea scriptum est: « Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad solemnitatem, non manifeste, sed quasi in abscondito (*Joan.* vii, 10). » Iturum se negavit, et fecit quod prius negaverat. Latrat Porphyrius, inconstantia

a Millio proferuntur.

⁴ *Constitutus ἀντιθεον.* Cave falsam Mariani Victorii interpretationem, qui putavit hic ἀντιθεον significare *Deo contrarium* et *adversarium*: cum certum sit Hieronymum intellexisse *semideum*, *eximium*, *æquiparatum Deo*, sive *divinum*; hoc est, ἰσοθεον κατ'ἀρετήν, *Deo æqualem secundum virtutem.* MARTIAN. — Scilicet *Deo æquiparandum* quo sensu passim ab Homero vocabulum usurpatur, ut *Hiad.* Ψ vers. 360:

Ἄντιθεον Φοίνικα δάκονα πατρός ἰοῖο.

ac mutationis 762 accusat, nesciens omnia scandala ad carnem esse referenda¹. « Moyses, inquit dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem, (Joan. xii, 19) » utique possibilem, et tamen quod erat possibile, nemo impleverat, neque enim culpa imperantis est, sed fragilitas audientis, ut omnis mundus² subditus fiat Deo. In Evangelio secundum Joannem in multis et Græcis et Latinis codicibus invenitur de adultera muliere³, quæ accusata est apud Dominum. Accusabant autem et vehementer urgebant Scribæ et Pharisei, juxta legem eam lapidare cupientes. « At Jesus inclinans, digito scribebat in terra (Joan. viii, 6); » eorum videlicet qui accusabant⁴, et omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in propheta: « Relinquentes autem te, in terra scribentur⁵ (Jerem. xvii, 43). » Tandem caput elevans dixit eis: « Qui sine peccato est vestrum, primus mittat super eam lapidem (Joan. viii, 7). » Hoc quod dicitur *sine peccato*, Græce scriptum est ἀναμάρτητος. Qui ergo dicit, aliud esse sine peccato, et aliud ἀναμάρτητον, aut Græcum sermonem novo verbo exprimat, aut si expressum est a Latinis, ut interpretationis veritas habet, perspicuum est ἀναμάρτητον nihil aliud esse, nisi *sine peccato*. Et quia accusatores omnes fugerunt [Al. fugiunt] (dederat enim verecundiæ eorum clementissimus iudex spatium recedendi), rursusque in terra scribens, terramque despiciens: paulatim discedere, et oculos 763 illius declinare cœperunt: solusque remansit cum muliere, cui locutus est Jesus: « Ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ ait: C Nullus, Domine. Respondit ei Jesus, nec ego te

¹ Calumniatur hunc locum Julianus Pelagianus apud Augustinum Operis imperfecti lib. iv. c. 88, ut eam Hieronymo blasphemiam importet, qua dixerit: « Christum non solum naturale, verum etiam voluntarium habuisse peccatum. » Cum enim alium locum ex Dialogo 3 quem tunc adducemus, objecisset, subdit, « De alio etiam testimonio Joannis evangelistæ flagitium ei (Christo) assuit falsitatis. De quo opere tu (Augustine) in illa epistola quam Alexandriam destinasti, ita gloriaris, ut dicas, Pelagium Scripturarum ab eo oppressum molibus, arbitrium liberum vindicare non posse. Verum illi operi a catholico viro, qui pulsatus fuerat, obviatum est, etc. » At Hieronymus, tantum ut Porphyrio respondeat, evangelicam historiam simpliciter exponit, quam ille maligne interpretabatur. Vide Augustin. l. iii contra duas epistolas Pelagii c. 6. et libellum fidei Pelagii ad Innocentium, qui inter supposititia Hier. opera *Symboli explanatio ad Damasum* prænotatur, sub finem: « Anathematizamus etiam illos, qui Dei Filium necessitate carnis mentitum esse dicunt, et eum propter assumptum hominem non omnia facere potuisse quæ voluit. »

² Unus Vatican., *Neque enim culpanda erat fragilitas audientis, ut omnis mundus, etc.*

³ In Græcis, qui supersunt, codicibus passim desiderari, aut non iisdem referri verbis in Græco, Latinis nutem, et Latinis omnibus occurrere hanc de adultera historiam testantur viri docti, qui bibliothecas perlustrarunt. Quidam etiam e Græcis Patribus eam laudant, e quibus Chrysostomus, hom. 60, et longe antiquiores Ammonius et Ta-

A condemnabo. Vade, et amodo noli peccare (*Ibid.* 10, 11). » Præcepit Dominus, ne ulterius peccaret sicuti et alia similiter in lege mandavit. Sed utrum ea fecerit, necne, Scriptura non dicit. « Omnes, inquit, qui venerunt ante me, fures fuerunt et latrones (Joan. x, 8). » Si omnes, nullus excipitur. « Qui venerunt, » inquit, non, qui missi sunt, de quibus propheta ait: « Ipsi veniebant a se, et ego non mittebam eos (Jerem. xiv, 45). » Quo verbo solius Christi potentia reservatur, qui ad sua venerat, et sui eum non receperunt. « Dum essem, inquit, in mundo cum eis, ego servabam eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, custodivi⁶, et nullus ex eis periit, nisi unus filius perditionis (Joan. xvii, 42). » Non dixit, dedi eis liberi arbitrii potestatem, ut ipsi se suo labore salvarent, sed, ego custodivi eos, ego servavi. Denique infert, « Non peto, ut eos auferas de mundo, sed ut custodias illos a malo (*Ibid.* 45). » In Actibus apostolorum scriptum est (*Act.* xv, 39), inter Paulum et Barnabam propter Joannem, qui cognominatus est Marcus, ortam dissensionem, ita ut separarentur; et Barnabas Marcum, et Paulus Sylam assumeret in Evangelii ministerium. Paulus severior, ille clementior, uterque in suo sensu abundat [Al. abundabat]. Et tamen dissensio habet aliquid humanæ fragilitatis. In eodem volumine legitur: « Transierunt Phrygiam et Galaticam [Al. Galatiam] regionem, prohibiti a Spiritu sancto loqui verbum in Asia (*Act.* xvi, 6); » quo maledicto in ipsa provincia puto usque hæreticos, qui contra Spiritum sanctum faciunt, plurimos reperiri. « Cumque venissent, ait, in Mysiam, tentabant ire in

tianus. Latinos prætereo, quorum ingens est numerus. Cur vero contigerit in quibusdam libris et versionibus antiquis amputari, rationem addit S. August. lib. ii, de *Conjugiis adulterinis*, cap. 7: « Nonnulli, inquit, modicæ vel potius inimici veræ fidei, credo, metuentes peccandi impunitatem dari mulieribus suis, illud quod de adulteræ indulgentia Dominus fecit, abstulerunt de codicibus suis, quasi permissionem peccandi tribuerit, qui dixit, noli amplius peccare. » Euseb. *Hist. Eccl.* l. iii, historiam Joanni additam dicit ex Evangelio, quod inscribitur *secundum hebræos*. Vid. *Concordiam Jansenii*.

⁴ In ms. Evangeliorum Græco, quo in Comment. ad Sotam usus est Wagenseillius, legitur τῷ δακτύλῳ ἔγραψεν ἐκάστου αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας. Hujus glossematis vestigium hic habes apud Hieronymum, quem veluti ejus auctorem quidam immerito accusant, ex eoque volunt Græcos sumpsisse. At simplicior in ms. glossematis forma antiquiorem se prodit. Non abludit Ambros. epist. 58 ad *Studium*: « Hoc prævidens Dominus Jesus inclinato capite scribebat in terra. Quid scribebat? nisi illud propheticum (Jerem. xxii, 9): *Terra, terra, scribe hos viros abdicatos.* » Victorius se cum Vulgata addidit, *inclinans se digito, etc.*

⁵ Duo Vaticani cum veteri edit., *Super terram scribantur.*

⁶ Reginæ ms. atque alter Vatican., *In nomine tuo quod dedi eis, custodivi, etc.*, quæ quidem multi facienda lectio est, tametsi neque Græcus textus, neque veterum, quod sciam, auctorum testimonia suffragentur.

Bithyniam, sed non dimisit eos Spiritus Jesu (Act. xvi, 7). » Nota quod Spiritus Jesu, Spiritus sanctus sit, qui in alio loco propter unitatem substantiæ, Patris Spiritus appellatur. Volunt [Al. voluerunt] loqui in Asia, et prohibentur a Spiritu sancto. Tentant ire in Bithyniam, et non eos permittit Spiritus Jesu. Satis importune, si eis faciendi, vel non faciendi semel dederat liberi arbitrii potestatem.

18. Sequitur : « Tempora, inquit, ignorantiae respiciens Deus, nunc præcepit hominibus 764 ubique pœnitentiam agere ¹ (Act. xvii, 30), » Significantè præterita in lege tempora, tempora ignorantiae demonstravit. Rursum ait : « Veniam ad vos, Deo volente. » Cur interposuit voluntatem Dei, si habebat sui arbitrii potestatem ? Jacobus apostolus : « Si quis, ait, servaverit totam legem, offenderit autem in uno, reus est omnium factus (Jac. ii, 10). » Quis nostrum in nullo aliquando peccavit ? Si autem peccavit (quod negari non potest) et per unum peccatum, omnium est reus peccatorum, non suis viribus, sed Dei misericordia salvatur. « Si quis in verbo non peccavit, hic perfectus est vir (Jac. iii, 2). » Si aliquando in sermone peccasti, ubi est apud te præsumpta perfectio, maxime cum sequatur : « Linguam autem hominum nullus potest domare, incontinens malum, plena veneni mortiferi (Ibid. 8). » Rogo te ut mihi respondeas, si lingua incontinens est malum, et plena veneni mortiferi, et nullus potest domare linguam mortalium, et tanti criminis reus es, ubi in perpetuum peccatorum fuga ?

19. *Idem persequitur.* — « Unde bella, et unde rixæ inter vos ? Nonne ex voluptatibus, quæ militant in membris vestris (Jac. iv, 4) ? Aut membra non habetis humana, aut si homo non potest esse sine membris confitemini voluptatem atque luxuriam in vestris artibus militare. David qui dixerat confidenter : « Proba me, Domine, et tanta me, ure renes meos, et cor meum, quia ante oculos meos misericordia tua est, et complacui in veritate tua (Psal. xxx, 2, 3). » Et iterum : « Ego autem in innocentia mea ingressus sum; » et, « Pes meus stetit in directo (Ibid. 14), » quanquam iudicii veritatem Dei misericordia mitigaret, tamen quia hoc ausus est dicere, relinquitur parumper fragilitati suæ, et ut vos dicitis, arbitrii libertati, et per adulterium lapsus in homicidium, postea loquitur : « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundam multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam (Psal. l, 1, 2). » Nec hoc dico, quod virum sanctum accusem, de quo scriptum est, quod fecerit omnes voluntates Dei; sed quod multis aliis bonis hæc vitia compensarit, et

salvatus sit misericordia Dei, cujus iudicium est in ponderibus, et ab quem Asaph loquitur : « Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis 765 in mensura (Psal. lxxix, 6). » Neque enim injustus est Dominus, ut tantum peccata condemnet, et bonorum operum non meminerit. Unde et in alio loco idem David canit : « Ego dixi in abundantia mea, non movebor in æternum, Domine; in voluntate ² tua præstitisti decori meo virtutem. Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus (Psal. xxix, 7, 8). » — « Dixi enim, pronuntiabo contra me injustiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psal. xxxi, 5). » Justoque præcipitur : « Revela ad Dominum viam tuam, et spera in eum, et ipse faciet. Et educet quasi lumen justitiam tuam, et iudicium tuum tanquam meridiem (Psal. xxxvi, 5, 6). » — « Salus enim iustorum a Domino (Ibid. 30), » quia non est sanatio in carne eorum a facie iræ ejus. Et quotidie juxta Apostolum qui dixerat : « Non enim habitat in carne mea bonum (Rom. vii, 18), » ingemiscunt dicentes, « Renes mei impleti sunt illusionibus, et non est sanitas in carne mea (Psal. xxxvii, 8). » Breves enim posuit dies nostros, et substantia nostra quasi nihilum in conspectu ejus. « Universa vanitas omnis homo vivens (Psal. xxlviii, 6), » vel vivens in corpore, vel vivens in virtutibus, et tamen omnia vanitas. Incerto enim statu fluctuat. et dum non timet, in sereno patitur tempestates. Cum enim esset in honore, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. « Pro nihilo, inquit, salvos faciet eos (Psal. lv, 8), » haud dubium qui justos, qui non proprio merito, sed Dei salvantur clementia, » Et delicta mea, a te non sunt abscondita (Psal. lxxviii, 6). » Hoc ex persona Christi dicitur. Si ille qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus, pro nobis doluit, et peccata nostra portavit, quanto magis nos debemus nostra vitia confiteri ? « Renuit, inquit, consolari anima mea (Psal. lxxvi, 3), » considerans delicta quæ feceram. » Recordatus sum Dei, et lætatus sum (Ibid. 4). » cogitans me illius clementia conservandum : « Nocte cum corde meo meditabar, et scopebam spiritum meum. Et dixi nunc cæpi, hæc est mutatio dexteræ excelsi (Ibid. 7). » Justus vox est, qui post meditationem somnii, et conscientiæ cruces, ad extremum ait : *Nunc cæpi*, vel pœnitentiam agere, vel scientiæ limen intrare ³, 766 et hæc ipsa de bonis ad meliora mutatio, non mearum virium, sed dexteræ et potentiæ Dei est.

20. *Potentia Dei prædicatur.* — In æternum misericordia ædificabitur (Psal. lxxxviii, 3). » Nullum enim tempus est, quo non ædificetur misericordia

cordis mei habent pro peccati mei.

³ Martian. post Krasn. satis incongrue scientiæ lumen intrare, cum et mss. nostri omnes limens præferant, et Victorius antea ex Brixianis codicibus ita reposuisset.

¹ Vaticanus, omnes ubique, etc., quod quidem ad Græcum exemplar est, πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν.

² Addit Vatican. bona cum Romano Psalterio : mox Regine ms. cum veteri edit. iniquitatem pro injustitiam, denique una omnes quibus utimur libri

n singulis quibusque sanctorum, et his qui de peccatis transeunt ad virtutes, « A sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris (*Psal.* xc, 6), » quis nostrum poterit liberari? « Ecce enim peccatores intenderunt arcum, ut sagittent in obscuro rectos corde (*Psal.* x, 3). » Nolunt pravos vulnerare, sed rectos corde. Sagitta per diem volitat, per hæreticos in sanctarum intelligentia Scripturarum. Negotium in tenebris et nocte perambulat, per philosophos, qui per obscuritatem sermonum involvere cupiunt veritatem. « Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florebut (*Psal.* xci, 14). » Plantati in domo Domini, justi sunt, in Ecclesia confirmati. Sed hi non in præsentiarum, sed in futuro in atriis Domini florebut, ubi est certa et segura possessio. « Misericors et miserator Dominus, longanimis et multæ miserationis (*Psal.* cx, 8). » « Suavis Dominus omnibus ¹, et misericordia ejus super omnia opera illius (*Psal.* cxliv, 9). » Tantas audis misericordias, et in tua audes virtute confidere? « Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua (*Ibid.* 10). » Si de cunctis operibus Dei, et homines sunt, ergo omnes homines sua peccata confiteantur. Legimus in Samuele dictum de Salomone: « Ipse ædificabit domum nomini meo, et firmabo regnum ² ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem et ipse erit mihi in filium (*II Reg.* vii, 13 14). » Et iterum: « Si inique egerit, corripit eum in virga hominum, misericordiam autem meam non auferam ab eo (*Ibid.* 14, 15). » Cum egisset David gratias Deo, ad extremum intulit: « Et hæc est lex hominis ³ (*Ibid.* 19). » Domine Deus, semper respice ad clementiam tuam, et infirmitatem carnis, divino auxilio sustenta. Quid mihi, inquit, et vobis, filii Sarviæ? Maledicat Semei. Domidius præcepit ei ut maledicat David. Et quis respondebit ei, quare hoc fecisti (*II Reg.* xvi, 10)? » Voluntas enim Dei non discutienda, sed cum gratiarum actione patienda est. Et in alio loco: « Dominus **767** mandavit, ut dissiparet consilium Achitophel bonum, ut adduceret super Absalon malum (*II Reg.* xvii, 14). » cujus certe consilium erat, quasi consilium Dei. Et qua ratione potestas liberi arbitrii, majore potestate subversa est? Jeroboam, qui peccare fecit Israel ⁴, arguitur quare reliquerit præceptum Domini, diciturque ad eum: « Dedi tibi regnum domus David, et non fuisti sicut servus meus David qui custodivit mandata mea, et ambulavit post me in toto corde suo, et fecit placitum in conspectu meo (*III Reg.* xiv, 8). » Ergo etabilia sunt Dei mandata, quæ David fecisse cognoscimus, et tamen lassescere sanctos ad perpetuitatem, justitiæ.

21. *Multi Patrum merito conservati.* In multis

¹ Unus Vatic., *Bonus Dominus omnibus*, etc.

² Item Vatic. cum Regio, *Firmabo sedem regni ejus*. Græce, τὸν θρόνον αὐτοῦ.

³ Haud scio num ex aliquo Scripturæ loco duo hi versus recitentur, quod Victorius dubitat, an suo

A regibus legimus de stirpe David, quod non suo merito, sed David patris virtutibus conservati sint, qui fecerit placitum in conspectu Dei. Et venit ad Asa regem Juda, de quo scriptum est: « Fecit Asa rectum in conspectu Domini, sicut David pater ejus (*III Reg.* xv, 14). » Cumque in multis laudibus ejus immorata esset historia, ad extremum intulit, « Sed excelsa non abstulit. Attamen cor ejus perfectum erat cum Deo omnibus diebus vitæ suæ (*Ibid.* 14). » Ecce et justus dicitur, quippe cujus cor perfectum erat cum Deo, et tamen in hoc erravit, quod excelsa non abstulit, quæ Ezechiam et Josiam legimus abstulisse. Elias in cujus spiritu et virtute venit Joannes Baptista, ad cujus imprecationem venit ignis de cælo, et Jordanis fluentia divisa sunt, timuit Jezabel, et fugit, lassusque in solitudine sedit sub arbore, et gressus angustia, mortem rogavit dicens: « Sufficit mihi, Domine, tolle animam meam, neque enim melior sum patribus meis (*III Reg.* xix, 4). » Hunc justum negare quis potest? Et tamen, non dicam mulierem, sed hominem formidare, de animi perturbatione descendit, quæ vitio carere non potest, dicente David: « Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo (*Psal.* cxvii, » De Josaphat rege Juda scriptum est: » Et fuit Dominus cum Josaphat, qui ambulavit in viis David patris sui prioribus (*II Paral.* xvii, 3). » Ex quo intelligitur primas cum David habuisse justitias, et novissima non habuisse peccata: « Non speravit, ait, in Baalim, sed in Deo patris sui, et ambulavit in præceptis illius, et non juxta peccata Israel. Confirmavitque Dominus regnum in manu ejus, **768** et dedit omnis Juda munera Josaphat, factæque sunt ei infinitæ pecuniæ atque divitiæ, et multa gloria (*Ibid.* 3 seqq.). » Cumque sumpsisset cor ejus audaciam propter vias Domini, etiam excelsa et lucos de Juda abstulit. Hic Achab regi impiissimo affinitate conjunctus est. Cumque post prælium reverteretur Jerusalem, « occurrit ei Jeu filius Anani videns, et ait ad eum: Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia jungeris. Et idcirco iram Domini quidem merebaris; sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda, ei præparaveris cor tuum, ut requireres Dominum (*II Paral.* xix, 2.3). » Ac ne putemus præteritas justitias hoc peccato et increpatione prophetica fuisse deletas, postea de Ochozia stirpis (*Al.* stirpe) ejus scriptum est, quod invenerit eum Jeu latentem in Samaria, adductumque occiderit: « Et sepelierunt, inquit, eum, eo quod esset filius Josaphat, qui quæsierat Dominum in toto corde suo (*IV Reg.* ix, 28). » De Ezechia scriptum est: « Fecit rectum in oculis Domini juxta omnia quæ fecerat David pater ejus. Iste abstulit excelsa, et contrivit statuas, et incendit lucum,

sensu loquatur Hieronymus, quasi interpret verborum, *Hæc est lex hominis*. Certe neque in Hebræo textu, neque in versione ulla invenimus.

⁴ Mss., *qui peccare fecit populum Israel: alii, populum meum*, etc.

contrivitque serpentem aeneum, quem fecerat Moyses (IV Reg. xvii, 3, 4). » Et iterum, « In Domino Deus Israel confisus est, et post ipsum non fuit similis ei cunctis regibus Juda, qui fuerunt ante eum. Adhæsit Domino, et non recessit ab eo, et custodivit mandata ejus, quæ præcepit Dominus Moysi, et erat Dominus cum eo, et in omnibus, in quibus incedebat, sapienter agebat (Ibid. 5, 6), » Cumque rex Assyriorum Sennacherib cepisset universas urbes Judæ, misit ad eum Ezechias in Lachis dicens : « Peccavi, recede a me, quodcunque jusseris, dabo. Imposuitque rex Assyriorum Ezechias trecenta argenti, et triginta talenta auri : et dedit Ezechias omnem pecuniam, quæ inventa est in domo Domini et in thesauris domus regis. In tempore illo concidit valvas templi Domini, et clypeos quos deauraverat, et omnia dedit regi Assyriorum (Ibid. 14), » Cumque de eo tanta dicantur, non timuit necessitate cogente, quæ Domino consecratur regi offerre Assyrio, diciturque ad eum : « Ego custodiam civitatem hanc propter me, et propter David servum meum (IV. Reg. xx, 6) ; » non propter te, quia superiora fecisti, quando centum octoginta quinque millia exercitus Assyriorum, angelo cædente, prostrata sunt.

22. *Ezechie et Josie regum exempla.* — Illud quoque diligentius attendendum, quod Scriptura commemorat : « Egrotavit Ezechias usque ad mortem, venitque ad eum Isaias filius Amos, dicens : Præcipe domui tuæ, quia moreris tu. Qui convertit faciem¹ suam ad parietem, et oravit ad Dominum dicens : Obsecro, Domine, memento quomodo ambulaverim in conspectu tuo, in veritate et corde perfecto et bonum in oculis tui fecerim. Flevitque Ezechias flectu magno (IV Reg. xx, 4 seqq.), » Certe justus erat Ezechias et corde perfecto. Iturus erat ad Dominum, plorare non debuit. Quæris rationem fletuum ? Si cogitaveris hominem, non miraberis causas² doloris. Nullus enim intrepidus vadit ad iudicium Domini, habens conscientiam peccatorum. Cumque flevisset, factus est sermo Domini ad Isaiam prophetam, dicens : « Revertere, et dic Ezechie duci meo (Ibid. 5). » Dux Dei appellatur, cui mors fuerat nuntiata quia humilitate prostratus est : « Hæc, inquit, dicit Dominus Deus David patris tui : Audi vi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas. (Ibid. 5) » Additur ei tempus vitæ, et de Assyriorum manibus liberatur ; et tamen signum postulat, ut credat verum esse, quod Deus repromiserit, quod saltem parvæ fidelitatis indicium est. Misit quoque rex Babylonis nuntios et legatos, qui ei congratularentur ob restitutam corporis sanitatem : qui ostendit eis omnes thesauros aromatum, auri quo-

A que et argenti, et vasorum supellectilem : « Non fuit, inquit, res, quam non ostenderet eis Ezechias in domo Domini³, et in omni potestate sua (Isa. xxxiv, 2). » Ex quo intelligimus etiam vasa templi Babylonis monstrata legatis. Unde et ira Domini concitatur, et postea Isaiæ vaticinatione cognoscit : « De filiis tuis eunuchi erunt, et omnia vasa templi transferentur Babylonem (Ibid. 6). » Ob quam causam⁴ etiam in libro *Dierum* scriptum est : « Cecidit Ezechias elatione cordis sui (II Paral. xxxii, 26). » Certe Ezechiam justum nemo, nisi impius, denegabit. Dicas, peccavit in quibusdam, et ideo justus esse desiit : sed hoc Scriptura non loquitur, Non enim ex eo quod parva peccavit, justitiæ nomen amisit, sed ex eo quod multa⁵ bona fecit, justus vocabulum possidet. Hoc totum dico. ut Scripturarum sanctarum testimoniis comprobetur, non ex eo peccatores esse justos, quod aliquando peccaverunt ; sed ex eo justos permanere. quod multis virtutibus floreat. De Josia scriptum est : « Fecit rectum in conspectu Domini, et ambulavit in via David patris sui. Non recessit neque ad dextram neque ad sinistram (II Paral. xxxiv, 2), » et tamen cum esset justus, tempore necessitatis et angustiarum mittit ad Oldam prophetissam uxorem Sellum, filii Tecuæ, filii Aaras custodis vestium. « Et hæc, inquit, habitabat Jerusalem in secunda (Ibid. 22) ; » haud dubium quin urbi partem significet, quæ interiori muro vallabatur ; « Et illa respondit : Hæc dicit Dominus Deus Israel, ite et dicite viro qui misit vos ad me (Ibid. 23). » In quo occulta et regis et sacerdotum et omnium virorum reprehensio est, quod nullus virorum sanctus potuerit reperiri, qui posset futura prædicere. Denique interficitur Josias a Pharaone rege Ægypti, eo quod noluerit audire verba Domini, ex ore Jeremiæ prophetæ, sive ut in Paralipomenis (al. Paralipomenon libro) scriptum est : « Noluit Josias reverti, sed paravit contra eum bellum, nec acquivit sermonibus Nechao ex ore Dei (II Paral. xxxv, 22), » Et infertur : « Mortuusque est et sepultus in mausoleo patrum suorum, et universus Juda et Jerusalem⁶ luxerunt eum, præcipueque Jeremias cujus omnes cantatores atque cantatrices usque in præsentem diem, lamentationes super Josiam replicant, et quasi lex obtinuit in Israel. Ecce scriptum fertur in lamentationibus (Ibid. 24 25). »

23. *Exempla alia sanctorum in Scripturis.* — Puto quod sermonibus Dei per quemlibet non acquiescere peccatum sit. De ipso Jeremias loquitur, quantum hoc plerique secundum anagogen intelligant de Domino Salvatore : « Spiritus faciei nostræ Christus Dominus captus est pro peccatis nostris.

¹ Duo Vaticani mss., *Qui avertit faciem*, etc.

² Alter Vatio., *non dissiderabis causas*, etc.

³ Victorius in domo sua, ex Brixianis codd. et Græco Isaiæ textu ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ Hebraice etiam בְּבֵיתוֹ, *in domo sua*, at Hieronymiani mss. quos consulimus cum plerisque omnibus impressis Domini preferunt.

⁴ Mss. cum veteri edit., *ob quam culpam*.

⁵ Nomen *Israel* perperam hic obrudunt editi hactenus libri in quibus est *universus Israel Juda et Jerusalem*. Sed illud neque mss. nostri agnoscunt neque Scripturæ textus, *Mox cantrices*. habent iidem mss. pro *cantatrices*.

Cui diximus, Sub umbra tua vivemus in gentibus A (Thren. iv, 20). » Moyses cui locutus est Dominus facie ad faciem (Exod. xxxiii, 11), et salva facta est anima ejus, ad aquas contradictionis offendit, nec meruit cum fratre Aaron terram repromissionis intrare. De quibus et Psalmista canit : « Absorpti sunt juncti petrae iudices eorum : audient verba mea, 771 quoniam placuerunt ¹ (Psal. cxi, 6). » Et est sensus : Iudices populi Judæorum, Moyses et Aaron, devorati sunt a peccato populi juxta petram de qua aquarum fluentia manarunt, et certe ipsi justi fuerunt, et obedierunt sermonibus Dei, qui per se suavissimi sunt. Denique sequitur de cadaveribus in solitudine mortuorum : « Quasi crassitudo terræ disrupti sunt super terram. Dispersa sunt ossa nostra secus infernum (Psal. cxi, 7, 8). » In Osee loquitur Deus : « Desponsabo te mihi in justitia et iudicio (Osee ii, 19). » Statimque subjungit : « Et misericordia et miserationibus ², et in fide (Ibid.) ; » ut largitoris præmio recognoscat, quod ipse sit Dominus. In eodem scriptum est libro : « Deus ego sum et non homo, in medio tui sanctus, et non ingrediar civitatem (Osee xi, 9), » vitirrum scilicet conciliabulum. Ipse solus hanc non ingreditur civitatem, quam ædificavit Cain in nomine filii sui Enoch, quæ omnia sacerdotum quotidie ora concelebrant, ὁ μόνος ἀναμάρτητος ³, quod in lingua nostra dicitur, *qui solus est sine peccato*. Quæ laus juxta sententiam tuam frustra Deo reputatur (al. deputatur), si est communis cum cæteris. Nos enim juxta Amos convertimus justitiam in absinthium, et fructus iudicii in amaritudinem (Amos, vi, 13). Loquuntur nautæ C atque vectores in libro Jonæ : « Rogamus, Domine, ne perdas nos propter hominem istum ⁴, neque inducas super nos sanguinem innocentem. Sicut enim placuit tibi, sic factum est, Domine (Jon. i, 14). » Nesciunt causas, quid mereatur propheta, servus ⁵ fugitivus, et tamen justificant Deum, et sanguinem innocentem fatentur, cujus opera non norunt. Et ad extremum : « Sicut placuit tibi, Domine, sic factum est. » Non quærent justitiam sententiæ Dei : sed veritatem justis iudicis confitentur. Michæas lacrymabili voce testatur : « Perit sanctus (al. semen) de terra, et rectus in hominibus non est, omnes in sanguine insidiantur, unusquisque fratrem suum venatur ad mortem. Malum manum suarum dicunt bonum (Mich. vii, 2, 3). » Et iterum ; D « Qui optimus inter eos est, quasi paliurus est, et

¹ Martianæus omnes, quibus usus est, codices mss. præferre dicit *potuerunt*. Contra nostri omnes legunt *placuerunt* et Victorius quoque ita in suis reperit. Suffragatur et Græcus ἡδύθησαν et subnexa S. Doctoris expositio *qui per se suavissimi sunt — Quoniam potuerunt*. Ita legunt omnes mss, codices nostri. Marianus legit ex LXX, *quoniam placuerunt*, MARTIAN.

² Vatic. et in *misericordia, et in miserationibus*, etc.

³ Ὁ μόνος ἀναμάρτητος. Nota quotidie ora sacerdotum concelebrasse in Ecclesiis summi Dei attributum et perfectionem, dicendo : *O monos anamartetos id est qui solus est sine peccato*. MARTIAN.

qui rectus, quasi spina de sepe (Ibid. 4). » Hæc hominum justitia est, ut juxta verba ejusdem 772 prophetæ, nec amico, nec conjugi, nec filiis sit credendum, quia « inimici hominis domestici ejus (Ibid. 6). » Quam sententiam etiam sermo Dominicus comprobavit (Matth. x, 36). Unde datur consilium per eundem prophetam : « Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus quærat a te, utique facere iudicium, et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo (Mich. vi, 8). » Nunquid dixit, habeto æqualitatem Dei et non hoc quod maximum est, « sollicitum ambulare (al. ambula) cum Deo tuo. » Ut nunquam securus sis, ut omni observantia custodias cor tuum, ut consideres, quoniam in medio laqueorum ambules, et sub murorum pinnis ingrediaris, ut illud quotidie mediteris : « Juxta semitam scandalum posuerunt mihi (Psal. cxxxix, 6). » « Superbis enim resistit Deus, humilibus autem dat gratiam (Jac. iv, 6). »

24. *Timidus vitare potest ad tempus peccata.* —

Qui cautus et timidus est potest ad tempus vitare peccata ; qui securus est de justitia sua, repugnat Deo, illiusque auxilio destitutus, insidiis hostium patet. « Computrescant, dicit Habacuc, ossa mea, et subter me vermes scateant, tantum ut requiescam in die angustiarum, ut ascendam ad populum fortem meum (Habac. iii, 16). » Hic tribulationes et angustias afflictionemque animi deprecatur. ut in futuro virorum jam cum Christo regnantium numero societetur. Ex quo perspicuum est, hic pugnam atque certamen, et in futuro esse victoriam. C Jesus filius *Josedec*, quod interpretatur « justus Domini ⁶, » sacerdos magnus, indutus describitur vestibus sordidis, qui peccatum non fecit, et tamen nostra peccata portavit, ad cujus dextram stabat Satan, ut adversaretur ei (Zachar. iii, 1). Diciturque ad eum post pugnam atque victoriam : « Aufer te vestem sordidam ab eo (Ibid. 4) ; » et : « Ecce abstuli a te iniquitatem tuam, » et hæres Joviniani loquitur : « Sine omni omnino peccato sum, sordida vestimenta non habeo, proprio regor arbitrio, major Apostolo sum. Ille facit quod non vult, et quod vult non facit, ego facio quod volo, et quod nolo non facio, præparata sunt mihi regna cælorum, imo ipse ea mihi meis 773 virtutibus præparavi. » In quo Adam tenetur obnoxius, et alii qui reos se putant in similitudinem prævaricationis Adæ, ego solus cum mea caterva non

— Vatic. *quem omnia* etc, Hymnum designari arbitror, qui nunc dicitur *Gloria in excelsis Deo* : verbisque ὁ μόνος ἀναμάρτητος, respondere in Latinorum doxologia, *Quoniam tu solus sanctus*. Hinc et mss. nostri, *Qui solus es sine peccato*, legunt.

⁴ Turpi errore hactenus obtinuit in editis *propter hominem justum*, pro *istum*, quemadmodum emendant mss. nostri, et Scripturæ textus in omnibus linguis præfert.

⁵ Nomen *servus* in mss. nostris rectius desideratur.

⁶ In libro Nominum de Aggæo, *Domini justus, sive justificatus*.

aneor. Alii clausi cellulis, et feminas non vident, quia miseri sunt, et verba mea non audiunt, torquentur desideriis : ego etiam si mulierum vallor agminibus, nullam habeo concupiscentiam. De me enim dictum est : « Lapidés sancti volvuntur super terram (*Zach. ix, 16, sec. LXX*) ; » et ideo non sentio, quia liberi arbitrii potestate Christi tropæum circumfero. Audiamus per Isaiam clamantem Deum : « Populus meus, qui beatos vos dicunt, seducunt vos, et semitam pedum vestrorum supplantant (*Isa. ix, 16*). » Quis magis supplantat populum Dei : qui liberi arbitrii potestate subnixus despicit auxilium Conditoris, et in sua voluntate securus est, an qui ad singulas sententias præceptorum Domini iudicium pertimescit ? Ad hujuscemodi homines loquitur Deus : « Væ vobis, qui sapientes estis apud vos, et intelligentes vestro iudicio (*Isa. v, 21*). » Isaias juxta Hebraicum plorat, et dicit : « Væ mihi, quia tacui, quia immunda habens labia, et in medio populi immunda habentis labia habitans, vidi Dominum sabaoth oculis meis (*Isa. vi, 5*). » Ille virtutum merito, Dei fruebatur aspectu, et conscientia peccatorum, labia sua fatebatur immunda. Non quod locutus esset aliquid, quod voluntati Domini repugnaret, sed quod siluisset, vel timore, vel pudore perterritus, nec arguisset libertate prophetica populum delinquentem. Nos peccantes quando corripimus ¹, qui adulamur divitibus, et personnas accipimus peccatorum, turpis lucris gratia ? nisi forte tota eis loquimur [*al. loquamur*] confidentia quorum opibus indigemus ? Ut talia non agamus, ut abstineamus nos ab omni specie peccatorum, certe verum tacuisse, peccatum est. Quanquam apud Septuaginta non sit scriptum, « Quia tacui, » sed, « quia compunctus sum, » conscientia scilicet peccatorum, ut illud compleatur propheticum : « Versatus sum in miseria, dum infigitur mihi spina (*Psal. xxxi, 4*). » Ille peccati spina compungitur : tu virtutum floribus vernas : « Erubescet, inquit, luna et confundetur sol, quando visitaverit Dominus super militiam cæli in excelsis (*Isa. xxiv, 23*), » hoc est quod **774** in alio loco scriptum est : « Astra quoque non sunt munda in conspectu ejus (*Job, xxv, 5*), » et, « Adversum angelos suos, perversum quid reperit (*Job, iv, 18*). » Luna erubescit, sol confunditur, et cælum operitur cilicio, et nos intrepidi atque lætantes, quasi omni careamus vitio, occurremus iudicis majestati, quando tabescent montes, erecti videlicet in superbiam, et omnis militia cælorum, vel astra, vel angelicæ dignitates : et complicabuntur sicut libri cæli, et omnis exercitus eorum instar foliorum defluet.

A 25. *Dei justitia.* — « Quomodo [*al. Quoniam*] inebriatus est, inquit, in cælo gladius meus, et nunc super Idumæam descendet (*Isa. xxxiv, 5*). » Gladius Dei inebriatur in cælis, et tum solum erit in sanctitate securum ? In Idumæam descendet ², quæ interpretatur, vel *sanguinaria* vel *terrena* : ut prophetica auctoritate discamus, omnem terram indigere iudicio. Unde sequitur : « Victima Domini in Bosra, » quæ interpretatur, *caro* : « et interfectio ejus multa in terra Edom, » id est, *in sanguine* (*Ibid. 6*), juxta quod ponit Apostolus : « Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (*I Cor. xv, 50*). » Væ qui contradicit fictori suo, væ qui dicit patri, Ut quid me generasti ? et matri, Quare me peperisti (*Isa. xlv, 40*) ? Hoc ad eos pertinet, qui dicunt. Quare talis conditus sum, qui non possum in perpetuum carere peccato ? Quare tale vas fictum, ut non adamantinum permanerem, sed ad omnem tactum fictile atque fragile ³ ? « Omnes sicut oves erravimus ; et omnium nostrum Dominus peccata portavit (*Isa. liii, 6*). Intuitus est enim, et diligenter inspexit, nullumque reperit, qui iudicaret juste, qui suam in omnibus faceret voluntatem. Et idcirco brachium ejus salutem præbuit, et justitia sua salvavit omnia, ut omnis mundus subjiciatur Deo, et illius clementia conservetur. Fuimus enim immundi, non pauci, sed omnes. « Quasi pannus menstruatae, reputata sunt omnia in lege opera nostra (*Isa. lxiv, 6*). » Ad Jerusalem in Ezechiel loquitur Deus : « Perfecta eras in decore meo (*Ezech. xvi, 14*) ; » et est sensus, non in tuis operibus, non in tua conscientia, cordisque jactantia, sed in meo decore, quate clementia mea libertate ⁴ donaveram. Denique in consequentibus loquitur ad eam, quando salvatur non suo merito, **775** sed ejus misericordia. Recordabor pacti mei tecum in diebus adolescentiæ tuæ, et suscitabo tibi pactum sempiternum, et recordaberis viarum tuarum, et confunderis (*Ibid. 60, 61*). » Et iterum : « Suscitabo pactum meum tecum et scies quia ego Dominus, ut recorderis et confundaris, et non sit tibi ultra aperire os, præ confusione tua, cum fuero placatus tibi in omnibus quæ fecisti, ait Dominus Deus (*Ibid. 62, 63*). » Ecce aperte divino sermone monstratur, quid in alio loco dixerit : « Et mundans te non faciet innocentem (*Nahum. i, 3*) ; » quod justique quoque et post peccatum in statum pristinum restituti, os aperire non audeant, sed cum Apostolo dicant : « Qui non sum dignus vocari apostolus quia persecutus sum Ecclesiam Dei (*I Cor. xv, 9*). » Denique et in alio loco per eundem prophetam ad eos, qui illius misericordiam consecuti

¹ Mss. *peccantes aliquando corripimus*, æque bene. Verum paulo inferius ex iisdem prætulimus, *Ut talia non agamus*, cum antea esset, *Ut alia*, etc.

² Multum diversis verbis, concinniore etiam sensu habent mss. nostri *et in tua solum erit sanctitate jejunos ? In Idumæam*, etc.

³ Mss. *Ad omnem tactum inutile atque frangibile* : alii e quibus unus Vaticanus, *futile atque frangibile*.

⁴ Unus Vatic., *quo te clementiæ meæ libertate*, etc. Alius *clementiæ meæ liberalitate*, etc.

sunt ¹, loquitur Deus : « Et recordabimini viarum vestrarum et omnium scelerum vestrorum, quibus polluti eratis, et displicebit vobis [al. displicebitis] in conspectu vestro, in cunctis malitiis quas fecistis, et scietis quia ego Dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum, non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima (Ezech., xx, 43, 44). » Erubescamus atque dicamus, quod loquuntur hi qui jam præmia consecuti sunt : loquamur peccatores super terram, et in fragili mortalique corpore constituti, quod sanctos videmus in cælis dicere, etiam incorruptione et immortalitate donatos : « Et dicitis, inquit, Non est recta via Domini, cum vestra via pravæ sint (Ezech. xxxiii, 20). à Phariseorum est hoc supercilium ², ut peccata propriæ voluntatis referant ad Conditoris injuriam, et illius justitiam calumnientur. Sacerdotes templi mystici, quod interpretatur Ecclesia, filii Sadoch, cum vestimentis ministerii non egrediuntur ad populum (Ezech. xliv, 15, 16), ne humana conservatione sanctificati maculentur. Et tu in medio vulgi, unusque de populo mundum esse te credis ?

26. Ex Jeremia. — Jeremiam prophetam breviter percurrentes, sensu magis quam sermone carpamus. « Circuite, inquit, in exitibus Jerusalem et quaerite in plateis ejus ³ sicubi reperire poteritis virum, qui juxta justitiam vivat et fidem, et ero propitijs propter eum. Quamvis enim dicent : Vivit Dominus, fraudulentè jurant, et hoc ipsam in mendacio (Jerem. v, 1, 2). Refutat peccatorum sacrificia ; vescendas detrahit offerentibus hostias ⁴, dicens se non mandasse patribus eorum, quando eduxit eos de terra Ægypti, ut offerrent hujusmodi sacrificia. Non enim voluntate, sed idolorum comparatione mandavit, malens sibi offerri victimas, quam dæmonibus. Omnes recesserunt ab eo, nullus est qui loquatur bona, et agat penitentiam de peccatis suis. Sequuntur proprias voluntates, quasi equus promptus ad prælium. Intendant linguam suam quasi arcum ; mentiuntur omnia, et non est in eis veritas. Amicorum quoque cavendas insidias præcipit, et nulli credere proximorum. Singulos enim insidiari amicis, et fratrem a fratre, decipi, et hoc facere non naturæ malo,

¹ Unus Vatican. *illius misericordia conservati sunt*. Mox ex omnibus *et recordabimini*, juxta Græcum *μνησθησθε*, reposuimus cum Victorio, quo pro Martiano *recordamini*. Annotandum hoc loco Pelagianos qui *in die judicii iniquis et peccatoribus non parcendum* dicebant, ideo confutari ab Hieronymo, quod inter graviorum et leviorum culparum reos non distinguere. Vid. quæ supra observamus.

² Auctor Constitutionum Apostolicarum l. vi, c. 6. Phariseos Fortunæ ac Fato opera peccantium dicit ascribere. Josephus vero, *Antiqq.* xiii, 9, et xiv, 2, quædam humana, aut etiam omnia Fato quidem a Phariseis tribui fatetur, ita tamen ut liberum arbitrium tolli nollent. Sed tam implexa eorum sententia erat, ut merito Hieronymus asserat, illos ad

sed propria voluntate ; quia docuerunt linguam suam mendacium, et proni feruntur ad injustitiam. « Si Æthiops, ait, mutaverit pellem suam, et pardus varietatem suam, et vos poteritis facere bonum, cum didiceritis mala (Jerem. xiii, 23). » Ergo pellicis Æthiopica et pardorum varietas disciplinæ est, non naturæ, quæ docetur et discitur ; tamen auferri non potest vitium inoliti mali, nisi per eum, cui omnia possible sunt.

27. Unde loquitur ad eum, qui solus verus medicus est : « Sana me, Domine, et sanabor : salvum me fac, Domine, et salvus ero ; tu es gloria [al. gloriatio] mea et spes mea (Jerem. xvii, 44). » Si enim ad conditionem meam infelicitatemque respiciam, nihil aliud nisi hoc possum loqui : « Maledictus homo ⁴ qui annuntiavit patri meo, dicens : Ecce natus est tibi puer ; stat homo ille similis urbibus, quas subvertit Deus. Quare enim in vulva non statim perii, et fuisset mihi sepulcrum mater mea, et vulva ejus infernus sempiternus ? Quare egressus sum ex utero, ut viderem labores et miserias, et consumerentur dies mei in ærumnis (Jerem. xx, 15 seqq.) ? » Tantum de sua conditione securus est, et sic confidit in fortitudine, ut mortem ⁵ præferat vitæ. Noverat enim vulnus suum et potentiam ojus, quem celare nihil potest, qui loquitur per prophetam ⁶ : « Deus appropinquans ego, et non procul (Jerem. xxxiii, 23). » Qui enim cælum replet et terram, nullus potest vitare ejus notitiam, et cordis occulta celare. Qui scrutatur renes, introspicit. Et ut sciamus Dei esse bonum omne quod gerimus : « Ego, inquit, plantabo eos, ut nequaquam eradicentur, et ego dabo eis cogitationem et sensum, ut intelligant me (Jerem. xxiv, 6, 7). » Si cogitatio et sensus dantur a Deo, et intellectus Domini ex illius, qui noscondus est, radice pullulat, ubi et liberi arbitrii tantum superba jactatio ? Volumus scire conditionem nostram, audiamus historiam. Joachim rex Juda, cunctique socii ejus et principes ejus, auditis sermonibus Uriæ, voluerunt occidere eum (Jerem. xxvi, 21). Quod cum ille didicisset, timore perterritus fugit in Ægyptum. Cur mortem timebat, qui explicavit sententiam Domini, a qui a se nuntiari Domini noverat voluntatem ? Dedignamur per singula auxilium Dei, et ad illius nutum cun-

D Conditoris injuriam propriæ voluntatis peccata retulisse.

³ Verius fortasse duo Vatic. Mss. cum veteri edit., *vescendas tradit offerentibus hostias*.

⁴ Superiorem huic versiculum ita præponit Vatic. cod., « Maledicta dies in qua natus sum, et non sit dies illa benedicta, in qua peperit me mater mea. » Tum, « Maledictus homo, » etc. et facile quidem ex aliis libris ille videatur excidisse ob similis vocis occursum, ex qua versiculus alter inchoatur.

⁵ Victor., *Per eundem prophetam*, nempe Jeremiam ne absque ea voce diversus ab hactenus laudato propheta innui videretur. Paulo infra Vat., *qui scrutator renis introspicit*, etc.

cta gerere negligimus, cum legamus sanctos viros, etiam hominum indignis præsidiis? Periclitatur Jeremias et manifeste dicitur, quod auxillio ei fuerit manus Abicam filii Saphan, ne traderetur in potestatem vulgi, et obrueretur lapidibus.

28. *Evangelii gratia.* — Abolitis legis cæremeniis, et duro pondere veterum præceptorum, repromittitur Evangelii gratia, legemque Dominus pollicetur, ut omnes eum noverint a minimo usque ad maximum, dicens: « Dimittam peccata eorum, iniquitatum illarum ultra memor non ero (*Jerem. xxxi, 34*). » Quam autem habuerint sancti viri in lege veteri justitiam, sequenti sermone demonstrat: « Filii Israel et filii Juda iniquitatem fecere perpetuam in conspectu meo; ab adolescentia sua usque ad diem præsentem, et civitas Jerusalem ab initio conditionis suæ usque ad diem eversionis suæ me ad iracundiam provocavit (*Jerem. xxxii, 30*). » Attende quid dicat, finem jure principio, omne medium tempus in vitio est. Jeremias sanctificatus in utero¹ antequam natus (*Jerem. i 5*), virgo, propheta veteris Testamenti pertremiscit Sedechiam, et flebiliter obsecrat, dicens: « Nunc ergo, domine mi rex, audi deprecationem meam, et prævaleat apud te obsecratio mea, ne remittas **378** me in domum Jonathan scribæ, ne ibi percam (*Jerem. xxvii, 19*). » O propheta cur times impium regem? Cur eum metuis, quem nosti jam jamque periturum? carcerem reformidas, cui paratur paradus? Respondebit² mihi: Homo sum in mortali carne et corruptibili constitutus, dolorem sentio, horresco cruciatus, quos etiam Dominus meus pro mea salute sensurus est. Miseretur humano generi Deus, et non vult perire quod fecit. « Noli timere, Jacob, dicit Dominus; ego enim sum tecum et interficiam omnes gentes in quas dispersi te; te vero ipsum perire non faciam, sed castigabo te in justitia, et ita miserebor tui, ut te innoxium non relinquam (*Jerem. xxx, 10, 11*). »

29. *Salvemur Dei misericordia.* — Unde et nos dicimus esse justos³ sanctos viros, et post peccata placentes Deo, non suo tantum merito, sed ejus clementia, cui omnis creatura subjecta est, et indiget misericordia ejus. Audiant hæretici, qui exultant per superbiam, et dicunt: « Ipsi nobis fecimus cornua (*Amos. vi, 14*). » Audiant illud quod audivit Moab: « Audivimus superbiam Moab, superbus est valde. Altitudinem illius, et elationem et glorificationem, et inflationem cordis ego cognovi, dicit Dominus, quoniam nequaquam juxta inflationem ejus et fortitudo illius est (*Isa. xvi, 6*). » Diciturque ad hujuscemodi homines: « Inimici autem eorum (haud dubium quin gregis Do-

mini) confirmant, dicentes: non peccavimus, cum peccaverint in pulchritudinem justitiæ, et in expectationem patrum (*Jerem. l, 7*). » Vis scire quando omnia peccata finiuntur? Audi eundem prophetam: « In tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas in Israel, et non erit, et peccatum in Juda, et non invenietur (*Ibid. 20*). » Cur, quæso? Sequitur: « Quia propitius ero illis. » Ubi autem propitiatio est, præcessit ante peccatum. Tolle igitur posse⁴, et concedam omnia, donante Deo, subsistere. « Bonum est præstolari cum silentio salutare Domini (*Thren. iii, 26*); » bonum est ponere in pulvere os suum; dare percutienti se maxillam, saturari opprobriis, spem habere in Domino (*Ibid. 27, seqq.*). Si enim abjecit, et miserebitur juxta multitudinem misericordiarum suarum: neque enim humiliavit corde suo et abjecit filios hominum. Frustra murmurat homo pro peccatis suis. Scrutemur vias nostras, et quæramus et revertamur ad Dominum (*Ibid. 40, 41*). Levemus cordo cum **379** manibus ad Dominum in cælum, dicamusque ei: « Inique egimus, et ad iracundiam provocavimus, idcirco tu inexorabilis es (*Ibid. 42*). »

30. *Causas divinæ voluntatis noscimus.* — Daniel propheta loquitur ad Nabuchodonosor, quod dominetur Excelsus regno hominum, et det illud cui-cunque voluerit, et extremum atque projectum constituat super illud. Interroga eum qua causa ultimum atque despectum constituat in regem, et faciat quod voluerit: et discute, utrum ipsius voluntas justa sit, de quo scriptum est: « Qui suscitavit de terra humilem, et de stercore elevavit pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui (*Psal. cxii, 7, 8*). » An forsitan juxta te absque judicio atque justitia gloriam quærit auramque popularem, ut humiles erigat in regnum et potentes humilitate commutat? Audi prophetam dicentem: « Omnes habitatores terræ quasi nihil reputati sunt apud eum (*Isa. xl, 17*). » Fecit enim quodcumque voluit in cælo et in terra, et nemo est, qui resistat voluntati ejus⁵, aut possit dicere, Quare hoc fecisti, cujus sunt omnia opera in veritate, et viæ illius justitia, et superbientes potest ipse humiliare. Antiochus Epiphanes rex crudelissimus subvertit altare ipsamque justitiam fecit conculcari, quia concessum erat a Domino: causasque reddit, propter peccata plurima (*II Mach. v, 17*). Ergo non fecit quod ipse tantum voluit, sed quod propter peccata populi concessit Dominus. Denique sequitur, quod non ex propria fecerit fortitudine, sed ex ejus imperio qui præcepit ut fieret. Illud autem quod in oratione sua loquitur: « Peccavimus, inique egimus, injuste

¹ In altero Vatic. et veteri edit voces in utero non habentur.

² Legendum puto respondebis, ut e codicibus Florentinis et Brixianis Victorius rescripsit, tametsi non, ut illi placet, Pelagium, sed Jeremiam alloqui pergere videatur nobis Hieronymus. Mss.

autem nostri silent.

³ Victorius voculam et ad concinniore sensum contendit superraddendam.

⁴ Scilicet posse suis viribus, et absque Dei auxilio.

⁵ Vatic. qui resistat fortitudini ejus, etc.

gessimus et recessimus a mandatis et justitiis tuis (Dan. III, 29), » et cætera hujusmodi, soletis dicere, 780 quod et David¹, et Daniel, et omnes prophetæ, non pro se, qui sancti erant, sed ex persona populi sunt locuti. Adversum quam opinionem ipse respondebit et dicet: « Cum adhuc orarem, et confiterer peccata mea et peccata populi Israel (Dan. IX, 20). » Vides ergo quod tam pro peccatis suis, quam pro peccatis populi, Dominum sit deprecatus, et effuderit deprecationes suas in conspectu Domini Dei sui. Vis iterum nosse, quando peccatum et iniquitas finiatur? Quanquam diversa sit auctorum interpretatio², audi eundem prophetam: « Septuaginta hebdomadæ completæ sunt super populum tuum, et super civitatem tuam sanctam, ut compleantur iniquitates, et finem accipiat peccatum, ut dispereat iniquitas, et reveletur justitia³, sempiterna (Ibid. 24). » Quando ergo ille finis adveniat, et corruptivum hoc

¹ Nomen *David* in nostris mss. omnibus desideratur; fortasse verius.

² Eorum varias interpretationes edisserit in Commentariis, cap. 9.

³ Unus Vatic., *revertatur justitia*.

atque mortale incorruptione et immortalitate mutetur, necesse est, nos subjacere peccato, non naturæ et conditionis, ut tu calumniaris, vitio, sed fragilitate, et commutatione voluntatis humanæ, quæ per momenta variatur: quia Deus solus est immutabilis. Quæris ubi Abel, ubi Enoch, ubi Jesus filius Nave, ubi Elisæus, cæterique sanctorum peccaverint. Non est necesse nodum in scirpo quærere; utinam possem et manifesta reticere peccata! Si vis a me verum audire, nescio. « Nihil, inquit mihi conscius sum, nec tamen in hoc justificatus sum (Cor. IV, 4). » « Homo videt in facie, Deus in corde (II Reg. XVI, 7). » Apud ejus conscientiam atque conspectum nullus justificatur. Unde et Paulus loquitur confidenter: « Omnes peccaverunt, et indigent gloria Dei (Rom. III, 23); » et: « Conclusit Deus omnia sub peccato ut omnium misereatur (Rom. XI, 32), » et cætera quæ sæpe replicavimus⁴

⁴ Post hæc editio Vallars. habet: *Explicit liber secundus; ad quæ verba hanc appendit notulam: In mss. Finit libri pars secunda. Incipit pars tertia. EDIT.*

LIBER TERTIUS.

4. *Baptismus tantum præterita peccata dimittit.* C — 781 CRITOB. Delectatus sum tuorum multiplicatione sermonum, de quibus scriptum est: « In multiloquio non effugies peccatum (Prov. X, 19); » sed quid ad causam? Certe hoc fateberis eos, qui Christi baptismum consecuti sunt, non habere peccatum. Et si absque peccato sunt, justos esse. Cumqua semel justus fuerint, ei egerint sollicite, posse in sempiternum justitiam custodire, ac per hoc omne vitare peccatum. ATTIC. Non erubescis explosam atque damnatam Joviniani sententiam sequi? Et ille enim his testimoniis tuisque nititur argumentis; imo tu illius inventa sectaris, in Oriente docere desiderans, quæ olim Comæ et dudum in Africa¹ condemnata sunt. Lege ergo quid illi responsum sit, et tibi responsum ducito. In dogmatibus enim et quæstionibus D disserendis non persona, sed causa quæranda est.

¹ Non quod etiam in Africa, ut adnotat Martiæus, damnata fuisset Joviniani ipsa de homine sententia, quæ vix extra Italiam eruperat, ut ex S. August. lib. *de Hæres.* apparet; sed ideo dixit Hieron. quod impeccantia, quam Jovinianus defendebat *dudum*, id est nuper in Africa fuisset damnata; quia in Afr. synodo, an 412 aut 413, damnatus fuerat error Cœlestii de impeccantia, quem eundem esse sentit cum illo Joviniani. Idem sensisse videntur S. August. lib. *De nuptiis et Concup.* num. 15, p. 308 et 18: « Jactate ut mensuram Joviniani perfectius impleatis. »

Et tamen hoc scito, baptismum præterita donare peccata non futuram servare justitiam, quæ labore et industria, ac diligentia, et semper super omnia Dei clementia custoditur: ut nostrum sit rogare, illius tribuere quod rogatur: nostrum incipere², illius perficere: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus. « Nisi enim Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat [*al.* vigilabit] qui custodit eam (Psal. CXXVI, 1). » Unde et Apostolus præcipit: « Sic currite, ut comprehendatis. Omnes quidem currunt, sed unus accipit coronam³ (I Cor. IX, 24). » Et in Psalmo scriptum est: « Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos (Psal. V, 43). » Nostra enim D victoria et corona victoriæ, illius protectione 782 et clypeo paratur [*al.* præparatur]: et hic curri-

² *Nostrum incipere.* Ex hoc loco dicere potuit sanctus Benedictus Prologo in Regulam suam: « In primis, ut quidquid agendum inchoas bonum, ab eo perfici instantissima oratione deposcas, » et cætera. MARTIAN. — Ne pravæ intelligentiæ locus hic pateat, adde clausulam, quam simili sententiæ in epist. 130 ad Demetriadem ipse Hieronymus satis orthodoxe semetipsum explicans, apposuit: « Ipsumque quod nostrum est, sine Dei miseratione nostrum non est. » Vide quæ paulo infra num. 40 adnotamus.

³ Unus Vatic. *sed non omnes accipient coronam.*

mus, ut in futuro comprehendamus: ibi accipiet coronam, qui in hoc sæculo victor exstiterit; nobisque post baptismum dicitur: « Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne quid deterius tibi contingat (Joan. v, 14). » Et: « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet eum Deus (I Cor. III, 16, 17). » Et in alio loco: « Dominus vobiscum est, quandiu vos estis cum eo si reliqueritis eum, et ille relinquet vos (II Paral. XII, 5). » In cujus putas delubro atque sacrario Christi p̄ritas permanet, templique serenitas nullo nubilo contristatur? Eundem semper vultum habere non possumus; quod de Socrate falso philosophi [al. philosopho] gloriantur; quanto magis animum? Multæ facies hominum, sic et corda diversa. Si fieri posset, ut semper aquæ baptismatis mersos tenerent, volitantia nos desuper peccata non tangerent: Spiritus sanctus tueretur [al. tueretur]. Sed impugnat inimicus, nec victus recedit, sed semper in insidiis est, ut sagittet in occulto rectos corde.

2. *Ex Evangelio juxta Hebræos.* — In Evangelio juxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroque sermone, sed Hebraicis litteris scriptum est, quo utuntur usque hodie Nazareni, secundum Apostolos¹, sive, ut plerique autumant, juxta Matthæum, quod et in Cæsariensi habetur bibliotheca, narrat historia: « Ecce mater Domini et fratres ejus dicebant ei: Joannes Baptista baptizat in remissio-

¹ Hoc loco diserte docet Hier. pro eodem se habere Evangelium secundum duodecim Apostolos, et Evangel. juxta Hebræos, et Nazarenum. Perperam itaque priora duo sic distinguit Beda initio Com. in Lucam, ut Evangelium duodecim Apostolorum inter scripta apocrypha ab hæreticis profecta, Evangelium vero secundum Hebræos inter scripta ecclesiastica referat: « Inter quæ, inquit, notandum quod dicitur Evangelium juxta Hebræos, non inter apocryphas, sed inter ecclesiasticas numerandum historias. Nam et ipsi sacræ Spirituræ interpreti Hieronymo pleraque ex eo testimonia usurpare, et ipsum in Latinum Græcumque visum est transferre sermonem. »

² Hinc calumniandi occasionem Julianus Pelagianus arripuit, cujus verba isthæc Augustinus recitat lib. IV *Operis imperfecti*, cap. 88: « Verum his, ut res postulat, impletis, juvat te (Augustine) vel mediocriter convenire qua fiducia tu cum Hieronymi scripta collaudes, dicas in Christo non fuisse peccatum, cum ille Dialogo illo, quem sub nomine Astici et Critobuli mira, et ut talem fidem decebat, venustate composuit, etiam quinti Evangelii, quod a se translatum dicit, testimonio nitatur ostendere, Christum non solum naturale, verum etiam voluntarium habuisse peccatum, propter quod se cognoverit Joannis baptismate diluendum, » etc. Aper-tissimæ calumniæ hæc reposuit Augustinus: « Si posuisses verba Hieronymi, fortassis ostenderem quomodo accipienda essent sine blasphemia, quam tu illi importare conaris: quod si non possim, non tamen ejus fidem quam cum aliis præclarissimis Ecclesiæ catholicæ doctoribus tenuit, ideo repudiandam putarem, quia dixisse aliquid inveniretur, in quo illis non consonaret. Illud autem mihi ex hujus hominis persona contra te satis est, quod cum id sentiat de peccato originali quod sic aversa-

nem peccatorum: eamus et baptizemur ab eo? Dixit autem eis: Quid peccavi, ut vadam et baptizer ab eo? Nisi forte hoc ipsum quod dixi, ignorantia est. » Et in eodem volumine: « Si peccaverit, 783 inquit, frater tuus in verbo, et satis tibi fecerit, septies in die suscipe eum. Dixit illi Simon discipulus ejus: Septies in die? Respondit Dominus, et dixit ei: Etiam ego dico tibi, usque septuagies septies (Matth. XVIII, 22; Luc. XVII, 4). » « Etenim in prophetis quoque postquam uncti sunt Spiritu sancto, inventus est sermo peccati. » Ignatius³, vir apostolicus et martyr, scribit audacter: « Elegit Dominus apostolos, qui super omnes homines peccatores erant. » De quorum celeri conversione Psalmista canit: « Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt (Psal. XV, 4). » Quibus testimoniis, si non uteris ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes ecclesiastici viri senserint. Fac aliquem baptizatum, vel statim, vel in ipsis diebus morte subtractum, et concedam tibi, quod concedere non debeo, nec cogitasse aliquid, nec locutum, in quo errore et ignorantia laberetur. Num [al. Et] ideo sine peccato erit, quia videbitur non superasse, sed fugisse peccatum, ac non potius quia Dei misericordia de peccatorum carcere liberatus migravit ad Dominum? Hoc et nos dicimus, posse Deum quidquid voluerit; et hominem per se et propria voluntate, quod tu asseris, sine peccato esse non posse. Sin autem potest, frustra nunc jungis et

ris, ut inde me appelles Manichæum, ipsum tamen hoc appellare non audes. » Nimirum ex Hieronymi verbis plane constat, neque isti Evangelio auctoritatem ab illo tribui, neque eum esse ejus apocryphi libri sensum, imo blasphemiam, ut aliquo peccati genere Christus macularetur, quod Joannis baptismo diluere opus esset. Sane Julianus, qui calumniandi animo ista maligne est interpretatus in eo etiam fallitur, quod Nazarenorum Evangelii versionem hic loci ab Hieronymo memorari dicit, quod ille tradit in Catalog. S. E. cap. de Jacobo fratre Domini.

³ In Vatic. ms. *Ignatii* nomen non habetur, sed vacat spatium. Revera non S. Ignatius hæc de apostolis scripsit, sed in Barnabæ epistola occurrunt, p. 16: « Ὅτι δὲ τοὺς ἰδίους τοὺς μέλλοντας κηρῶσαι τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ ἐξελέξατο ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους: Quoniam proprios apostolos suum Evangelium prædicaturos, elegit, qui supra omne peccatum erant nequissimi. Nec diffitetur contra Celsum Origenes, lib. I, num. 63: « Verum est in Barnabæ Epistola, unde fortasse Celsus hauserit apostolos infames esse et nequissimos, legi apostolos a Jesu fuisse electos, qui improbi erant, ut nulli magis. » Quæ rursus præfert S. Gregorius Nazianzenus in Philocalia ex sententiis Origenis cap. 48. Igitur memoriæ lapsus tribuamus Hieronymo, qui Ignatio ascribit, quod nusquam in ejus epistolis invenitur. Non improbabilis conjectura est fraudi illi fuisse volumen ipsum scriptorum apostolicorum, in quibus Ignatiana præcederent, Barnabæ et Clementis scripta subsequerentur, ut aut tota collectio Ignatio potuerit inscribi, aut interposita Barnabæ epistola, in eo quo utebatur Hieronymus libro, propriam epigraphen non haberet. Vide Menardum in notis ad eam epist.

gratiam. qua potens non indiget. Quod si non potest absque Dei gratia, stulte tu dixisti posse quod non potest. Quidquid enim ex alterius pendet arbitrio, non ejus est quem posse contendis, sed illius, sine quo eum non posse perspicuum est.

3. *Inter esse et posse quantum distet.* — C. Rogo, quæ est ista pravitas, imo absque ratione contentio? Ne hoc quidem mihi das, ut egressus 784 aquas [al. aqua] baptismatis sine peccato sit? A. Aut ego sensum meum verbis explicare non valeo, aut, me explicante, ad intelligendum tardior es. C. Quonam modo? A. Recordare quid et tu dixeris, et ego quid loquar. Posuisti heminem sine peccato esse¹, si velit. Ego impossibile hoc in homine esse respondeo, non quia statim a baptisate homo peccato careat, sed illud tempus quando sine peccato est, nequaquam possibilitati humanæ, sed Dei gratiæ deputatur. Tolle igitur posse, et ego esse concedam. Quomodo enim potest, qui per se non potest? Aut quæ est illa impeccantia, quæ statim corporis hujus morte finitur²? Aut certe si ultra vitam protraxerit, delicti et ignorantiae periculo subjacet [al. subiacet]. C. Dialectica me arte concludis, et non Christiana loqueris simplicitate, nodos mihi quosdam inter esse et esse posse concinnans. A. Egone verborum strophis ludo, cum hoc de tua processerit officina? Tu enim dicis, non esse hominem sine peccato, sed esse posse, cum e contrario ego tribuam³ quod negasti, esse hominem sine peccato per Dei gratiam, et tamen per se non posse. C. Frustra ergo dantur præcepta, si ea implere non possumus. A. Deusabilia mandavit, hoc nulli dubium est. Sed quia hominesabilia non faciunt, idcirco omnis mundus subditus est Deo, et indiget misericordia ejus. Aut certe si ostendere potueris, qui universa compleverit, tunc poteris demonstrare esse hominem qui non indiget misericordia Dei. Omne enim quod fieri potest tribus constat temporibus, aut præterito, aut præsentis, 785 aut futuro. Hoc quod asseris, posse hominem sine peccato esse si velit, monstra factum esse de præterito, aut certe nunc fieri: de futuro postea videbimus. Quod si nullum potes ostendere, qui sine omni omnino peccato aut sit, aut fuerit, restat, ut de futuro tantum disputatio sit. Interim in duobus temporibus, præterito atque præsentis, victus teneris. Si aliquis fuerit postea major patriarchis, prophetis, apostolis, qui peccato careat tunc futuris de futuro, si potueris, persuadeto.

4. *Posse hominem pro tempore non peccare.* — C.

¹ Victor., *Posuisti, posse hominem sine peccato, etc.* e quibus verbum *posse* a se superadditum ex ipsa Gritobuli propositione constare ait; atque ex his infra: « Tu enim dicis non esse hominem sine peccato, sed esse posse. » Et paulo inferius: « Hoc quod asseris posse hominem sine peccato esse, si velit. » etc. Mss. autem nostri silent.

² In eo scilicet qui statim a baptismo moritur.

³ Mss. eum veteri editione, *cum e contrario ego tibi tribuam, etc.* Consentit Victorius, qui et paulo infra *per se esse non posse* scripsit; et verbum

A. Loquere ut vis, argumentare ut libet, nunquam mihi liberum arbitrium extorquebis, quod semel concessit Deus, nec valebis auferre quod mihi tribuit Deus⁴, posse si voluero. A. Exempli gratia, uno tantum utamur testimonio: « Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas (Act. xiii, 22; Psal. lxxxviii, 21). » David sanctum esse non dubium est, et tamen qui electus est, ut omnes Dei voluntates faceret, aliqua fecisse reprehenditur. Utiq; possibile erat ei facere, qui ad hoc electus est, ut omnes Dei voluntates faceret. Nec Deus in culpa est, qui prædixit eum cunctas suorum præceptorum facere voluntates, sed illi qui prædicta non fecit. Neque enim dixit, invenisse se virum qui cunctas in perpetuum suæ jussionis faceret voluntates, sed qui tantum cunctas faceret voluntates⁵. Hoc et nos dicimus, posse hominem non peccare, si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara. Quod si paululum se remisit⁶, quomodo qui adverso flumine lembum trahit, si remisit manus, statim retrahitur, et fluentibus aquis, quo non vult ducitur; sic humana conditio, si paululum se remisit, discit fragilitatem suam, et multa se non posse agnoscit. Putasne apostolum Paulum eo tempore quo scribebat, « Lacernam, sive penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer, ac libras; et maxime membranas (II Tim. iv, 13), » de celestibus cogitasse mysteriis, et non de his quæ in usu communis vitæ vel corporis necessaria sunt? 786 Da mihi hominem qui non esuriat, non sitiatur, neque algeat, non doleat, non febricitet, non torminibus et urinæ difficultatibus torqueatur; et ego tibi concedam, posse hominem nihil nisi⁷ de virtutibus cogitare. Cæditur Apostolus a ministro (Act. xxiii, 2), et contra Pontificem qui cedere imperaverat, sententiam dirigit: « Percutiet te Deus, paries dealbate (Ibid. 3). » Ubi est illa patientia Salvatoris, qui quasi agnus ductus ad victimam, non aperuit os suum (Isa. liii, 7). sed clementer loquitur verberanti: « Si male locutus sum, argue de malo: si autem bene, quid me cædis (Joan. xviii, 27)? » Non Apostolo detrahimus, sed gloriam Domini prædicamus, qui in carne passus, carnis injuriam superat et fragilitatem; ut taceam illud, quod commemorat: « Alexander særarius multa mihi mala ostendit; reddet illi Dominus in illa die justus iudex (II Tim. iv, 14). »

5. *Nec est culpanda Creatoris conditio.* — C. Cogis

esse reposuit e mss.

⁴ Vocem *Deus* utpote superfluum hinc Victorius amovit.

⁵ Verba, *sed qui tantum cunctas faceret voluntates*, quæ sensui explendo necessaria visa sunt, hactenus vero in editis deerant, suffecimus ex Vaticano exemplari.

⁶ Mss., *Quod si paululum remisit, absque se.*

⁷ Victor., *nihil aliud nisi, etc.*, ex Braxianis codd. Paulo post nostri, *qui cædem imperaverit.*

me, ut loquar quod jam dudum gestio, et tamen erumpentia verba non promo. *A.* Quis enim te prohibet, quod sentis dicere? Aut enim quod dicturus es, bonum est, et nos hunc fraudare non debes, aut malum, et idcirco non nostri gratia, sed pudore siluisti. *C.* Dicam, dicam aliquando quod sentio. Omnis disputatio tua illuc delabitur, ut naturam accenses, et culpam referas ad Deum, qui talem hominem condidit. *A.* Hoc illuderat quod volebas, et volebas dicere? dic, dic, quæso, ut omnes tua fruantur prudentia. Reprehendis Deum, quare hominem fecerit hominem? reprehendant et angeli, quæ angeli sint. Omnis creaturæ causetur, quare id sit quod condita est, et non id quod condit potuit. Scilicet nunc mihi puerilibus declamatiunculis ludendum est, et a culice atque formica usque ad Cherubim et Seraphim veniam, cur non singula in meliori statu condita sint. Cumque ad excelsas venero Potestates, causabor et dicam, quare Deus solus tantum Deus sit, et non omnia deos fecerit. Aut enim impossibilitatis juxta te¹, aut invidiæ reus erit. Reprehende eum, cur et diabolus in hoc mundo esse concedat, et aufer coronam, cum certamen abstuleris. *C.* Non sum² tam vecors, ut querar, cur diabolus sit, cujus invidia mors intravit in orbem terrarum: sed hoc doleo, cur viri ecclesiastici, et qui magistrorum sibi usurpant vocabulum, tollant liberum arbitrium: quo sublato Manichæorum secta construitur. *A.* Egone liberum tollo arbitrium, qui in tota disputatione mea nihil aliud egi, nisi ut omnipotentiam Dei cum libero arbitrio conservarem? *C.* Quomodo servas liberum arbitrium, qui dicis hominem nihil posse facere nisi Deus semper adjuverit? *A.* Si in culpa est, qui libero arbitrio jungit Dei adiutorium: ergo ille laudetur, qui Dei tollit auxilium. *C.* Non tollo Dei auxilium, quippe per cujus gratiam possumus omne quod possumus; sed utrumque suis finibus terminamus: ut et Dei sit gratia quod dedit liberi arbitrii potestatem, et nostræ voluntatis, facere quid, vel non facere: et quod facientibus præmiū, et non facientibus pœna servetur.

6. *Quid Deus coronet in nobis.* — *A.* Videris mihi obliviosus esse, et quasi nihil supra dictum sit, per eandem disputationis reverti lineas. Hoc enim longa dissertatione, conclusum est, ut gratia sua Dominus qua nobis concessit liberum arbitrium, in singulis operibus juvat atque sustentat. *C.* Quid ergo coronat in nobis³, et laudat quod ipse operatus est?

¹ Voces *juxta te* Martianeus post Erasmi. omiserat, nos ex mss. suffecimus et veteri editione. Victorius quoque antea ex Mediceo, Fesulano, aliisque mss. reposuerat, easque inferior contextus asserit, ubi δὴλῆμα Critobuli exploditur. Mox Vatic. pro *in hoc mundo esse* legit *in hoc mundo tantum esse*. Regine ms. cum veteri editione æque bene tantum esse.

² Hactenus editi *Quid ergo juvat atque coronat* verbis *juvat atque* perperam intrusis, et contra scriptoris mentem, quod ex toto contextu liquet: nos illa expunximus mss. auctoritate, in quorum

A. Voluntatem nostram, [quæ obtulit omne quod potuit, et laborem, qui contendit ut faceret, et humilitatem, quæ semper respexit ad auxilium Dei] *C.* Ergo si non fecimus quod præcepit, aut voluit nos adjuvare Deus, aut noluit. Si voluit et adjuvit, et tamen non fecimus quod voluimus⁴, non nos sed ille superatus est. Sin autem noluit adjuvare, non est culpa ejus, qui voluit facere, sed illius qui adjuvare potuit, et noluit facere. *A.* Non intelligis⁵ δὴλῆμα⁶ tuum in grande blasphemiarum decidisse barathrum; ut ex utraque parte, aut invalidus sit Deus, aut invidus, et non tantum ei laudis sit, quod bonorum auctor est et adiutor, quantum vituperationis, quod mala non coercuit. Detrahatur ergo illi, cur diabolus esse permiserit, cur passus sit, et hucusque patiatur quotidie aliquid in mundo mali fieri. Quærit hoc Marcion, et omnes⁷ hæreticorum canes, qui Vetus laniant Testamentum, et hujusmodi syllogismum texere consueverunt. Aut scivit Deus hominem in paradiso positum prævaricaturum esse mandatum illius, aut nescivit. Si scivit, non est in culpa is qui præscientiam Dei vitare non potuit, sed ille qui talem condidit, ut Dei non posset scientiam devitare. Si nescivit, cui præscientiam tollis, auferis et divinitatem. Hoc enim genere in culpa erit qui elegit Saul futurum postea regem impiissimum. Et Salvator aut ignorantia, aut injustitia tenebitur reus, cur in Evangelio sit locutus: « Nonne vos duodecim ego elegi apostolos, et unus de vobis diabolus est (Joan. vi, 71)? » Interroga eum, cur Judam elegerit proditorem? cur ei oculos commiserit, quem furem esse non ignorabat? Vis audire rationem? Deus præsentia judicat, non futura. Nec condemnat ex præscientia, quem noverit talem fore, qui sibi postea displiceat: sed tantæ bonitatis est et ineffabilis clementiæ, ut eligat eum, quem interim bonum cernit, et scit malum futurum, dans ei potestatem conversionis et pœnitentiæ, juxta illum sensum Apostoli: « Ignoras quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? secundum duritiam autem tuam, et cor impenitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus (Rom. ii, 4, 5). » Neque enim ideo peccavit Adam, quia Deus hoc futurum noverat; sed præscivit Deus, quasi Deus, quod ille erat propria voluntate factururus. Accusa ergo Deum mendacii, quare dixerit per Jonam: « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur

nullo invenimus.

⁴ Unus Vatic. contrario sensu *et tamen fecimus quod voluimus*. Confer. lib. S. Augustini *de Perfect. justit.*

⁵ Non intelligis δὴλῆμα⁶. Non δὴλῆμα, ut editi libri, sed δὴλῆμα⁶ legunt cuncta exemplaria mss. Et ita legendum docet Hermogen., lib. iv *de Inventione*. Suidas quoque inter *dilemma* et *dilemcton* hoc ponit discrimen: δὴλῆμα τὸ δισσως λαμβανόμενον φρόνημα: et δὴλῆμα⁶ διχῶς νοούμενον, id est, *bifariam intellectum* MARTIAN.

(Joan. III, 4). » Sed respondebit tibi per Jeremiam : « Ad summam loquar contra gentem et regnum, ut eradicem et destruam et disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Et ad summam loquar de gente et regno, ut ædificem et plantem illud, si fecerit malum in conspectu meo ut non audiat vocem meam, pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum ut facerem ei (Jerem. xv. II, 7 seqq.). » Indignabatur quondam et Jonas, cur Deo fuerit jubente mentitus : sed injusti mœroris arguitur; malens cum pernicie 780 innumerabilis populi verum dicere, quam cum tantorum salute mentiri. Ponitur ei exemplum : « Tu doles super hedera, sive cucurbita in qua non laborasti, neque fecisti ut cresceret, quæ sub una nocte nata est, et una nocte periit, et ego non parcam Ninive civitati magnæ, in qua sunt plus quam centum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram et sinistram suam (Jonæ iv, 10, 14) ? » Si in parvulorum ætate et simplicium, quos certe peccatores fuisse non poteris approbare, tanta fuit hominum multitudo, quid dicemus de utriusque sexus ætate diversa, quæ, juxta Philonem et prudentissimum¹ philosophorum (Platonem, in *Timæo*), ab infantia usque ad decrepitam senectutem, septenario ordine devolvitur, dum sibi sic invicem ætatum incrementa succedunt, ut quando de alia transeamus ad aliam, sentire minime valeamus ?

7. *Minime peccati auctor est Deus.* — C. Tota argumentatio tua huc tendit, ut quod Græci dicunt² ἀτεξούσιον, et nos liberum appellamus arbitrium, vocabulo tribuas, re auferas. Tu enim auctorem peccatorum facis Deum, dum asseris nihil hominem per se posse facere, sed adminiculo Dei, cui imputatur omne quod facimus. Nos autem, sive bonum, sive malum homo fecerit, per liberi arbitrii potestatem ei dicimus imputari, qui fecit quod voluit, et non ei, qui semel concessit liberum arbitrium. A. Quamvis tergiverseris, laqueis veritatis innecteris; hoc enim modo, etiam si ipse non adjuvat, tamen juxta te auctor erit malorum, quia potuit prohibere, et non prohibuit. Vetus enim sententia est, homicidam esse eum, qui cum possit hominem de morte liberare, non liberet. C. Jamjam tollo manum, cedo, vicisti: si tamen vincere est, veritatem velle subvertere, non

¹ In veteri edit. *Philonem prudentissimum*, etc., absque et copula: in Vatic. autem *prudentissimos*.

² Quod Græci dicunt ἀτεξούσιον. Hic similiter legunt omnes codices mss. ἀτεξούσιον, non falso ἀτεξούσιον cum Erasmo. Est autem τὸ ἀτεξούσιον *libera voluntas, sive liberum arbitrium*: unde apud Gregor. Nazianz. τῷ ἀτεξούσιῳ τιμηθεῖς, *liberi arbitrii facultate donatus*. MARTIAN.

³ Vatic. aut *facere noluit*. Infra interpunctionem cujus vitio sensus laborabat, emendamus.

⁴ *Jacob rectissimus Dei*. Ineptit hic Marianus in Notis, quasi sexcentis Hieronymi locis *Israel* non

rebus, sed sermonibus, id est, non veritate, sed mendacio. Possum enim illud tibi Apostoli respondere: « Etsi imperitus sermone, non tamen scientia (II Cor. x., 6). » Quando enim loqueris, coactus argumentationum strophis tibi videor assentire, cum autem tacueris, ex animo rursus elabatur, ut liquido appareat disputationem tuam non ex fontibus veritatis 780 et Christiana simplicitate, sed ex philosophorum minutiis et arte descendere. A. Vis ergo me rursus uti testimoniis Scripturarum? Et quomodo jactant discipuli tui, nullum argumentationi tuæ posse et problematibus respondere? C. Non solum volo, sed et cupio. Doce me de Scripturis sanctis, ubi, sublata liberi arbitrii potestate, faciat homo, quod per se aut noluit³, aut non potuit.

8. *Scripturarum testimonia.* — A. Non ita, ut tu proponis, sed ut veritas poscit et ratio, Scripturarum vocibus est utendum. Loquitur Jacob in oratione sua: « Si fuerit Dominus Deus mecum, et custodierit me in via, per quam ego pergo, et dederit mihi panem ad manducandum, et vestimentum ad operiendum, et reduxerit me cum salute in domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum et lapis iste quem posui in titulum, erit mihi domus Dei, et omnium quæcunque dederis mihi, decimas offeram tibi (Gen. xxviii, 20 et seqq.). » Numquid dixit, Si liberum arbitrium conservaveris, et cibum et vestimentum meo labore quæsiero, et revertero in domum patris mei? Omnia dat Domini voluntati, ut mereatur accipere quod precatur. Revertenti de Mesopotamia Jacob angelorum occurrit exercitus, et vocantur castra Dei (Gen. xxxii. 2). Postea pugnat cum angelo sub figura hominis, et a Domino confortatur; de supplantatore Jacob, *rectissimus Dei*⁴, nomen accepit. Neque enim ad fratrem crudelissimum audebat reverti nisi Domini præsidio roboratus. Scriptum est in consequentibus; « Ortus est ei sol, postquam transivit Phanuel (Ibid. 31), » quod interpretatur *facies Dei*. Unde loquitur et Moyses⁵: « Vidi Dominum [al. Deum] facie ad faciem, et salva facta est anima mea (Ibid. 30), non proprietate naturæ, sed dignatione miserentis. Oritur ergo nobis sol justitiæ, quando vultu Dei confirmamur. Joseph in Ægypto clauditur carcere, ibique infertur, quod custos carceris omnia potestati ejus fideique commiserit. Causaque redditur: « Quia Dominus erat cum eo, et quæcunque faciebat, prosperabantur a Domino in manibus

interpretatum nomen ponatur, *rectissimus Dei*. MARTIAN.—Nempe *Israel*. Sic enim in commentatur. in Isai. xliv, *Proprie, inquit, juxta Hebræos, et litterarum fidem Israel εὐθύτατος θεοῦ* (rectus Dei dicitur Ἰσραὴλ, dicitur. Vid. Librum Nominaum. Victorius maluit *rectissime*.

⁵ Unde loquitur et Moyses. Verba sunt t. Jacob, sed a Moyse scripta: ideoque Moyse tribuit Hieronymus eadem verba. MARTIAN.—Quæ a Jacob dicta sunt, Moyse ut historico verba tribuit. Sic Christus, Matth. xix, 4, Deum refert dixisse id, quod dixit Adam, Deo nimirum jubente.

ejus (*Gen. xxxix, 23*). » Unde et eunuchis somnia suggeruntur (*Gen. xl, 1 seqq.*), et Pharaon videt somnium inextricabile (*Gen. xli, 1 seqq.*), ut per hanc occasionem liberaretur Joseph (*Gen. xlii seqq.*), pater pasceretur 791 et fratres. Ægyptus tempore famis salvaretur. Sequitur : « Dixit autem Deus ad Israel in visione noctis : Ego sum Deus patrum tuorum, noli timere descendere in Ægyptum ; in gentem enim magnam faciam te ibi, et ego descendam tecum in Ægyptum, et educam te inde : et ponet Joseph manus suas super oculos tuos (*Gen. xlii, 3, 4*), » Ubi hic est liberi arbitrii potestas ? Annon totum ¹ quod ire audeat [*al. audeat*] ad filium, et genti se committere Dominum nescienti, Dei patrum ejus auxilium est ? Liberatur populus de Ægypto in manu forti et brachio excelso, non Moysi et Aaron, sed ejus qui signorum miraculis populum liberavit, et ad extremum percussit primogenita Ægypti, ut qui prius retinebant pertinaciter, ardentem exire compellerent (*Exod. xi et xii*). Salomon loquitur : « Esto confidens in Domino in toto corde tuo, in tua autem sapientia ne exalteris : in omnibus viis tuis cognosce eum, ut rectas faciat vias tuas (*Prov. iii, 5, 6*). » Intellege quid loquitur : Nec in sapientia nostra, nec in ullis virtutibus ² confidendam, sed in solo Domino, a quo gressus hominis diriguntur. Denique præcipitur, ut ostendamus ei vias nostras, et notas esse faciamus, quæ non labore proprio, sed illius adjutorio atque clementia rectæ fiunt. Unde scriptum est : « Rectam fac in conspectu meo viam tuam, » sive, ut alia exemplaria habent : « Rectam fac in conspectu tuo viam meam (*Psal. v, 9*) ; » ut quod tibi rectum est, etiam mihi rectum esse videatur. Idem Salomon loquitur : « Devolve super Dominum opera tua, et firmabuntur cogitationes tuæ (*Prov. xvi, 3*). » Tunc enim nostra cogitatio confirmatur, quando omne quod agimus, quasi super stabilem et solidissimam petram, Domini adjutorio devolvimus, eique cuncta reputamus.

9. *Ex Novo Testamento*. — Apostolus Paulus cum Dei beneficia celeri sermone narrasset, ad extremum intulit : « Et ad hæc quis idoneus (*II Cor. ii, 16*) ? » Unde et in alio loco dicit : « Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos fecit nos Novi Testamenti ministros, non littera, sed spiritu. Littera enim occidit, 792 spiritus autem vivificat (*II Cor. iii, 4-6*). » Adhuc audemus per liberum arbitrium superbire, et abuti beneficiis Dei in contumeliam largitoris ? cum idem

vas electionis apertissime scribat : « Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut abundantia fortitudinis nostræ sit ex Deo ³, et non ex nobis (*II Cor. iv, 7*). » Unde et in alio loco, retundens hæreticorum impudentiam, loquitur : « Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Neque enim qui seipsum commendat, ipse probatus est, sed quem Deus commendat (*II Cor. x, 17, 18*). » Et iterum : « Nihil enim mihi defuit ab his, qui supra modum sunt apostoli, licet nihil sim (*II Cor. xii, 14*). » Petrus loquitur ad Dominum, signorum magnitudine conturbatus : « Recede a me, quia homo peccator sum (*Luc. v, 8*). Et Dominus ad discipulos : « Ego sum vitis et vos rami, qui manet in me, et ego in eo, iste affert ⁴ fructum multum : quia sine me nihil potestis facere (*Joan. xv, 5*). » Sicut rami et flagella vitium illico contabescunt, cum fuerint a matrice præcisa, ita omnis hominum fortitudo marcescit et deperit, si a Dei auxilio deseretur. « Nemo, inquit, potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum (*Joan. vi, 44*). » Quando dicit, Nemo potest venire ad me, frangit superbentem arbitrii libertatem : quod etiamsi velit ⁵ ad Christum pergere, nisi fiat illud quod sequitur : « nisi Pater meus cælestis traxerit eum, » nequidquam cupiat, et frustra nitatur. Simul et hoc animadvertendum, quod qui trahitur, non sponte currit, sed aut retractans et tardus, aut invitatus adducitur.

10. *Ex adductis, locis arguit*. — Qui non potest suis viribus et labore venire ad Jesum, quomodo potest omnia simul peccata vitare ? et vitare in perpetuum, et Dei sibi potentiæ nomen assumere ? Si enim ille ἀναμάρτητος, et ego ἀναμάρτητος, quæ inter me et Deum erit distantia ? Unum adhuc ponam testimonium, ne tibi et auditoribus fastidium faciam. Assuero quem Septuaginta interpretes Ἀρταξέρξης [*al. Artaxersen*] vocant, somnus aufertur ab oculis, ut Commentarios in se fidelium replicans ministrorum, inveniat Mardocheum, cujus indicio de insidiis liberatus est ; ut et Esther commendabilior fieret (*Esther vi*), et cunctus populus Judæorum 793 imminentem vitaret necem. Certe rex potentissimus, qui ab India usque ad Septentrionem et Æthiopiam, cunctum possidebat Orientem, post largissimas epulas et cibos toto orbe quæsitos dormire cupiebat, et somno requiescere, ac liberum arbitrium implere dormiendi, nisi Dominus provisor honorum omnium impedisset naturæ ordinem, ut contra naturam tyranni crudelitas vinceretur. Longum est si voluero cuncta sanctarum Scripturarum exempla proferre. To-

¹ Regin. ms. cum veteri edit., *Et non totum, etc.*

² Fortasse verius unus Vatio., *nec in nullius virtutibus, etc.*

³ Abest a Reginæ ms. ut et a veteri edit. vox *nostræ*, quæ nec in Græco habetur, neque in Vulgato interprete. Sunt autem in Græco qui legendum putent *xxi ex τοῦ θεοῦ*.

⁴ Servatus Lupus, qui hunc ex Hieronymo locum recitat in *Collectaneo de tribus quæstionibus*, legit, *afferet* in futuro : tum *folia vitium*, minus recte, pro *flagella* ; denique alterum *nisi* ante nomen *Pater* omittit.

⁵ Mss., *quod etiam qui velit, etc.*

tus semo sanctorum ad Deum oratio est : tota oratio et depræcatio extorquet clementiam Creatoris, ut qui nostris viribus et studio salvari non possumus, illius misericordia conservemur. Ubi autem misericordia et gratia est, liberum ex parte cessat arbitrium, quod in eo tantum est ¹, ut velimus atque cupiamus, et placitis tribuamus assensum. Jam in Domini polestate est, ut id quod cupimus, quod laboramus ac nitimur, illius ope et auxilio implere valeamus.

11. *Corporis sanitas animæ sanitati comparatur.*

— C. Ego simpliciter dixeram, non in singulis operibus nostris, sed in gratia conditionis et legis, sentiri auxilium Dei, ne liberum frangeretur arbitrium. Cæterum sunt plerique nostrorum, qui omnia quæ agimus dicant fieri præsidio Dei. A. Qui hoc dicit, vester esse cessabit ², Aut ergo et tu ista dicito, ut noster esse incipias, aut si non dicis, alienus eris cum his qui nostra non dicunt. C. Tuus ero, si mea dixeris, imo tu meus, si adversa non dixeris. Sana corpora confiteris, et animæ, quæ fortior est, denegas sanitatem. Ut enim morbus et vulnus in corpore, ita peccatum in anima. Qui ergo sanum aliquando hominem confiteris ex ea parte qua caro est, quare non sanum dicas et ex ea qua spiritus est? A. Sequar propositionem tuam : « Nunquam hodie effugies, veniam quocunque vocaris. » C. Paratus sum ad audiendum. A. Et Ego ad loquendum surdis auribus. 794 Respondebo igitur ad propositum. Ex anima et corpore compacti, utriusque substantiæ naturam consequimur. Quomodo corpus sanum dicitur, si nullo languore vexetur, ita anima absque vitio, si nulla perturbatione quætiatur. Et tamen quamvis corpus sanum sit integrumque et vegetum, et cunctorum sensuum integritate robustum, aut crebris, aut raris infirmitatibus condolescit, et ut firmissimum sit, interdum pituitæ molestiam patitur ; ita anima cogitationum et perturbationum impetur sustinens, ut superet naufragia, non absque periculo navigat, consideransque fragilitatem suam, semper de morte sollicita est, secundum illud quod scriptum est : « Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem (Psal. lxxxviii, 49) ? » quæ cunctis intenta est mortalibus, non naturæ dissolutione, sed morte

¹ Initium quoddam bonæ voluntatis et fidei ex nobis esse, videtur prædicare Hieronymus tum hic, tum supra, num. 1. Qui sententiæ Arausiacani secundi canones præcipue tertium et vicesimum quintum adversari, non est quod memorem. Excusatur tamen aliorum quorundam Patrum exemplo, qui ante Pelagianam hæresim scripsere, quod nondum dolis omnibus, et Pelagianorum captiosis artibus detectis, verbo tenus humanæ voluntati plus justo videatur tribuere, ut fidem liberi arbitrii illæsam servet. Erat enim tunc temporis quoddam veluti proverbium, *Velle nostrum est* : unde et in anecdoto quodam sermone de Symbolo in Veronensibus membranis : « Etiam si velle nostrum est, perficere tamen sine illo (Deo) non invenimus. » Hilarius, in Psal. cxviii : « Voluntas nostra proprium ex se habere debet, ut velit : Deus

A peccati, juxta illud propheticum : Anima quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xviii, 4). » Alioquin hanc communem mortem, qua et bruta solvuntur animalia, Enoch et Eliam nondum videri cognoscimus. Da mihi corpus quod nunquam languerit, aut quod post languorem perpetuam sanitate securum sit : et dabo tibi animam quæ nunquam peccaverit, nec post virtutes deinceps peccatura sit, præsertim cum vicina sint vitia virtutibus ; et si paululum declinaveris, aut errandum tibi sit, aut in præceptis cadendum. Quantum enim inter se distant pertinacia et perseverantia, parcimonia et frugalitas, liberalitas et profusio, prudentia et calliditas, fortitudo et temeritas, cautela et timiditas ? quorum alia ad bona, alia referuntur ad mala. Quod quidem et in corporibus invenitur. Si felli provideris temperando, pituita succrescit. Si humores siccare festines, inardescit sanguis bile (al. bili) vitatur, et luteus color ora perfundit. Certe ut cunctam medicorum adhibeamus diligentiam, et castigatis vivamus cibus, et morborum fomitibus careamus et cruditate, occultis quibusdam et soli Deo cognitis 795 causis, vel frigore inhorrescimus, vel febre exardescimus, vel torminibus ejulamus et veri medici Salvatoris imploramus auxilium, dicimusque cum apostolis : « Magister, serva nos fac, perimus (Matth. vii. 85). »

12. *Respondet aliquot e Scriptura objectionibus.*

C. Esto, ut nullus potuerit omne vitare peccatum in pueritia, adolescentia et juventute : numquid negare potest plurimos justos et sanctos viros ³ post vitia omni se ad virtutes animo contulisse, et per has caruisse peccato ? A. Hoc est quod tibi in principio dixeram, in nostra esse positum potestate, vel peccare, vel non peccare, et vel ad bonum, vel ad malum extendere manum, ut liberum servetur arbitrium : sed hoc pro modo et tempore et conditione fragilitatis humanæ ; perpetuitatem autem impecantiæ soli reservari Deo, et ei qui Verbum caro factus, carnis detrimenta et peccata non pertulit. Nec quia ad breve possum, coges me ut possim jugiter. Possum jejuna, vigilare, ambulare, legere, psallere, sedere, dormire, numquid in perpetuum ? C. Et quare in Scripturis sanctis ad perfectam justitiam provocamur, ut est illud :

incipienti incrementum dabit, » etc. Optatus lib. II : « Nostrum est velle, nostrum est currere, Dei perficere, » etc. Denique ipse Augustin. in *Enchirid.* c. 32, qui hanc sententiam mirifice explicat : « Totum, inquit, Deo dandum est, qui hominis voluntatem bonam et præparat adjuvandam, et adjuvat præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, sed non omnia ; quæ autem non præcedit ipsa, in eis est et ipsa. »

² Unus Vatic., *cessavit*. Vitiose autem penes Martian. erat cum interrogandi nota.

³ Justos et sanctos viros. post vitia Virtutibus deditos, caruisse peccato, proprium erat Origenis dogma, in quod Pelagius quoque delapsus est in synodo Diospolitana. Vide S. Augustinum, *de Gestis*. Interim Vatic., *Numquid negari potest plurimos justos, etc.*

« Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt » (Matth. v, 8); » et : « Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini (Psal. cxviii, 1); » et Dei loquentis ad Abraham : « Ego sum Deus tuus, placeto in conspectu meo, et esto sine macula, vel querela, et ponam testamentum meum inter me et te, et multiplicabo te nimis (Gen. xvii, 1, 2) ! » Si enim non potest fieri quod Scriptura testatur, frustra præcepit ut fieret. A Diversis testimoniis Scripturarum eandem questionem teris in theatralibus præstigiis, quæ unum eundemque hominem, personarum varietate mutata, in Martem Veneremque producant : ut qui prius rigidus et truculentus incesserat, postea solvatur in molliem feminarum. Hoc enim quod nunc quasi novum objicis : « Beati mundo corde, » et, « Beati immaculati in via, » et, « Esto sine macula, » et cætera hujuscemodi, Apostolo respondente convietum est, « Et ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus; » 796 et, « Nunc per speculum videmus in ænigmate; cum autem venerit quod perfectum est, id quod ex parte fuerat destruetur (I Cor. xiii, 9, 10). » Et mundum igitur cor, quod postea sit visurum Deum, et beatitudinem vitæ immaculatæ, et immaculatum cum Abraham vivere, in umbra possidemus et imagine. Quamvis aliquis patriarcha sit, quamvis propheta, quamvis apostolus, dicitur eis in Domino Salvatore : « Si vos cum sitis mali, scitis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se (Matth. vii, 11)? » Denique et Abraham, cui dictum est : « Esto sine querela, et sine macula, » conscientia fragilitatis sue cecidit pronus in terram. Cumque locutus esset ei Deus : « Sarai uxor tua non vocabitur ultra Sarai, sed Sara erit nomen ejus, et dabo tibi ex ea filium, et benedicam ei ¹, et erit in gentes, et reges gentium ex ipso erunt, » statim infertur : « Cecidit Abraham in faciem suam, risitque, et dixit in mente sua : Si centenarius nascetur filius, et si Sara nonaginta annorum pariet? Dixitque Abraham ad Deum : Ismael vivat in conspectu tuo. Cui respondit Deus : Etiam. Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Isaac, » et reliqua (Gen. xvii, 13 seqq.). Certe audierat a Deo ; « Ego sum Deus tuus, placeto in conspectu meo, et esto sine macula (Ibid. 4), » quare non credidit quod Deus repromisit, sed risit in corde, putans se celare Deum, et aperte ridere non audens? Denique causas incredulitatis exponens dicit in corde suo : Quomodo potest fieri, ut centenarius de nonagenaria uxore generet filium? « Vivat, inquit, Ismael in conspectu tuo (Gen. xvii, 18), » quem semel dedisti. Difficilia non

¹ Victorius, et benedicam ei, et dabo tibi ex ea filium, et benedicam ei, quæ priora tria verba e Brixianis mss. reposuit, iisque repeti benedictiones in Hebræis quoque codicibus constat, quarum prima Saræ ipsi, altera filio ejus premititur.

² In hæc usque editis pariat filium, renuentibus plerisque mss. Mox Vatio., Difficilia et magna non

quæro, contentus sum beneficio quod accepi, Quem occulta responsione arguens Deus, ait : Etiam. Et est sensus : Fiet quod existimas non futurum. Sara uxor tua pariet tibi filium, et antequam ista concipiat, priusquam ille nascatur, patre nomen imponam. Ex errore enim tuo, quo risisti tacitus, filius tuus Isaac⁴, risus nomen accipiet. Sin autem ab his qui sunt mundo corde in hoc sæculo, putas videri Deum, quare 797 Moysees qui prius dixerat : « Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (Gen. xxxiii, 30), » postea deprecatur, ut eum videat cognoscenter? quem quia dixerat se vidisse, audit a Domino ; « Non potes videre faciem meam. Non enim videbit homo faciem meam, et vivet (Exod. xxxiii, 20). » Unde et Apostolus (I Tim. i) invisibilem solum Deum, qui et lucem habitat inaccessibile, et quem nullus hominum viderit, neque possit videre, appellat. Et Joannes Evangelista sacra voce testatur, dicens : « Deum nemo vidit unquam. Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit (Joan. i, 18). » Qui videt, et narrat, non quantus est ille qui visus est, nec quantum novit ille qui narrat : sed quantum potes mortalium sensus accipere.

13. Vera perfectio in celestibus reservatur. —

Quod autem putas beatum esse, qui sit immaculatus in via, et ambulet in lege ejus, ex sequenti sensu priorem intellige. Multis testimoniis supra didicisti, legem nullum potuisse complere. Si autem Apostolus ad comparisonem gratiæ Christi, quæ prius lucra arbitrabatur in lege, reputavit quasi stercorea, ut Christum lucrifaceret, quanto magis nos scire debemus, ideo Christi et Evangelii gratiam successisse, quia in lege nemo justificari potuit? Si autem [al. ergo] in lege nullus justificatur, quomodo ad perfectum [al. perfectionem] immaculatus est in via, qui adhuc ambulat, et ad calcem venire festinat? Certe qui in cursu est, et in via graditur, minor est eo qui pervenit ad finem. Si ergo immaculatus est ille atque perfectus, qui adhuc ambulat in via, et graditur in lege, quid plus habebit ille, qui ad terminum viæ legisque pervenit? Unde et Apostolus de Domino loquitur (Ephes. v, 27), quod in fine mundi, et in consummatione virtutum exhibeat sibi sanctam Ecclesiam, non habentem maculam⁴, neque rugam, quam vos putatis jam in ista carne mortali et corruptibili esse perfectam, et audire meremini cum Corinthiis : « Jam perfecti estis, jam divites facti estis : sine nobis regnatis [al. regnastis], atque utinam regnaretis, ut et nos regnaremus vobiscum (I Cor. iv, 8); » 798 cum vera et absque

quæro.

³ Voculam et mss. addunt, e quibus unus Regine nomen Isaac non agnoscit. Adito, si libet, interpretes hujus loci.

⁴ Iisdem pene verbis hanc refellit Pelagianorum calumniam S. Augustinus.

omni sorde perfectio in cœlestibus reservetur, A quando sponsus loquetur ad sponsam: « Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te (*Gant. iv, 7*). » Juxta quod et illud intelligitur: « Ut sitis irreprehensibiles et simplices sicut filii Dei immaculati (*Philipp. II, 15*); » quod non dixerit [*al. dixit*] *estis*, sed *sitis*, in futurum differens, non in præsenti esse contestans, ut hic labor sit atque contentio, ibi laboris virtutisque præmia. Denique Joannes scribit: « Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam eum videbimus sicuti est (*I Joan. III, 2*). » Quamquam ergo filii Dei simus, tamen similitudo Dei et vera contemplatio tunc nobis repromittitur, quando apparuerit in claritate sua.

14. *Pelagii superbia in epist. ad Julianam.* — De hoc superbiam tumore et illa orandi prorumpit audacia, qua scribens ad viduam¹, quomodo sancti debeant orare, pronuntias. « Ille enim, inquis, merito ad Deum extollit manus, ille preces bona conscientia fundit, qui potest dicere: Tu enim nosti, Domine, quam sanctæ, quam innocentes, quam puræ sint ab omni fraude, et injuria, et rapina, quas ad te expando manus: quam justa, quam immaculata labia, et ab omni mendacio libera, quibus tibi, ut mihi miserearis, preces fundo. » Christiani est hæc, an Pharisæi superbientis oratio? qui etiam in Evangelio loquebatur: « Deus, gratias ago tibi, qui non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, et sicut hic publicanus: jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo (*Luc. xviii, 11*). » Ille agit gratias Deo, quia ipsius misericordia non sit sicut cæteri homines, peccata detestans, non assumens justitiam. Tu dicis: « Domine, tu nosti quam sanctæ, quam innocentes, quam puræ sint ab omni fraude, injuria et rapina, quas ad te expando manus. » Ille bis in sabbato se jejunare dicit, ut affligat carnem vitii lascivientem, et omnis substantiæ suæ dat decimas. « Redemptio enim animæ viri, propriæ divitiæ (*Prov. xiii, 8*). » Tu cum diabolo gloriaris dicente: « Super sidera ascendam, ponam in 799 cœlo thronum meum, et ero similis Altissimo (*Isa. xiv, 13, 14*). » David loquitur: « Lumbi mei impleti sunt illusionibus (*Psal. xxxvii, 8*); » et, « Computruerunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ (*Ibid. 6*); » et, « Ne intres in judicium

¹ Hæc vidua Juliana est, Demetriadis mater, de qua infra latius. Interim hæc, quæ a Hieronymo recitantur, ipsa Pelagii verba videntur esse: nam tradit Augustinus, lib. *de Gestis Pelagii*, quod illi objectum fuerit a Diospolitani Patribus, quod docens quemadmodum debeant sancti orare, ait: « Ille ad Deum digue elevat manus, orationem bona conscientia effundit, qui potest dicere: Tu nosti, Domine, quam sanctæ, et innocentes, et mundæ sint ab omni malitia et iniquitate, et rapina, quas ad te extendo manus, quemadmodum justa et munda labia, et ab omni mendacio libera, quibus offero tibi deprecationem, ut mihi miserearis: »

cum servo tuo (*Psal. cxxii, 2*); » et, « Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (*Ibid. 4*). » Tu sanctum et innocentem et purum te esse jactas, et mundas ad Deum expandis manus. Nec sufficit tibi in cunctis operibus gloriari, nisi ab omni sermonis orisque peccato mundum esse te dicas, inferens quam justa, quam immaculata labia et ab omni mendacio libera. Ille canit: Omnis autem homo mendax (*Psal. cxv, 2*), » et hoc ipsum confirmat apostolica auctoritas, ut sit Deus verax (*Rom. III, 4*), omnis autem homo mendax; et tu ab omni mendacio immaculata et justa et libera possides labia. Isaias plangit: « Heu mihi misero, quoniam compunctus sum, quia cum sim homo, et immunda labia habeam, in medio quoque populi immunda labia habentis ego habito (*Isa. vi, 5*), » et postea Seraphim² ignitum carbonem forcipe comprehensum defert ad prophetæ labia purganda, non ut loqueris, arrogantis, sed sua vitia confitentis. Juxta illud quod in Psalmo dicitur: « Quid debetur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis (*Psal. cxix, 3, 4*). » Et post tantum tumorem, orantisque jactantiam et confidentiam sanctitatis, quasi stultus stultis persuadere conaris, ut in extremo dicas: Quibus tibi ut mihi miserearis preces fundo. Si sanctus es, si innocens, si ab omni sorde purgatus, si nec sermone, nec opere peccasti, dicente Jacobo, « Qui in verbo non peccat, iste perfectus [*al. justus*] est vir (*Jac. III, 2*); » et « Nemo potest [*al. potens*] refrenare linguam suam (*Ibid. 8*), » quomodo misericordiam deprecaris, ut videlicet plangas te, et fundas preces, quia sanctus et purus es et innocens immaculatisque labiis, et ab omni liber mendacio, Dei similis potestati? Sic Christus oravit in cruce: « Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me? longe a salute mea, verba delictorum meorum (*Psal. xxi, 2; Matth. xxvii, 46*): » et rursum.

Pater in manus tuas commendo spiritum meum (*Psal. xxx, 6; Luc. xxiii, 46*); » et, « Pater ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt (*Luc. xxii, 34*); » **800** qui pro nobis agens gratias dixerat: « Confiteor tibi, Domine Pater cœli et terræ (*Matth. xi, 25*) »

15. *Ex Oratione Dominica.* — Sic docuit apostolos suos (*Matth. vi, 9 seqq.*), ut quotidie in corporis illius sacrificio³ credentes audeant loqui: « Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur no-

ris: » quæ ex Græcis Diospolitani concilii Latine videntur conversa.

² Victorius *Seraphin* legi vult minori numero, quod unus indicetur, non plures.

³ Mss., *sacramento*. Apostolicam consuetudinem Dominicæ orationis in Missa recitandæ laudat S. quoque Gregorius lib. vii, epist. 64: « Orationem Dominicam idcirco mox post precem dicimus, quia mos apostolorum fuit, ut ad ipsam orationem oblationis hostiam consecrarent. » Et illo antiquior Optatus Milevit. lib. II: « Ad altare conversi Dominicam orationem præmittere non potestis, »

men tuum. » Illi nomen Dei, quod per se sanctum est, in se sanctificari cupiunt ; tu dicis : « Nosti, Domine, quam sanctæ, et quam innocentes, et quam puræ manus meæ sint. » Illi inferunt : « Adveniat regnum tuum ; » spem regni futuro tempore præstolantes, ut regnante Christo nequaquam regnet peccatum in mortali eorum corpore, junguntque : « Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra, » ut imitetur angelos humana fragilitas, et voluntas Domini compleatur in terra, Tu dicis : « Potest homo si voluerit omni carere peccato. » — « Panem quotidianum, » sive, « super omnes substantias, » venturum apostoli deprecantur, ut digni sint assumptione corporis Christi, Et vos per nimiam sanctitatem securamque justitiam audacter vobis cælestia dona vindicatis. Sequitur : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » De baptismatis fonte surgentes, et regenerati in Dominum Salvatorem, impleto illo, quod de se scriptum est : « Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi, 1), » statim in prima communione corporis Christi dicunt : « Et dimitte nobis debita nostra, » quæ illis fuerant in Christi confessione dimissa ; et tu arrogans et superbus de sanctarum puritate manuum et munditia eloquii gloriaris. Quamvis sit hominis perfecta conversio, et post vitia atque peccata virtutum plena possessio, numquid possunt sic esse sine vitio, quomodo illi, qui statim de Christi fonte procedunt ? Et tamen jubentur dicere : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris ; » non humilitatis mendacio, ut tu interpretaris, sed pavore fragilitatis humanæ suam conscientiam formidantis. Illi dicunt : « Ne nos inducas in tentationem tu cum Joviniano loqueris, eos qui plena fide baptismata consecuti sunt, tentari ultra et peccare non posse. Ad extremum inferunt : « Sed libera nos a malo. » Quid precantur a Domino, quod habent in liberi arbitrii potestate ? O homo, nunc mundus factus est in lavacro, et de te dicitur : « Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innitens super fratrualem suam (Cant. viii, 5) ? » ut lota quidem sit, sed custodire non valeat puritatem, nisi a Domino Deo sustentetur. Quomodo cupis Dei misericordia liberari, qui paulo ante liberatus es a peccatis, nisi hac ratione qua diximus, ut cum omnia fecerimus, nos inutiles esse fateamur ?

quibus alii passim consonant Patres. Hieronymus ipsam ejus orationis præfationem hic indicat, qua in plerisque omnibus liturgiis sacerdos se indignum confitetur, quod audeat Deum Patrem compellere. Vid. card. Bona, *Rerum Liturgicar.* lib. II, cap. 15. Cæterum solemne est Patribus, et præcipue Augustino contra Pelagianos ex oratione Dominica argumentari.

¹ Julianæ scilicet, ut supra adnotamus, Demetriadis matri, ad quam scripserat Pelagius, ut docet Marius Meréator in Commonitorio super nomine cælesti : « Denique libellus est ejus (Pelagii quem habemus in manibus, ad quamdam Livianam. » Ita vocavit pro Juliana vel ut consilium suum oc-

16. *Pelagiana superbia*, — Oratio ergo tua Pharisæi vincit superbiam, et publicani comparatione damnatur ; qui de longe stans, oculos ad Deum non audebat attollere, sed percutiebat pectus suum, dicens ; « Deus, propitius esto mihi peccatori (Luc. xviii, 14). » Unde profertur Domini sententia : « Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam plus quam ille. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur (Ibid. 14). » Apostoli humiliantur, ut exaltentur. Discipuli tui elevantur, ut corruant. Eidem adulans viduæ non erubescis dicere pietatem¹, quæ nusquam reperitur in terra, et veritatem, quæ ubique peregrina sit, in illa potissimum commorari, nec recordaris illius sententiæ : « Populus meus, qui beatum te dicunt, seducunt te, et semitas pedum suorum supplantant (Isa. lxi, 42). » laudasque eam vocibus et dicis² : « O te felicem nimium. o beatam, si justitia quæ esse jam non nisi in cælo creditur apud te solam inveniatur in terris ! » Docere est hoc, an occidere ? Levare de terra, an præcipitare de cælo, id mulierculæ tribuere. quod angeli non audeant usurpare ? Si autem pietas, veritas atque justitia non inveniuntur in terris, nisi in una muliere, ubi erunt justi tui quos absque peccato in terris esse jactabas ? Quæ duo capitula orationis et laudis soles cum tuis jurare discipulis non esse tua, cum perspicue in eis styli tui splendor eluceat, **802** et tanta sit venustos eloquii Tulliani, ut testudineo incedens gradu, quæ secreto doces, mittisque venalia, publice non audeas profiteri (al. proferri). O te felicem, cujus præter discipulos nemo conscribit libros, ut quidquid videris displicere, non tuum, sed alienum esse contendas. Et quis ille tanti erit ingenii, ut leporem tui sermonis possit imitari ?

17. *Quomodo infantes sine peccato sint.* — C. Non possum ultra differre ; omnis vincitur patientia vestrorum iniquitate verborum. Oro te, quid infantuli peccavere ? nec conscientia eis delicti imputari potest nec ignorantia, qui juxta Jonam prophetam manum dexteram nesciunt et sinistram (Jon. ult.). Peccare non possunt, et possunt perire ; henua labant, vagitus verba non explicant, balbutiens lingua ridetur³, et æternæ miseræ cruciatus miseris præparantur. A. Ah ! nimium disertus esse cœpisti, ut non dicam eloquens, postquam discipuli tui versi sunt in magistros. Antonius orator egregius, in

cultaret, vel quod sicut *Juliam* ac *Liviam* promiscue fere dicebant veteres, ita *Liviana* pro *Juliana* solet dici. Cæterum Augustinus, de *Gestis Pelagii*, id illi in Diospolitana synodo objectum refert, quod scribens ad viduam, adulatorie dixerit : « Inveniat apud te pietas, quæ nusquam invenit locum. Inveniat ubique in peregrinatione sedem justitia ; veritas, quam jam nemo cognoscit, domestica tibi et amica fiat ; et lex Dei quæ ab omnibus prope hominibus contemnitur, a te sola honoretur. »

² Unus Vat. *Eam Dei vocibus laudas, et dicis*, etc.

³ Vetus edit. *ridet*. tum Vat. *et æterni cruciatus miseris*, etc.

cujus laudibus Tullius peronat, disertos se ait vidisse multos, eloquentem adhuc neminem. Noli ergo mihi oratorum et non tuis floribus ludere, per quos solent imperitorum atque puerorum aures decipi, sed simpliciter dic mihi quid sentias. C. Hoc dico, concedas mihi saltem eos esse sine peccato, qui peccare non possunt, A. Concedam si in Christo fuerint baptizati, nec illico¹ me tenebis in assensum sententiæ tuæ, quæ dixisti posse hominem sine peccato esse si velit; isti enim nec possunt, nec volunt: sed sine ullo peccato per Dei gratiam sunt, quam in baptismo susceperunt. C. Cogis me, ut ad invidiosum illud veniam et dicam tibi: Quid enim peccaverunt? ut statim in me populorum lapides conjicias, et quem viribus non potes, voluntate interficias. A. Ille hæreticum interficit, qui esse hæreticum patitur. Cæterum nostra correptio vivificatio est: ut hæresi moriens, vivas catholicæ fidei, C. Si nos scitis hæreticos, cur non accusatis? A. Quia Apostolus (Tit. III) me docet 803 hæreticum post unam et secundam correptionem vitare, non accusare, sciens quia perversus sit et suo iudicio damnatus. Alioqui stultissimum est, super fide mea², me ex alterius pendere iudicio. Quid enim si te alius catholicum dixerit, statimne assensum tribuam? Quicumque te defenderit, et perversa credentem bene sentire dixerit, non hoc agit, ut te infamia liberet, sed ut se infamet perfidiæ. Multitudo sociorum nequaquam te catholicum, sed hæreticum esse demonstrabit. Verum hæc ecclesiastico calcantur pede, ne quasi parvulis flentibus tristior quædam imago monstretur. Hoc nobis præstet Dei timor, ut omnes alios contemnamus timores. Proinde aut defende quod credis, aut relinque quod defendere non potes. Quemcunque in defensionem tui adduxeris, non patronum, sed socium nominabis.

18- *Quare infantes baptizentur: et Cypriani testimonium.* C. Dic, quæso, et me omni libera questione, quare infantuli baptizentur? A. Ut eis peccata in baptismate dimittantur, C. Quid enim commeruere peccati! Quisquammesolvitur, non li-

¹ Vocem *illico* ex fide mss. suffecimus.

² In Vatic. et veter. edit., *Stultum est fidem meam ex alterius pendere iudicio.*

³ Idem Vat. *dici hic esse aliquos.* Vetus edit. cum Reginæ ms., *dici hoc esse,* etc.

⁴ Vocem *parentis* Vatic. non agnoscit, et legit paulo post *alieno et suo peccato Christi sanguine liberatur.* Reginæ lib. *alieno aut suo peccato tenetur Christi sanguine,* etc.

⁵ Apud ipsum Cyprianum *multum et remissa* cum Vatic. et veteri edit., tum *atque a gratia* etiam infra. deinde *De ope nostra ac de divina misericordia,* quemadmodum etiam apud Hier. emendandum videtur, Martianæus posteriorem hujus loci partem Cypriani esse non intellexit.

⁶ Hunc locum respicit S. Doctor. epist. 134, ad August., n. 1: *Certe et in Dialogo, quem nuper edidi, tuæ Beatitudinis, ut dignum fuerat, recordatus sum,* » etc.

⁷ Vitiose Martianæus *Heraclini,* Vatic. *Heraclianæ:* vetus edit. satis bene *Heraclianæ.* In aliis

A gatus? A. Me interrogas! Respondet tibi evangelica tuba; Doctor gentium, vas aureum in toto orbe resplendens: « Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen: etiam in eos, qui non peccaverunt, in similitudinem prævaricationis Adam, qui est forma futuri (Rom. v, 14). » Quod si objeceris dici esse aliquos³, qui non peccaverunt, intollige eos illud non peccasse peccatum, quod peccavit Adam prævaricando in paradiso præceptum Dei. Cæterum omnes homines, aut antiqui præpagatoris Adam, aut suo nomine tenentur obnoxii, Qui parvulus est, parentis⁴ in baptismo vinculo solvitur. Qui ejus ætatis est, quæ potest sapere, et alieno et suo Christi sanguine liberatur. 804 Ac ne me putes hæretico sensu hoc intelligere, beatus martyr Cyprianus, cujus te in Scripturarum testimoniis digerendis æmulum gloriaris, in epistola quam scribit ad episcopum Fidum de infantibus baptizandis hæc memorat: « Porro autem si etiam gravissimis delictoribus, et in Deum multo⁵ ante peccantibus, cum postea crediderint, remissio peccatorum datur, et a baptismo atque gratia nemo prohibetur, quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ prima nativitate contraxit? qui ad remissionem peccatorum accipiendam, hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata! Et idcirco, frater charissime, hæc fuit in concilio nostra sententia, a baptismo atque gratia Dei, qui omnibus misericors et benignus et pius est, neminem per nos debere prohiberi. Quod cum circa universos observandum sit atque retinendum, tum magis circa infantes ipsos et recens natos observandum puta, qui hoc ipso de ope nostra ad divinam misericordiam plus merentur, quod in primo statim nativitatis suæ ortu plorantes ac flentes, nihil aliud faciunt, quam deprecantur. »

19. *Laudat S. Augustinum.* — Scripsit dudum vir sanctus et eloquens episcopus Augustinus ad Marcellinum, qui postea sub invidia tyrannidis⁶ Heracliani⁷ ab hæreticis innocens cæsus est, duos li-

libris scribitur *Heracliani et Heracli* vel *Eradit* pro *Heracliano* aut *Eraclio*. Porro ne facti historiarum omnino præteream, Heraclianus iste Africae comes, cum ab Honorio discedens cum ingenti classe in Italiam atque ad Urbem contenderet, Marini comitis occursum ad Utriculum superatus, fuga arrepta, Carthaginem, rediit, ubi demum captus et capite minutus est. Tum vero Marcellinus, quem tribunum et notarium miserat Honorius in Africam, ut sequester esset Collationis inter Catholicos et Donatistas, falso delatus ab hæreticis, ut Hieronymus vocat, proprie autem a Donatistis, quorum odium subierat, quod se in Catholicorum causa perquam strenue gessisset, tanquam Heraclianæ perduelliois socius, ejusdem Marini jussu securi percutitur cum Apringio fratre, Septembri mense, an. 413. Confer, si lubet, August. epist. 151, et Norisium nostrum, *Histor. Pelag.* lib. 1, c. 5: Orosius, lib. VII, cap. 42, « *Marinus, inquit, comes apud Carthaginem (incertum est, zelo stimulatus, an auro corruptus) S. Marcellinum occidit,* »

bro de infantibus baptizandis contra hæresim vestram, per quam vultis asserere, baptizari infantes non in remissionem peccatorum, sed in regnum cælorum, juxta illud quod scriptum est in Evangelio: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum cælorum (Joan. iii, 3). » Tertium quoque ad eundem Marcellinum contra eos **805** qui dicant idem quod vos, posse ¹ hominem sine peccato esse, si velit, absque Dei gratia. Et quartum nuper ad Hilarium ² contra doctrinam tuam, multa perversa fingentem. Alios quoque specialiter tuo nomini oudere dicitur, qui neodum in nostras venere manus. Unde supersedendum huic labori censeo, ne dicatur mihi illud Horatii: « In silvam ne ligna (lib. i, sat. 10). » Aut enim eadem diceremus ex super-

A fluo: aut si nova voluerimus dicere, a clarissimo ingenio occupata sunt meliora. Hoc unum dicam, ut tandem finiatur oratio, aut novum vos debere symbolum tradere, **806** ut post Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizatis infantes in regnum cælorum, aut si unum et in parvulis et in magnis habetis baptisma, etiam ³ infantes in remissionem peccatorum baptizandos in similitudinem prævaricationis Adam. Quod si injusta vobis videtur alienorum remissio peccatorum, qua non indiget qui peccare non potuit, transite ad amasium vestrum (Origenem), qui præterita in cælis et antiqua delicta solvi dicit in baptismo, ut cujus in cæteris auctoritate ducimini, etiam in hac parte errorem sequamini ⁴.

B

¹ Servatus Lupus in *Collectaneo de tribus Questionibus* hanc ex Hieronymo pericopem fuisse recitat, legitque cum impressis. Mss. autem duo, quorum alter Regina est, alter Corbeiensis, penes Benedictinos S. Augustini editores, *Qui dicunt, id est vos, posse, etc.* Unus Vatie. *Idem vos.* Cæterum *Non absque Dei gratia* Pelagius dixit.

² Hilarium ista Syracusanus ille antistes est, cujus extat epistola 156, inter Augustinianas, quam sæpius laudavimus, et ad quam Augustini

responsio scribitur, epist. 457, quam invenit Hieronymus.

³ Victorius addit *credatis*, qua sine voce nullum esse orationis sensum contendit. Mss. autem nostri, aut quos alii consulere, non agnoscunt.

⁴ Hic addens: *Explicit Dialogus Hieronymi presbyteri*, Vallars. subdit notulam: « In multis mss. subditur Hieronymiano huic dialogo *Orosii presbyteri liber Apologeticus*, de quo diximus in præfixa Admonitione. » Edr.

THEODORI MOPSUESTENI EPISCOPI FRAGMENTA.

I

De secundo codice ¹ libri quarti folio decimo, contra sanctum Augustinum ² defendentem originale peccatum, et Adam per transgressionem mortalem factum catholica discrepantem.

807 « Tantis exstantibus quæ demonstrant Adam sic ex terra formatum, ut mortalis prorsus existeret, erga cibum proprium voluit occupare sermonem, nec exinde valens ³ advertere veritatem, pro dogmate vero, seductoria ex mendacio, advectionem ⁴ jungens: non ait (Gen. ii, 17,) *Mortales eritis, sed Mortem moriemini*, prorsus existentibus natura mortalibus inferre mortis experientiam comminatus, quam etiam juxta morem propriæ benignitatis ad affectum perducere distulit. Sicut enim cum dicit: *Qui effuderit hominis sanguinem,*

C *sanguinis ejus pro eo fundetur* (Gen. ix, 6) non hoc dicit quia qui occiderit hominem, erit mortalis, sed quia dignus est hujusmodi morte damnari; sic et in præsentiarum dixit: *Morte moriemini*; non quod tunc mortales fierent, sed quod digni essent qui mortis sententiam pro transgressionem ⁵ referrent. Sed et divinam sententiam, quam post peccatum Deus Adæ inferre videtur, adverte. Sic enim dicit: *Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comedisti de ligno de quo præceperam tibi de hoc solo non comedere, ex eo comedisti, maledicta terra in operibus tuis, in tristitia comedes eam omnibus diebus vitæ tuæ; spinas et tribulos proferet tibi, et comedes fenum agri, et in sudore vultus tui comedes panem tuum, donec revertaris in terram* (Gen. iii, 17-19).

¹ Excerpta ex libris Theodori Mopsuesteni contra *Hiramum*, sive Hieronymum, huc adsoita ex Mario Mercatore, a quo Latine reddita sunt, suoque operi inserta in Baluziana edit., pag. 339. Et primum quidem edita sunt ab eminentiss. concive nostro Henrico Norisio in *Hist. Pelagianu*, libro i, cap. 9: sed eadem bis edidit Garnerius quoque, quia pertinent partim ad negotium Pelagii, partim ad causam Nestorii.

² Rescribe Hieronymum, et recole quæ in præ-

D fixa Hieronymiano Dialogo Admonitione diximus, num. 3. Quæ subsequuntur Adnotationes, ex Baluzio describimus.

³ Henricus de Noris edidit *volens*, ut est in codice Vaticano, quo is usus est.

⁴ Idem habet *adminationem*, nimirum, opinor, propter illa quæ sequuntur, *inferre mortis experientiam comminatus*.

⁵ Noris, *per transgressionem*, ut in codice Vaticano,